

Sotsiaaluuring

**Erikoolides ja laste hoolekandeesutustes elavate noorte
hoiakud ja kogemused seoses seksuaalse, vaimse ja
füüsilise vägivallaga**

Kadri Soo, toim.

Tartu, 2005

Sisukord

Uurimus “Erikoolides ja laste hoolekandeesutustes elavate noorte hoiakud ja kogemused seoses seksuaalse, füüsilise ja vaimse vägivallaga”	3
Uurimuse taust ja eesmärgid	3
Metoodika	4
Ankeeditunnuste teisendamine	5
Ülevaade uuritavatest Kadri Soo	6
Perekonna olemasolu ja struktuur	6
Kasvupere probleemne käitumine	7
Vanemate kasvatusviisid	7
Vastajate kooliskäimine ja õpiedukus	8
Vastaja kooli- ja ühiskonnareegleid rikkuv käitumine	9
Vastaja enesehinnang ja emotsionaalne seisund	12
Ülevaade noorte seksuaalse sisuga kogemustest	15
Noorte kogemused pornograafilise materjaliga Anu Laas	15
Ülevaade noorte seksuaalkogemustest Katri Lamesoo	22
Vastajate seksuaalkogemused	22
Noorte seksuaalkogemused asutusetüüpide lõikes	27
Noorte kokkupuuted prostitutsiooniga Katri Lamesoo	28
Seksuaalteenuseid müünud noorte narratiivid	28
Noorte arvamused seksuaalteenuste osutamisest	30
Füüsiline ja vaimne vägivald Mare Ainsaar	31
Seksuaalse väärkohtlemise ohver Kadri Soo	36
Seksuaalse väärkohtlemise toimumiskoht	38
Vastaja esimese seksuaalse väärkohtlemise kogemus	38
Respondendi vanus esimese seksuaalse väärkohtlemise juhtumi ajal	39
Väärkohtleja isik	40
Seksuaalse väärkohtlemise ohvri iseloomustus	43
Seksuaalselt väärkohtlev noor Kristel Altosaar	48
Seksuaalselt väärkohtlevate noorte üldine iseloomustus	48
Seksuaalselt väärkohtlevate noorte väärkohtlevad tegevused	49
Väärkohtlevate noorte enesehinnang ja tundeelu	50
Seksuaalselt väärkohtlevate noorte probleemne käitumine koolis ja ühiskonnas	51
Väärkohtlevate riskinoorte seksuaalkogemused	52
Hoiakud erinevate seksuaaltegevuste kohta	52
Kokkupuuted pornograafilise materjaliga	54
Füüsilise ja vaimse vägivalla kogemused väärkohtlejate hulgas	55
Väärkohtlemine maskuliinsuse-feminiinsuse vaatenurgast Tiina Laur	58
Maskuliinsuse ja feminiinsuse testid	58
Maskuliinsus-feminiinsus käesolevas uuringus	59
Eelarvamused, normid	61
Noorte abipalumise võimalused isikliku probleemi korral Kristel Altosaar	64
Kokkuvõte	66
Ettepanekud	67

Uurimus “Erikoolides ja laste hoolekandeesutustes elavate noorte hoiakud ja kogemused seoses seksuaalse, füüsilise ja vaimse vägivallaga”

Uurimuse taust ja eesmärgid

Lapsepõlv on oluline periood inimese elus, sest siis luuakse baas edaspidiseks täisväärtusliku isiksusena toimimiseks. Selles etapis teeb inimene läbi suure füüsilise, kognitiivse, emotsionaalse ja ka sotsiaalse arengu. Igakülgseks kasvamiseks ja küpsemiseks ei vaja noor isiksus mitte ainult toitu, peavarju ega riideid selga, vaid ka hoolivust, hellust, mõistmist ja tähelepanu. Ära ei tohi unustada ka lugupidamist, tunnustust ja turvatunnet. ÜRO laste õiguste konventsioonis on öeldud, et lapse isiku täielikuks ja harmooniliseks arenguks peab laps kasvama perekonna keskel õnne, armastuse ning üksteisemõistmise õhkkonnas. Tagada tuleb kaitse igasuguse füüsilise ja vaimse vägivalla, ülekohtu ning hooletussejätmise eest, samuti ka seksuaalse ekspluateerimise ja seksuaalse ärakasutamise eest (artiklid 19 ja 34).

Paraku on nii, et mitte kõik lapsed ei saa kasvada oma pere keskel hoolivas ja armastavas keskkonnas tundmata kurjust ning ülekohtu. Pere majanduslike raskuste, vanemate alkoholismi, töötuse ja puudulike toimetulekuoskuste või vanemate surma tõttu on jäänud osad lapsed ilma adekvaatselt vanemlikust hoolitsusest. Selline situatsioon suurendab tõenäosust, et neil lastel võib jääda vajaka eluks vajalikku toitu ja riideid, samuti ei pruugi areneda täiel määral eakohased sotsiaalsed, kognitiivsed ja akadeemilised oskused. Eelpool nimetatud tegurid võivad rasekendada nende toimetulekut koolis, suurendada tõrjutust eakaaslaste poolt ja väljalangemist koolist. Erinevate riskide tõttu võivad probleemsetest peredest pärit ning vanemliku hoolitsuseta lastel olla suurem oht sattuda vägivalla ohvriks kui ka käituda ise ühiskonna norme ja reegleid eiravalt.

Eestis on korraldatud viimastel aastatel mitmeid tavakoolis õppivate laste ja noorte väärkohtlemise alaseid uurimusi. Küsitletud on ka kasvatusraskustega laste erikoolides (peamiselt Puiatus) õppivate noorte vägivallakogemusi (Kõiv). Samas aga puudub Eestis ulatuslik ülevaade institutsioonides elavate laste väärkohtlemise kogemustest. Märgitud asjaolu oli ajendiks, et viia läbi üleriigiline vanemliku hoolitsuseta jäänud laste väärkohtlemiskogemusi ja hoiakuid mõõtev uurimus.

Erikoolide ja laste hoolekandeesutustes elavate noorte uurimuse aluseks oli 2003. aastal Tartu Laste Tugikeskuse ja Tartu Ülikooli poolt korraldatud tavakooliõpilaste seksuaalkogemuste, -hoiakute ja väärkohtlemise alane uurimus (raport on kättesaadav aadressil www.childcentre.baltinfo.org/). Märgitud uurimus oli osa rahvusvahelisest võrdlusuuringust “Seksuaalsus ja seksuaalne väärkohtlemine Läänemere regiooni riikides”, milles osales seitse riiki (Eesti, Rootsi, Norra, Poola, Venemaa, Leedu ja Island).

Käesolev uurimus viidi läbi eesmärgiga välja selgitada, kui palju ja mis laadi väärkohtlemist on probleemsete ning vanemliku hoolitsuseta jäänud noored kogunud, millised on nende hoiakud väärkohtlemisse ning kuidas mõjutavad väärkohtlemise kogemused nende käitumist. Uurimuse ülesanneteks oli:

- Suurendada avalikkuse ja spetsialistide teadlikkust vanemliku hoolitsuseta jäänud noorte väärkohtlemise temaatikast
- Laiendada ja parandada professionaalide koostöövõrku nii riiklikul kui ka rahvusvahelisel tasandil;

- Uurimuse tulemusi arvestades pakkuda välja praktilisi lahendusteid institutsioonides elavate laste väärkohtlemise ennetamiseks ja vägivalda riskitegurite vähendamiseks.
- Suurendada noorte teadlikkust nende õigusest vägivallavabale elule.

Tänuõnad

Uurimisrühma meeskond tänab kõiki lastekodusid, erikooli ja turvakodusid, varjupaikasad, kes aitasid uuringu läbiviimisele kaasa ning lubasid oma asutuses küsitlust korraldada. Lisaks tänatakse veel Põhjamaade Ministrite Nõukogu ja Hasartmängumaksu Nõukogu uuringu finantseerimise eest.

Metoodika

2001. aastal viidi Norras NOVA (Norra Sotsiaaluuringute Instituut) poolt läbi noorte seksuaalset ärakasutamist ning hoiakuid mõõtev uurimus, mille metoodika sai aluseks juba eespool märgitud rahvusvahelisele uurimusele “Seksuaalsus ja seksuaalne väärkohtlemine Läänemere regiooni riikides”, kui ka praegusele noorte uurimusele. Algse ankeedi töötasid välja Svein Mossige ja Carl Svedin.

Käesoleva uurimuse meetodiks oli ankeetküsitlus. Uuringus kasutati sama ankeeti, mida tavakooli õpilaste küsitluse puhul. Ankeeti lihtsustati veidi keeleliselt ning sinna lisati mõned lastekodu, erikooli ning turvakodu noori puudutavad individuaalseid ja koduprobleeme mõõtvad küsimused. Ankeedid olid nii eesti- kui ka venekeelsed.

Uuringu käik. Küsitlus viidi läbi 2005. aasta märtsist maini. Respondentideks olid peamiselt 15 – 19aastased eesti ja vene rahvusest erikoolides õppivad noored ning turvakodudes ja eakohase arenguga laste lastekodudes elavad noored. Küsitluse läbiviimiseks küsiti eelnevalt koolijuhtidelt ning laste hoolekandeesutuste juhatajatelt luba. Enamasti olid asutused koostöövalmid ja aitasid küsitluse läbiviimisele igati kaasa.

Küsitlemist viisid läbi Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö eriala üliõpilased, keda oli eelnevalt instrueeritud selleks tööks. Noori küsitleti üksikhaaval asutuse poolt võimaldatud omaette ruumis. Iga noor täitis ankeedi individuaalselt. Küsitleja ülesanne oli juhendada respondenti ankeedi täitmisel, kuid mitte suunata teda vastamisel. Pärast pandi täidetud ankeet ümbrikusse ja suleti see. Ankeetide sattumine uurimusse mittepuutuvate isikute kätte oli välistatud. Küsimustikule vastamine oli vabatahtlik ja anonüümne.

Valim. Planeeritavaks valimimahuks oli 300 probleemset ja vanemliku hoolitsuseta noort üle Eesti. Lastekodude haaramisel valimisse kasutati juhuvalimi meetodit arvestades sealjuures järgmiste printsiipidega: asutus oleks mõeldud eakohase arenguga lastele, peamine suhtluskeel asutuses (eesti/vene), kasvandike vanus (et asutuses oleks üle 14aastaseid noori), geograafiline piirikond (Põhja-, Lõuna-, Lääne- ja Kirde-Eesti). Laste turvakodude ja varjupaikade vähesuse tõttu Eestis ei olnud võimalik rakendada struktureeritud klastervaliku meetodit, seetõttu saadeti kiri igasse asutusse ning osalesid need asutused, kes olid nõus. Lõplik saadud valim sisaldas 272 noore vastuseid. Uuringust võttis osa 11 lastekodu, 6 turvakodu ning Kaagvere, Puiatu ja Tapa Erikool. Tabel 1 annab ülevaate eri soost ja rahvusest noorte jagunemisest asutusetüübi järgi.

Tabel 1. Lõplik valim soo, rahvuse ja asutusetüübi järgi

	Poisid		Tüdrukud		Eestlased		Venelased	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Lastekodu	61	43,6	79	56,4	81	57,9	56	40
Erikool	53	77,9	15	22,1	50	73,5	17	25
Turvakodu	23	35,9	41	64,1	29	45,3	34	53,1

Ankeeditunnuste teisendamine

Seksuaalse väärkohtlemise ohver. Seksuaalse väärkohtlemise kogemist mõõdeti uurimuses kuue situatsiooniga - “Kas keegi on eksponeerinud ennast respondentile alasti?”; “Kas keegi on respondenti käperdanud (puudutanud tema keha seksuaalse tagamõttega)?”; “Kas keegi on sundinud respondenti ennast rahuldama kellegi ees?”; “Kas keegi on sundinud respondenti olema suguühites?”; “Kas keegi on sundinud respondenti tegema suuseksi?” ja “Kas keegi on sundinud respondenti tegema pärakuseksi?” vastusealternatiividega jah või ei. Respondent loeti siis seksuaalset väärkohtlemist kogenuks, kui ta oli vastanud jaatavalt vähemalt ühele situatsioonile. Uus seksuaalset väärkohtlemist mõõtev tunnus sisaldab kahte skaalapunkti: 1 – vastaja on kogunud seksuaalset väärkohtlemist; 2 – vastaja ei ole kogunud seksuaalset väärkohtlemist.

Seksuaalne väärkohtleja. Seksuaalse väärkohtlemise toimepanemist vastaja poolt mõõdeti järgmiste tunnuste kaudu: “Kas respondent on näidanud ennast kellelegi siivutult?”; “Kas respondent on kedagi käperdanud?”; “Kas respondent on kellelegi avaldanud survet, kedagi veennud või sundinud ennast rahuldama?”; “Kas respondent on kellelegi avaldanud survet, kedagi veennud või sundinud astuma seksuaalvahekorda?”; “Kas respondent on kellelegi avaldanud survet, kedagi veennud või sundinud tegema suuseksi?” ja “Kas respondent on kellelegi avaldanud survet, kedagi veennud või sundinud tegema pärakuseksi?” vastusealternatiividega jah või ei. Respondent loeti siis seksuaalselt väärkohtlevaks, kui ta oli vastanud jaatavalt vähemalt ühele situatsioonile. Uus moodustatud seksuaalse väärkohtleja tunnus sisaldab skaalapunkte 1 - “respondent on kedagi seksuaalselt väärkohelnud” ja 2 - “respondent ei ole kedagi seksuaalselt väärkohelnud”.

Vastaja tegelik vanus. Vastaja tegelik vanus arvutati nii, et küsitluse kuupäev ja vastaja vanus arvutati ümber kuudesse (aastaarv korrutati 12 ja liideti kuude arv), seejärel lahutati küsitluse hetkest maha vastaja vanus kuudes. Saadi vastaja tegelik vanus kuudes, mis jagati 12-ga, et saada vastaja tegelik vanus täisaastates. Järgnevalt grupeeriti vastaja tegelik vanus viide vanusrühma: 14 – 15aastased, 16aastased, 17aastased, 18aastased, 19aastased ja vanemad. Respondentide keskmine tegelik vanus oli 16,7 aastat (tabel 2).

Tabel 2. Indiviidide jaotus andmestikus täitunud ja tegeliku vanuse järgi.

	Tegelik vanus		Täitunud vanus	
	N	%	N	%
Kuni 14	2	0,7	12	4,5
15	35	12,9	84	30,8
16	94	34,5	89	32,7
17	69	25,4	52	19,1
18	38	14	18	6,6
19	14	5,1	7	2,6
20 ja üle	9	3,4	7	2,6
Puudu	11	4	3	1,1
Kokku	272	100	272	100

Ülevaade uuritavatest

Kadri Soo

Perekonna olemasolu ja struktuur

Ankeedis esitati küsimusi vastaja bioloogiliste vanemate olemasolu ja nende kooselamise kohta, samuti ka isikute kohta, kellega koos vastaja ise elab. Tulemustest selgus, et vastaja kasvupere oli üsnagi killustunud ning respondentidel oli tulnud kogeda palju lahutatust oma vanematest. Mõlemad bioloogilised vanemad olid elus 80% erikooli ja turvakodu vastajatest ning rohkem kui pooltel lastekodu kasvandikel (tabel 1). Viis noort ei teadnud oma vanematest midagi. Tabelis 2 on ära toodud noorte vastused küsimusele, kellega ta elab koos. Kui vastaja ei elanud koos ühegi märgitud isikuga, vaid hoopis hoolekandeesutuses (näit. lastekodu, turvakodu), siis võis ta valida vastava variandi. Kõigest 15 erikooli ning 5 turvakodu noort märkisid, et nad elavad koos oma pärisema ja –isaga. Üksikvanemaga peres väitis end alavat 33 respondenti. Kasuvanemaga perekonnas elas 35 vastajat.

Tabel 1. Vastaja bioloogiliste vanemate olemasolu ja nende kooselu

	Lastekodu		Erikool		Turvakodu	
	N	%	N	%	N	%
Vanemad elavad koos	-	-	14	20,6	11	17,2
Elasid koos, kuid praegu elavad lahus	41	29,3	28	41,2	28	43,8
Ei ole kunagi koos elanud	25	17,9	9	13,2	10	15,6
Üks vanematest või mõlemad vanemad on surnud	64	45,7	14	20,6	12	18,8

Tabel 2. Isikud, kellega koos vastaja elab või siis asutus, kus ta elab (arv)

	Lastekodu	Erikool	Turvakodu
Päris emaga ja isaga	-	15	5
Osa ajast emaga ja osa ajast isaga	-	2	1
Ainult emaga	4	12	9
Ainult isaga	1	6	1
Emaga ja võõrasisaga	2	20	11
Isaga ja võõrasemaga	-	-	2
Üksinda	5	1	2
Vanavanematega	4	4	3
Lastekodus	122	6	3
Turvakodus, varjupaigas	-	-	27

Vanemate tööga hõivatus. Noortel, kes elasid koos oma vanematega (võõrasvanematega), paluti märkida, kas nende isa/võõrasisa või ema/võõrasema töötab. Tulemustest selgus, et kaks kolmandiku antud küsimusele vastanud noorte vanematest töötas. 86% mittetöötavatest isadest ning 66% emadest olid töötud.

Tabel 3. Vastaja vanemate tööga hõivatus

	Isa		Ema	
	N	%	N	%
Töötab	60	66,7	30	65,1
Ei tööta	71	33,3	38	34,9

Kasvupere probleemne käitumine

Ankeedis uuriti vastaja pereliikmete alkoholipruukimise harjumusi ning kinnipidamisasutuses (vangla, arestimaja) olemist. Kuna paljudel lastekodulastel olid vanemad surnud või neil ei olnud kokkupuuteid oma päritoluperekonnaga, siis ei pidanud nad antud küsimustele vastama.

Tulemustest selgus, et kolmandikus erikooli- ja turvakodunoorte kodudes pruugiti alkohoolseid jooke kord-paar nädalas või isegi sagedamini (tabel 4). Kinnipidamisasutuses oli viibinud enam kui kahe viiendiku vastaja pereliikmetest.

Olgugi, et lastekodunoored ei pidanud neile küsimustele vastama, tegid osad neist siiski seda. 24 vastajat teatas, et nende peredes juuakse alkoholi vähemalt kord-paar nädalas, ning 55 noort väitis, et mõni nende pereliikmetest on istunud kinni.

Tabel 4. Pereliikmete alkoholitarbimise sagedus ning kinnipidamisasutuses viibimine erikooli ja turvakodu vastajate hulgas

	Erikool		Turvakodu	
	N	%	N	%
<i>Alkoholitarbimise sagedus kodus</i>				
Peaaegu iga päev	5	8,1	6	9,8
Kord-paar nädalas	13	21	16	26,2
Kord-paar kuus	29	46,8	22	36,1
Paar korda aastas	13	21	15	24,6
Mitte kunagi	2	3,2	2	3,3
<i>Kinnipidamisasutuses viibimine</i>				
Pereliige on viibinud	30	44,8	24	40
Pereliige ei ole viibinud	37	55,2	36	60

Vanemate kasvatusviisid

Uuritavatele esitati rida väiteid selle kohta, kuidas vanemad võiksid lapsi kasvatada. Noortel tuli vastata, kas nende vanemad on kohelnud neid selliselt või mitte. Vastajatel, kellel ei olnud vanemaid, pidid vastamisel arvestama isikuga, kes neid peamiselt kasvatas.

Üldiselt lastekodu, erikooli ja turvakodu noorte arvamused nende vanemate või neid kasvatanud isikute kasvatusviisidest palju ei erinenud (tabel 5). Lastekodunoored leidsid, et neid on rohkem kontrollitud, kui erikooli või turvakodu noored. Erikoolis õppivad noorukid märkisid oluliselt sagedamini võrreldes lastekodu ja turvakodu noortega, et nende vanemad ei ole tundnud huvi nende kooliskäimise ja edasijõudmise vastu. Samuti väitsid erikoolides õppivad noored sagedamini, et vanemad suhtlesid nendega harva ning vanematel ei olnud nende jaoks aega.

Tabel 5. Vanemate kasvatusviisid lastekodu, erikooli ja turvakodu noorte hinnangul¹

	Lastekodu				Erikool				Turvakodu			
	Ei kehti		Kehtib		Ei kehti		Kehtib		Ei kehti		Kehtib	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Vanemad on lasknud teha vastajal iseseisvaid otsuseid	10	7,9	70	55,1	3	4,7	28	43,8	9	15	29	48,3
Vanemad on olnud väga kontrollivad	13	10,2	81	63,8	12	18,8	22	34,4	13	21,7	27	45
Vanemad suhtlesid harva vastajaga	91	70,5	11	8,5	39	60,9	11	17,2	38	64,4	4	6,8
Vanemad olid vastaja suhtes hoolitsevad	8	6,3	85	66,9	7	10,9	45	70,3	5	8,3	39	65
Vanemad mõistsid vastaja probleeme ja muresid	18	14,2	71	55,9	7	10,9	37	57,8	12	20	31	51,7
Vanemad jätsid vastaja toetuseta, kui ta seda vajab	78	60,5	25	19,4	33	52,4	9	14,3	31	51,7	17	28,3
Vanemad ei arvestanud vastaja soovide ja vajadustega	75	58,1	29	22,5	38	59,4	13	20,3	37	61,7	11	18,3
Vanematel ei olnud vastaja jaoks kunagi aega	86	67,7	10	7,9	38	59,9	11	17,2	41	68,3	4	6,7
Vanemad ei tundud huvi, kas vastaja käib koolis või kuidas ta seal hakkama saab	95	73,6	13	10,1	41	65,1	14	22,2	47	78,3	5	8,3

Vastajate kooliskäimine ja õpiedukus

Eesti Vabariigi Hariduseaduse järgi on õpilane koolikohustuslik põhihariduse omandamiseni või 17-aastaseks saamiseni (§ 8 lõige 2). Käesolevast uurimusest selgus, et 37 lastekodu- ning 11 turvakodunoort, ei õppinud küsitlemise hetkel enam koolis. Kolm neljandikku mitteõppivatest noortest oli lõpetanud vähemalt 9 klassi, ülejäänutel oli põhiharidus lõpetamata.

Koolis õppivatest vastajatelt paluti märkida viimasel tunnistusel olevad hinded üheksas aines (emakeel, kirjandus, matemaatika, ajalugu, geograafia, keemia, füüsika, esimene võõrkeel, bioloogia). Märgitud hinnete põhjal arvutati välja õpilase keskmine hinne. Lastekodus elavate noorte aritmeetiline keskmine hinne oli 3,88, erikoolides õppivatest noorukitel ning turvakodude kasvandikel 3,6. Siinjuures tuleb arvestada sellega, et hindamistase erikoolides ja tavakoolides (sest enamus lastekodu- ja turvakodulapsi käib tavakoolis) võib olla erinev.

14 mitteõppivat vastajat teatas, et nad käivad tööl, 12 otsis tööd ning umbes samapalju koolis mittekäivatest vastajates veetis oma päeva niisama. Samas märkis 15 kooliskäivat noorukit, et nad töötavad ja teenivad endale ise taskuraha.

¹ Vastaja sai hinnata vanemate kasvatusviise 6-pallisel skaalal, kus 1 tähendas “ei kehti üldse” ja 6 “kehtib täielikult”. Ülevaatlukuma pildi saamiseks summeeriti esimese ja teise skaalapunkti (tabelis märgitud “ei kehti”) ning samuti ka viienda ja kuuenda skaalapunkti (tabelis “kehtib”) valinud vastajate arv.

Vastaja kooli- ja ühiskonnareegleid rikkuv käitumine

Järgnevalt analüüsitakse riskinoorte probleemset ja seadusega vastuollu minevat käitumist nii koolis kui ka ühiskonnas. Tulemustest selgub, et väga palju on suitsetavaid noori (tabel 6). Veid üle poole noortest suitsetab iga päev keskeltläbi 10 kuni 15 sigaretti. Kõige rohkem on suitsetajaid erikoolis õppivate poiste ja tüdrukute hulgas. 18% ankeedile vastanud noortest ei ole kunagi suitsetanud.

Alkoholijoomise kogemus oli olemas peaaegu kõigil vastajatel. Kõige sagedasemad alkoholipruukijad olid erikooliõppurite hulgas. Ligi pooled neist jõid alkoholi vähemalt kord nädalas. Kõige harvemini tarvitasid alkoholi lastekodunoored, samuti olid nad keskmiselt kõige vanemad (12,4 aastased), kui nad jõid esimest korda alkoholi. Erikoolinoorte keskmine vanus esimesel korral, mil joodi alkoholiseid jooke, oli 10,4 ja turvakodunoorte vanus 11,8 aastat. Noorim märgitud vanus oli neli eluaastat.

Tabel 6 . Vastaja suitsetamise ja alkoholijoomise kogemused ning sagedus²

	Lastekodu		Erikool		Turvakodu	
	N	%	N	%	N	%
<i>Suitsetamine</i>						
Ei ole kunagi suitsetanud	95	26,6	6	8,8	6	9,4
Varem suitsetas, kuid nüüd mitte	16	11,5	2	2,9	10	15,6
Suitsetab, kuid mitte iga päev	27	19,4	16	23,5	11	17,2
Suitsetab iga päev	59	42,4	44	64,7	37	57,8
<i>Alkoholitarbimine</i>						
Ei ole kunagi joonud alkoholi	5	3,8	1	1,5	3	5
Vähem kui kord kuus	65	48,9	18	27,7	17	28,3
1 kuni 3 korda kuus	44	33,1	15	23,1	21	35
Kord või enam nädalas	19	14,3	31	47,7	19	31,7

26% lastekodunoortest oli käitunud kriminaalselt³ ning 39% oli pruukunud uimastavaid aineid⁴ (tabel 7). Erikoolis õppivatest noortest teatas kuritegelikust käitumisest 88% ning 91% väitis, et nad olid tarvitanud mõnuaineid. Turvakodunoorte vastavad näitajad olid 44% ning 51%.

² Alkoholijoomise alla peeti silmas seda, kui vastaja oli joonud kas pudeli õlut, klaasi veini või pitsi kanget alkoholi (viina, konjakit vms).

³ Respondent loeti siis kriminaalselt käitunuks, kui ta oli vastanud jaatavalt vähemalt ühele järgnevale küsimusele: “Kas on varastanud midagi väärtuses üle 300 kr.”, “Kas on toime pannud murdvarguse?” või “Kas on ärandanud auto või mootorratta?”. Uus skaala sisaldab kahte skaalapunkti: 1 - “vastaja on käitunud kriminaalselt”, 2 – “vastaja ei ole käitunud kriminaalselt”.

⁴ Respondent loeti siis uimasteid tarbinuks, kui ta oli vastanud jaatavalt vähemalt ühele kolmest küsimusest: “Kas on tarvitanud hašišit või marihuaanat?”, “Kas on tarvitanud kokaiini, heroini, amfetamiini või tableti kujul narkootikume, nagu *ecstasy*?” ning “Kas on nuusutanud liimi, lahusteid vms aineid?”. Uus skaala sisaldab kahte skaalapunkti: 1 – “vastaja on tarvitanud uimasteid”, 2 – “vastaja ei ole tarvitanud uimasteid”.

Tabel 7. Vastajate ühiskonna- ja koolireegleid rikkuv käitumine

	Lastekodu		Erikooli		Turvakodu		χ^2
	N	%	N	%	N	%	
On varastanud midagi u 300 krooni väärtuses	33	24,1	53	77,9	24	38,7	54,6*
On pannud toime murdvarguse	11	8,1	39	59,1	14	22,6	63,1*
On ärandanud auto või mootorratta	5	3,8	25	37,3	4	6,5	46,6*
On kutsunud koolijuhtkonna ette noomituse tegemiseks	30	22,4	48	72,7	27	42,9	47*
On koolist põhjusega puudunud	80	59,7	63	95,5	53	84,1	33,8*
On tülitsenud tõsiselt õpetajaga	54	40,9	56	82,4	34	54	31,1*
On söitnud jänest	82	59,9	60	89,6	49	76,6	20,5*
On olnud öösel vanemate teadmata kodust ära	61	45,5	59	88,1	43	68,3	35,7*
On tarvitanud kanepit (hašišit või marihuaanat)	48	35,3	56	82,4	28	44,4	41*
On tarvitanud kokaiini, heroini, amfetamiini või tableti kujul narkootikume	13	9,7	37	55,2	20	32,3	48,7*
On nuusutanud liimi, lahusteid vms	18	13,3	30	44,8	9	14,5	28,5*

* p < 0,01

Tabel 8 annab ülevaate lastekodust, erikoolist ning turvakodust pärit vastajate vanusest esmakordse seadusi eirava käitumise ajal ning noorte poolt sooritatud ebaseaduslike tegude arvust küsitlusele eelnenud aasta jooksul. Paraku ei vastanud neile küsimustele mitte kõik need inividid, kes teatasid narkootiliste ainete pruukimisest või kuritegelikust tegevusest. Tulemustest selgus siiski, et kuus erikooli ning viis turvakodu kasvandikku oli pannud toime mõne kriminaalse teo rohkem kui viis korda. Keskel läbi olid nad varastanud kahekümnel korral asju, mille väärtus oli suurem kui 300 krooni. Peaaegu kõik märgitud respondendid olid ka tarvitanud narkootilisi aineid rohkem kui viis korda. Kuus või enam korda oli uimasteid tarvitanud viis lastekodu-, 15 erikooli- ning 10 turvakodunoort. Viimasel aastal olid nad kasutanud keskmiselt 34 korral kanepit, hašišit või marihuaanat, 70

Tabel 8. Noorukite vanus esmakordse reegleid rikkuva teo sooritamise ajal ning nende tegude sooritamise sagedus küsitlusele eelnenud viimase 12 kuu jooksul

		<i>Vanus esimesel korral kui...</i>					
		varastas midagi u. 300.-	pani toime murdvarguse	ärandas auto või mootorratta	tarvitas kanepit jt	tarvitas kokaiini, heroini jt	nuusutas liimi, lahusteid
Lastekodu	N	17	4	1	19	6	7
	Keskm	12,5	12,8	12	14,7	15	11
	Min	7	7	12	10	13	8
	vanus						
Erikool	N	27	17	9	24	17	12
	Keskm	11,6	13,9	13,6	12,8	13,9	12,3
	Min	7	11	12	9	12	8
	vanun						
Turvakodu	N	19	8	3	21	19	7
	Keskm	12,4	12,8	14	12,6	13,4	12,7
	Min	6	6	13	9	9	9
	vanus						

		<i>Mitu korda on viimase 12 kuu jooksul... (arv)</i>					
		varastanud midagi u. 300.-	pannud toime murdvarguse	ärandanud auto või mootorratta	tarvitanud kanepit jt	tarvitanud kokaiini, heroini jt	nuusutanud liimi, lahusteid
Lastekodu	1 kord	5	2	-	2	-	1
	2 – 5	2	-	-	9	1	2
	6 ja enam	-	-	-	5	3	2
Erikool	1 kord	4	3	1	3	1	4
	2 – 5	3	4	2	9	4	5
	6 ja enam	5	1	1	10	11	-
Turvakodu	1 kord	2	-	1	1	1	1
	2 – 5	1	4	1	6	4	-
	6 ja enam	5	-	-	7	10	1

korral kokaiini, heroini või amfetamiini ning 18 korral nuusutanud liimi või lahusteid. Järeldada võib, et tegemist on noorte narkomaanidega, kes hangivad endale seadusi eirates narkootikume.

Eelnevat järeldust kinnitab ka statistiliselt oluline korrelatsioonseos suitsetamise, alkoholi ja narkootiliste ainete pruukimise ning kriminaalse käitumise vahel. Ilmnes, et kõige rohkem oli kuritegelikult käituvaid ja narkootikume tarvitavaid noori igapäevaste suitsetajate ning alkoholi sageli joovate noorte hulgas. Eriti selgelt paistis selline seos silma lastekodunoorte puhul, kõige vähem aga erikooliõpilaste seas.

Kui võrrelda lastekodus elavaid noormehi ja neide, siis selgub, et noormehed teatasid sagedamini probleemsest käitumisest kui tütarlapsed (tabel 9). Erikoolide ja turvakodude naissoost ja meessoost respondentide vastused kooli- ja ühikonnareegleid rikkuva käitumise küsimustele olid suhteliselt sarnased. Erandina võiks välja tuua kuritegeliku käitumise, millest teatasid noormehed sagedamini kui neid.

Tabel 9. Vastaja probleemne käitumine soo ja asutusetüübi lõikes

	Lastekodu				Erikooli				Turvakodu			
	Poisid		Tüdrukud		Poisid		Tüdrukud		Poisid		Tüdrukud	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
On kutsutud koolijuhtkonna ette noomituse tegemiseks	19	34	11	14	37	73	11	73	17	74	10	25
On koolist põhjusega puudunud	41	72	39	51	48	91	15	100	23	100	30	75
On tülitsenud tõsiselt õpetajaga	28	49	26	35	45	85	11	73	12	55	22	54
On igapäevane suitsetaja	33	54	26	33	31	59	13	87	18	78	19	46
On käitunud kriminaalselt	25	43	10	13	51	96	9	60	14	61	14	35
On tarvitanud uimasteid	32	56	17	22	46	87	12	80	12	54	19	46
Tarbinud alkoholi kord või enam nädalas	12	22	7	10	23	46	8	57	7	37	12	32

Vastaja enesehinnang ja emotsionaalne seisund

Erikoolinoored võrreldes lastekodu- ja turvakodunoortega olid teatanud oluliselt rohkem erinevatest negatiivsetest emotsioonidest, mida nad olid kogenud vastamisele eelnenud nädala jooksul (tabel 10). Võrreldes teiste gruppidega olid erikooliõppurid märkinud kõige sagedamini vihatunde ning kurbuse ja masenduse kogemisest. Lastekodu kasvandikud arvasid veidi sagedamini, et elu on raske, kui ülejäänud gruppide vastajad.

Tabel 10. Vastaja tundmused nädala jooksul⁵

	Lastekodu				Erikool				Turvakodu			
	Ei vasta üldse		Vastab hästi		Ei vasta üldse		Vastab hästi		Ei vasta üldse		Vastab hästi	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
On tundnud, et elu on raske	19	14,1	88	65,2	6	9,7	33	53,2	15	24,2	29	46,8
On olnud unehäireid	70	53	29	22	19	30,6	32	51,6	20	32,3	24	38,7
On olnud õnnetu, kurb või masendunud	57	42,5	30	22,4	12	20	34	56,7	17	27,9	21	34,4
On tundnud abitust tuleviku suhtes	29	21,6	73	54,5	18	29	28	45,2	19	30,6	31	50
On tundnud end tõrjutuna või pinges olevana	67	50	25	18,7	21	33,9	29	46,8	27	43,5	19	30,6
On liigselt muretsenud	44	32,6	37	27,4	11	18	37	60,7	21	33,9	21	33,9
On tundnud viha	54	40,6	43	32,3	5	8,1	44	71	18	29	25	40,3

Vastaja enesehinnangut mõõdeti Rosenbergi üldise enesehinnangu küsimustikuga. Küsimustik sisaldas kümmet erinevat väidet enda kohta (tabel 11), millele respondent sai vastata viiepallisel skaalal, kus 0 tähendas, et väide on vale, ning 4, et väide on õige. Enesehinnanguindeksi leidmiseks summeeriti vastused. Maksimaalne skoori väärtus saab olla 40 (st kõrge enesehinnang), minimaalne 0 (madal enesehinnang). Kõige madalam üldine enesehinnang oli erikoolinoortel (indeksi väärtis 24,2). Lastekodu noorte enesehinnangu näitaja oli 28,4 ning turvakodunoortel 26,5. Kõige suurem erinevus lastekodu, erikooli ja turvakodu kasvandike vastustes oli see, et erikoolinoored väitsid märgatavalt sagedamini, et võrreldes teistega ei ole nad nii lugupeetud inimesed.

⁵ Vastaja tundmuse viimase nädala jooksul mõõdeti järgmise skaalaga: 1 – “ei vasta üldse”, 2 – “vastab vähesel määral”, 3 – “vastab päris hästi”, 4 – “vastab väga hästi”. Tabelis 8 on välja toodud esimese skaalapunkti ning summeeritult kaks viimast skaalapunkti (tabelis märgitud “vastab hästi”) valinud vastajate arv.

Tabel 11. Vastaja hinnang endast⁶

	Lastekodu				Erikooli				Turvakodu			
	Vale		Õige		Vale		Õige		Vale		Õige	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Suhtun endasse hästi	2	1,5	116	85,9	7	10,8	38	58,5	7	10,9	42	65,6
Mu oskused on sama head kui teistel inimestel	7	5,2	102	75,6	5	7,7	39	60	6	9,4	43	67,2
Olen endaga üldiselt rahul	7	5,3	106	79,7	8	12,3	45	69,2	5	7,8	43	67,2
On olukordi, kus ma mõtlen, et minus pole midagi head	56	41,8	43	32,1	18	27,7	29	44,6	22	34,9	24	38,1
Minus pole kuigi palju seda, mis mind rõõmustaks	81	60	27	20	27	41,5	20	30,8	37	57,8	14	21,9
Mulle tundub, et mu elul pole mingit mõtet	75	55,6	21	15,6	38	59,4	14	21,9	37	57,8	10	15,6
Arvan, et olen igati lugupeetud inimene, vähemalt võrdsel määral teistega	8	6	99	73,9	15	23,4	25	39,1	8	12,5	43	67,2
Kõike kokkuvõttes kaldun tundma, et ma olen äpardunud	97	72,9	9	6,8	38	60,3	10	15,9	42	65,6	6	9,4
Mul on palju häid omadusi	4	3	118	88,1	7	10,9	42	65,6	6	9,4	52	81,3
Tahaksin, et mul oleks rohkem eneseaustust	16	11,9	88	65,7	11	17,2	38	59,4	12	18,8	36	56,3

Vastaja enesehinnangu ja kogetud tundmuste vahel esines oluline korrelatsioonseos⁷ ($r = -0,42$). Järelikult vastajatel, kellel oli madalam enesehinnang, olid tundnud ka rohkem erinevaid negatiivseid emotsioone. Näiteks 11 lastekodu-, 6 erikooli- ja 6 turvakodunoort teatasid, et nad olid tundnud suurel määral abitust tuleviku suhtes, arvanud, et elu on raskes ning et elul ei ole mingit mõtet.

Tabelist 12 võib näha korrelatsioonseoseid enesehinnangu ja tunnete ning alkoholi ja narkootikumide pruukimise, kriminaalse käitumise ja vanemate kasvatusviiside vahel. Tulemustest ilmneb, et lastekodunoorte puhul oli enesehinnang ja tunded olulises korrelatsioonseoses alkoholipruukimise ja kuritegeliku käitumisega. Seega mida sagedamini oli lastekodunooruk joonud alkoholi või midagi varastanud, seda madalam oli tema enesehinnang ning seda rohkem oli ta kogenud negatiivseid emotsioone.

⁶ Tabelis on toodud summeeritud näitajad nende indiviidide kohta, kes valisid skaalapunktid “vale” või “peaaegu vale” (tabelis märgitud “vale”) ning “peaaegu õige” või “õige” (tabelis “õige”).

⁷ Tundmuste küsimustiku põhjal arvutati välja indeks nii, et summeeriti kõik vastaja vastused antud küsimustele. Saadud indeksi väikseim väärtus saab olla 7, mis tähendab, et vastaja ei ole kogenud viimase nädala jooksul ühtegi märgitud negatiivset tunnet. Suurim skoor saab olla 28, mis tähendab, et vastaja on kogenud olulisel määral kõiki märgitud tundeid.

Turvakodu kasvandikkude puhul ilmnes oluline seos vanemate kasvatusviisiga. Nimelt noored, kes olid saanud tunda oluliselt rohkem vanemate mõistmist ja hoolivust, olid ka positiivsema enesehinnanguga ning teatasid vähem negatiivsetest tunnetest. Erikooliõpilaste puhul ilmnes statistiliselt oluline seos ainult kriminaalse käitumise ning enesehinnangu vahel.

Tabel 12. Korrelatsioonseosed vastaja enesehinnangu, tunnete, alkoholipruukimise, uimastite tarvitamise, kriminaalse käitumise ning vanemate kasvatusviisi vahel

	Lastekodu		Erikool		Turvakodu	
	Enesehinnang	Tunded	Enesehinnang	Tunded	Enesehinnang	Tunded
Alkoholipruukimine	-0,19*	0,27**	0	0,03	-0,29*	0,26*
Kriminaalne käitumine	0,3**	-0,08	0,23 *	0,03	0,05	-0,08
Uimastite pruukimine	0,08	-0,06	-0,1	-0,1	0,02	-0,09
Vanemate kasvatusviis ⁸	0,17	-0,06	0,17	0,09	0,46**	-0,27*

* $p < 0,05$

** $p < 0,01$

⁸ Vastaja hinnangute põhjal vanema kasvatusviisile arvutati välja indeks (küsimustikku ja skaalat vaata tabelist 5). Indeksi arvutamisel jäeti välja väited 1 ja 2, kuna nende sisereliaablus oli liiga madal. Ümber pöörati 3,6,7, ja 9 väide. Seejärel väited summeeriti. Saadud indeksi väikseim väärtus saab olla 7 ja maksimaalne 42. Suurem väärtus näitab vastaja positiivsemat hinnangut vanemate kasvatusviisile.

Ülevaade noorte seksuaalse sisuga kogemustest

Noorte kogemused pornograafilise materjaliga

Anu Laas

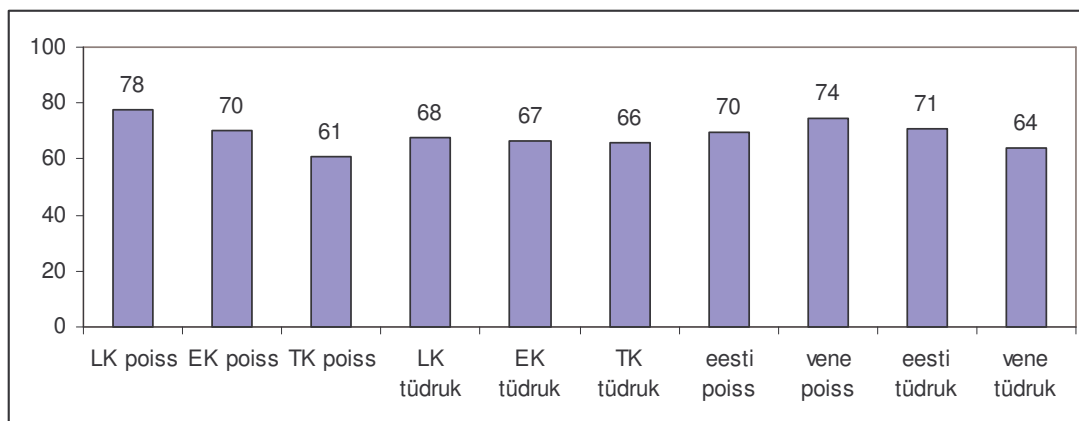
Eestis reguleerib pornograafia levitamist ja tarbimist alates 1988. aastast kehtiv 'Pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste leviku reguleerimise seadus', kus on defineeritud ka pornograafia mõiste. Selle järgi on pornograafia selline kujutamiskiivis, mis teisi inimlikke seoseid kõrvale või tahaplaanile jättes seksuaalsed toimingud labaselt ja pealetükkivalt esiplaanile toob.

Eestis on noorte kokkupuuteid ja kogemusi pornograafiaga uuritud sama metoodikat kasutades ka varem (Soo, 2004: 22-24). Uuringust selgus, et mida rohkem ja sagedamini oli respondentil pornograafiaga kokkupuuteid, seda huvitavam, inspireerivam ning erutust tekitavam see tundus. Samas on pornograafiast seksuaalsuse õppimine eksitav ja ohtlik. Sagedastel pornotarbijatel tekib ettekujutus, et maailm koosneb maskuliinsetest meestest, seksikatest naistest ning nende ootused naiste ja meeste käitumisele põhinevad paljuski soostereotüüpidel.

Uuringu andmetel võis vastanuid laialt jagada kahte gruppi – lähisuhetes hoolivateks ja hoolimatuteks (Lippur 2005; Laas ja Lippur 2005). Hoolijad soovivad püsisuhet, mille kõrval ei peaks olema seksuaalsuhteid teiste partneritega; nad arvavad, et ei pea seksima inimesega, keda ei armasta, samuti ka, et tüdrukutele meeldivad hoolivad poisid. Hoolimatuid iseloomustas suurem sekspartnerite arv. Poistel oli rohkem sekspartnereid kui tüdrukutel, poisid olid truudusetumad kui tüdrukud; nad arvasid, et tüdrukud soovivad seksida vähem kui poisid, ning emotsioonid olid poistele vähem tähtsad.

Varem läbiviidud uuringu järgi leiti vastaja hinnangul kõige sagedamini pornograafiat ajakirjadest ning televisioonis näidatavatest filmidest. Oluliseks pornograafiaga kokkupuute allikaks oli internet. Kõige sagedamini oli nähtud seksuaalsuhet täiskasvanud mehe ja naise vahel, sageduselt teisel kohal oli grupisekis ning kolmandal seks samasooliste täiskasvanute vahel (Soo, 2004: 22-24).

Käesolev uuring näitas, et pornograafilise materjaliga oli kokku puutunud 72% noormeestest ja 67% tütarlastest (joonis 1). Ei olnud olulist seost vastaja vanuse ja pornograafilise materjaliga esmase kokkupuute vahel, kuid vastaja vanuse ja pornotarbimise sageduse vahel oli nõrk seos ($r=-.174$, $p=.026$).

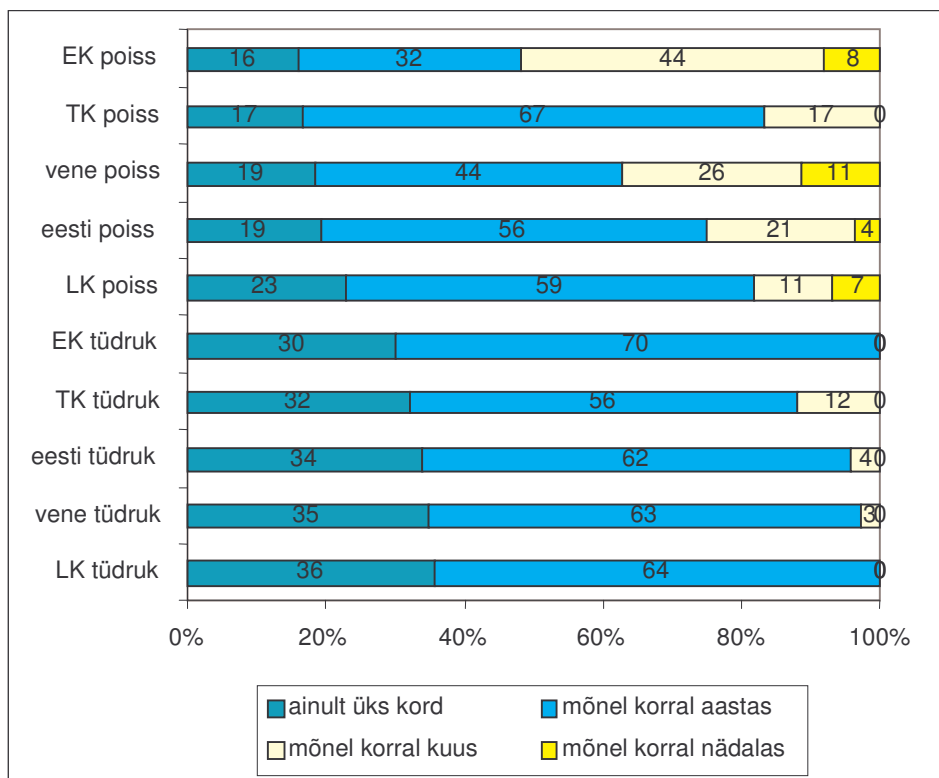
Joonis 1. Vastanute osakaal pornograafilise materjali leidmise kohta, %

Kaks kolmandikku (69%) vastanutest oli lugenud pornograafilisi ajakirju, vaadanud pornograafilisi filme või otsinud internetist pornograafilisi materjale. Noormeeste seas oli internetist pornoleidmise kogemus suurem kui neidudel, neid aga olid rohkem kui noormehed vastanud, et leidsid pornograafilist materjali filmidest (tabel 1).

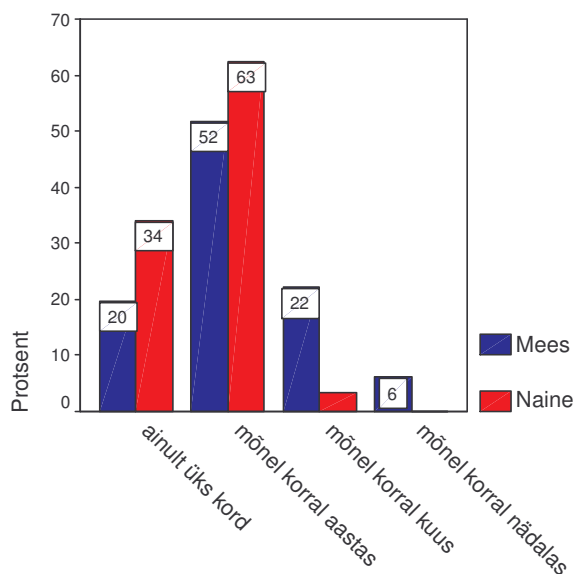
Tabel 1. Vastanute jaotus pornograafia leidmise koha ja soo järgi, %

	% noormeestest	% neidudest
Leidis pornot ajakirjast	46	43
Leidis pornot filmidest	36	45
Leidis pornot isiklikult/laenutatud videolt	13	8
Leidis pornot internetist	43	33
Leidis pornot kinos	3	3

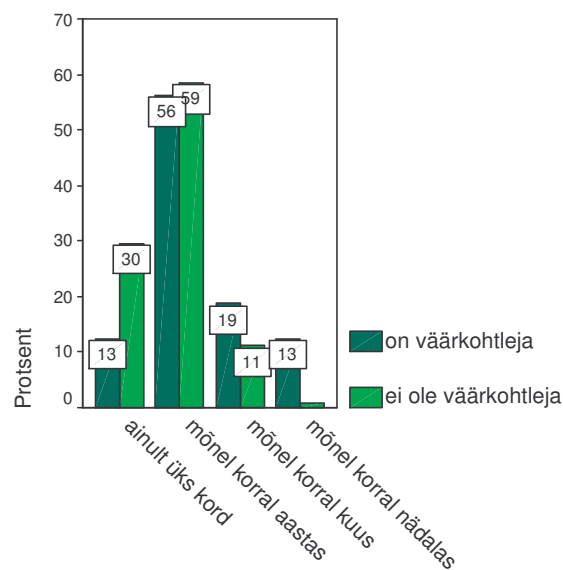
Noormehed olid olnud sagedasemad pornovaatajad. 6% noormeestest vaatas pornot mõnel korral nädalas ja pea iga neljas (22%) vaatas seda mõnel korral kuus (joonis 2-4).

Joonis 2. Pornograafia vaatamise sagedus soo, asutuse tüübi ja koduse keele lõikes, %

Joonis 3. Pornograafia vaatamise sagedus soo lõikes, %

Joonis 4. Pornograafia vaatamise sagedus väärkohtlemiskogemuse lõikes, %

Pornograafilist materjali vaatas üksi kolmandik vastajatest ja iga kuues koos poiss- või tüdruksõbraga. Poiste seas oli pornograafilise materjali üksivaatajaid rohkem kui tüdrukute seas (tabel 2).

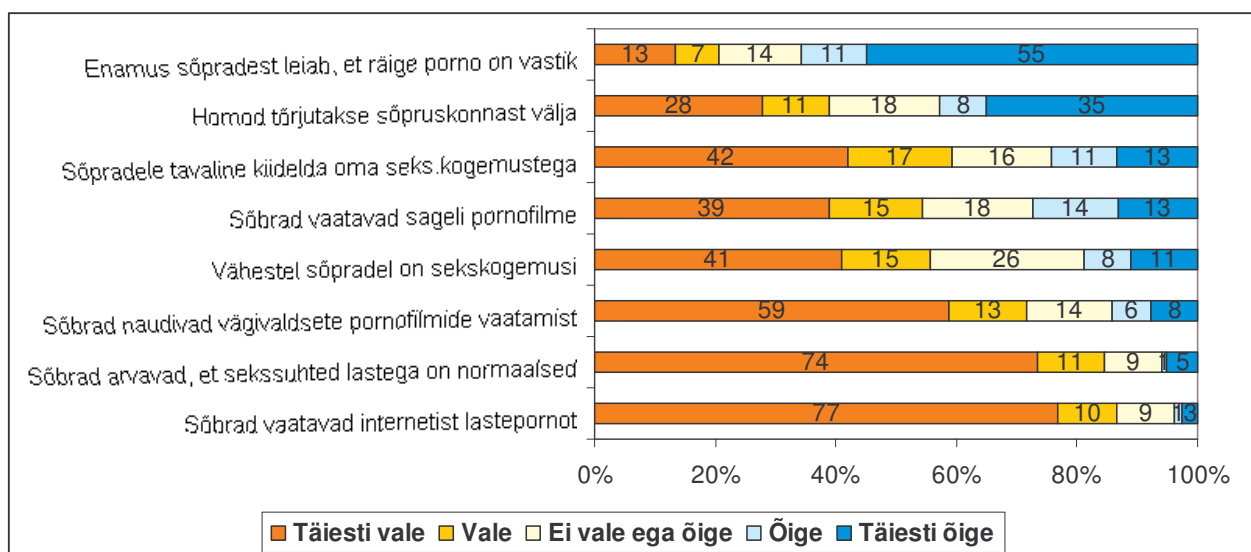
Tabel 2. Vastanute osakaal pornograafilise materjali vaatamise kaaslaste järgi, %

	% noormeestest	% neidudest
Vaatab üksi	36	28
Vaatab poiss- või tüdruksõbraga	8	24
Vaatab koos mõlemast soost sõpradega	7	11
Vaatab koos oma soost sõbraga	14	33

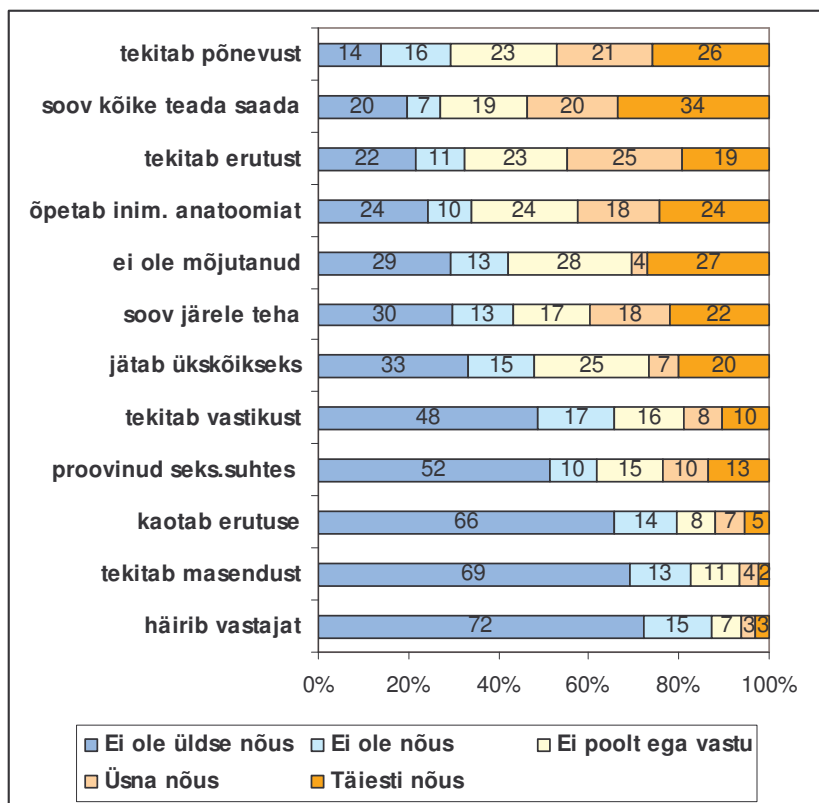
Pornograafilisest materjalist olid pooled poisid ja kaks kolmandikku tüdrukuid näinud/vaadanud seksi täiskasvanud mehe ja naise vahel ning kuuendik poistest ja neljandik tüdrukutest näinud kahe samast soost täiskasvanu vahelist seksuaalsuhet. Seksimist vägivalla ja jõu kasutamisega oli näinud 3% vastanutest ning iga kuues oli näinud grupiseksi (tabel 3). 80% vastajatest arvas, et sõpruskonnas peetakse räiget pornot vastikuks, pea pooled vastanud noortest olid kantud homfoobiast (joonis 5).

Tabel 3. Vastanute osakaal pornograafilise materjali kirjelduse järgi, %

	% noormeestest	% neidudest
Seks täiskasvanud mehe ja naise vahel	53	62
Seks kahe samast soost täiskasvanu vahel	17	24
Seks vägivalla ja jõu kasutamisega	3	4
Seks täiskasvanute ja laste vahel	1	0
Seks loomadega	1	0
Grupiseks	18	17

Joonis 5. Vastanute nõustumine väidetega sõprade ja tuttavate kohta, %

Joonis 6. Vastanute jaotus nõustumisega pornograafia mõjust endale, %

Vastanute arvamust pornograafia mõju kohta saab jälgida joonisel 6. Uudishimu kõige uue teadasaamiseks ja kogemiseks oli ka üks tõukejõude pornograafia juurde. Pea pooled vastajatest nõustusid väidetega, et pornograafia tekitab põnevust, erutust ja õpetab inimese anatoomist. 40% vastanute seas tekitas pornograafia soovi nähtut järele teha ning neljandik oli seda ka seksuaalsuhtes järgi teinud. Kolmveerandit vastajatest pornograafia olemasolu ei häirinud.

45-60% vastanutest nii lastekodust, erikoolist kui turvakodust nõustusid väitega, et neil on soov kõike teada saada, et pornograafia on erutav ja tekitab põnevust. Kaks viiendikku turvakodu ja lastekodu lastest ning kolmandik erikooli lastest soovis nähtut järele teha. Oma seksuaalsuhtes oli nähtut järele teinud kolmandik turvakodu, neljandik erikooli ja viiendik lastekodu lastest. Vastustest nähtus, et lastekodu lastel oli suurem uudishimu pornograafia vastu kui erikooli lastel.

Faktoranalüüs võimaldas struktureerida vastuseid pornograafia mõju osas vastajale. Joonistus välja kolm gruppi, millest üks grupp oli pornograafiat jaatavad ja kaks väiksemat gruppi pornograafiat eitavad (tabel 4):

- pornograafia on põnev ja erutav;
- pornograafia kaotab erutuse;
- pornograafia on häiriv ja vastik.

Vastanutest veidi üle neljandiku koondus pornograafia pooldajate sekka, teine neljandik koondus pornograafia eitajate sekka ja väidab, et pornograafia kaotab erutuse ja on häiriv.

Pornograafiast erutuse otsijate ja seksuaalsuhtes järeleproovijate seas oli rohkem noormehi kui neide. Pornograafia suhtes ükskõiksete ja vähemõjutatute seas oli rohkem naissoost vastajaid. Pornograafiat vastikuks ja häirivaks pidajate seas oli nii nais- kui meessoost vastajaid. Asutuse tüüp ei olnud vastajate pornograafiamõjustuse osas tundlik näitaja. Need, kes olid ise olnud väärkohtlejad, toetasid nii pornograafia põnevust ja selles järgiproovimist kui ka seisukohta, et porno on häiriv ja vastikusttekitav.

Tabel 4. Vastanute jaotumine erinevatesse gruppidesse pornograafia mõju kohta, %

	Pornograafia on põnev ja erutav 25%	Pornograafia kaotab erutuse ja ei mõjuta 13%	Pornograafia tekitab vastikust ja on häiriv 11%
Pornograafia...			
tekitab erutust	0,655		
kaotab erutuse		0,585	
tekitab põnevust	0,718		
tekitab vastikust		0,688	0,524
soov järele teha	0,778		
tekitab masendust			0,865
jätab ükskõikseks			
õpetab inim. anatoomiat	0,540		
häirib vastajat			0,418
soov kõike teada saada	0,714		
proovinud seks.suhtes	0,570		
ei ole mõjutanud		0,453	

Eraldiseisvaks jäi arvamus selle kohta, et laste atraktiivsetena kujutamine tõstab nende seksuaalset väärkasutamist.

Vastanute seas oli pornograafilise materjali jaatavalt suhtuvaid vastajaid rohkem kui selle keelustajaid (tabel 5). Seitsmendik vastajatest arvas, et pornograafia alandab nii mehi kui naisi ning nende seas oli nii poisse kui tüdrukuid, kes nii mõtlesid.

Tabel 5. Vastanute jaotumine erinevatesse gruppidesse väidete põhjal pornograafia kohta, %

	Pornosõbrad 28%	Ebamugavuse tundjad 14%	Keelustajad 8%
Porno peaks olema kergemini kättesaadav	0,530		-0,465
Porno peaks olema seadusega keelatud	-0,488		
Porno kättesaadavus peaks olema piiratud			0,628
Porno elavdab inimeste seksuaalelu	0,662		
Porno alandab naisi	-0,487	0,805	
Porno alandab mehi	-0,411	0,704	
Porno on lõbus	0,760		
Porno on inspireeriv	0,848		
Porno annab noortele teadmisi seksist	0,421		

Poisid leidsid enam kui tüdrukud, et pornograafia on neid mõjutanud. Poisid olid ka sagedamini proovinud pornograafias nähtut seksuaalelus järele teha. Mida sagedamini vaadati pornograafiat, seda tõenäolisemalt oli suhtumine soosiv, mida soosivam suhtumine, seda enam vaatas pornograafilist materjali. Senised uuringud on näidanud, et sage pornovaataja on sekssuhetes hoolimatum, intiimsuhetes hoolimatute seas on palju soostereotüüpseid arusaamu. Eestis on palju *macho*-kultust, mehelikkusega käib kaasas hoolimatus, mis avaldab negatiivset mõju noortele.

Kasutatud kirjandus

Laas, A, Lippur, E. (2005) Eesti koolinoored ja pornograafia - kokkupuuted ja suhtumine. Bakalaureusetöö. Posterettekanne. Põhjamaade Infobüroo Foorum, 8. juuni 2005, Tallinn.

Lippur, E. (2005) Eesti koolinoored ja pornograafia - kokkupuuted ja suhtumine. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.

Pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste leviku reguleerimise seadus. RT I 1988.

Soo, K. (2004) Noored ja pornograafiline materjal. *Soo, K. ja Kutsar, D (toim.)(2004). Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas*. Sotsiaaluuring: Tartu.

Ülevaade noorte seksuaalkogemustest

Katri Lamesoo

Antud peatükk annab ülevaate noorte seksuaalkogemustest ning kokkupuutest prostitutsiooniga.

Vastajate seksuaalkogemused

Kõigepealt on vaatluse all noorte kogemused seoses armastuse, poiss/tüdruk-sõbra omamise, suudlemise, pettingu ning seksiga. Vastajatel paluti ära märkida vaid need seksuaalkäitumisega seotud kogemused, mis on seotud mõlema partneri nõusolekuga, välistades sellega väärkohtlemise juhud. Samuti võeti vaatluse alla vaid need kogemused, mis olid aset leidnud vastassugupoole esindajaga.

Nagu tabelist 1 välja võib lugeda, olid pea kõik vastanutest vähemalt korra oma elu jooksul olnud armunud või armastanud. Kuigi ankeedis oli küsitud armastuse kohta, võib oletada, et noored on seda tõlgendanud armunud olemisena. Seda, et noored on armastuse all silmas pidanud armumist, toetab asjaolu, et vanusegruppide lõikes antakse erinevaid vastuseid – kui kõik 15-aastased ja nooremad tüdrukud väidavad end kogenud armastust, siis 19-aastaste tüdrukute seas on see osakaal langenud 78%-ni. Võib oletada, et mida vanem on respondent, seda rohkem teeb ta vahet armumise ja armastuse vahel, mistõttu oli vanemas vanusegrupis armastust kogenute osakaal märgatavalt väiksem. Asjaolu, miks kuni 15-aastaste poiste seas oli armumist kogenud vaid 83%, samas kui tüdrukute puhul oli see osakaal 100%, võib tuleneda poiste hilisemast küpsemisest.

Tabel 1. Seksuaalkogemused vastassoost isikuga poistel ja tüdrukutel (N; %)

Kogemuse liik	Poiss		Tüdruk	
	N	%	N	%
On armastanud poissi			125	93,3
On armastanud tüdrukut?	119	89,5		
On olnud kindel poiss-sõber?			103	77,4
On olnud kindel tüdruk-sõber?	94	70,7		
On suudelnud poissi			127	94,1
On suudelnud tüdrukut	122	90,4		
On silitanud, hellitanud poissi riiete pealt või alasti			93	69,9
On silitanud, hellitanud tüdrukut riiete pealt või alasti	106	79,7		
On olnud seksuaalvahekorras poisiga			99	73,3
On olnud seksuaalvahekorras tüdrukuga	91	67,9		
On teinud poisiga oraalseksi			38	28,6
On teinud tüdrukuga oraalseksi	40	31,1		
On teinud poisiga anaalseksi			16	12,0
On teinud tüdrukuga anaalseksi	26	21,1		

Oletust, et noored pidasid armastuse all silmas armumist, kinnitas ka tulemus, et oma poiss- või tüdruk-sõbra oli omanud märgatavalt vähem respondente. Tüdrukute seas oli püsisuhte kogemuse ära märkinuid pisut rohkem indiviide kui poiste seas. Samas võis see olla tingitud püsisuhte kui mõiste erinevast tõlgendusest eri sugupoolte seas.

Seksuaalkogemused vanuse ja rahvuse lõikes. Nii nagu enamasti noori oli vähemalt korra olnud armunud, oli enamik neist ka suudelnud. Silitanud või hellitanud oli umbes kolmveerand ja seksuaalvahekorras oli olnud natuke alla kolmveerandi noortest. Olulisi seoseid vanuse ja seksuaalvahekorras olemise vahel ei esinenud (tabel 2). 15-aastastest ja noorematest poistest oli vahekorras olnud 6 ja sama vanusegrupi tüdrukutest 7, samas kui 19-aastaste ja vanemate seas oli seksuaalvahekorras olnud vaid natukene üle poolte vastanutest. Kõige kõrgem oli vahekorras olnute osakaal 16- kuni 18-aastaste noorte seas – tüdrukutest oli vahekorras olnud 83% (N=86) ning poistest 78% (N=72).

Kui välja arvata kuni 15-aastased noored, kellest oli oraalseksi teinud vaid kolm respondenti, siis olulisi seoseid vanuse ja oraalseksi kogemise vahel ei esinenud. Anaalseksi kogemus oli tüdrukutel kõrgis vanuserühmades väiksem kui poistel – vanema vanuserühma noortest ei olnud anaalseksi teinud ükski tüdruk.

Tabel 2. Seksuaalkogemused erinevas vanuses poistel ja tüdrukutel (N, %)

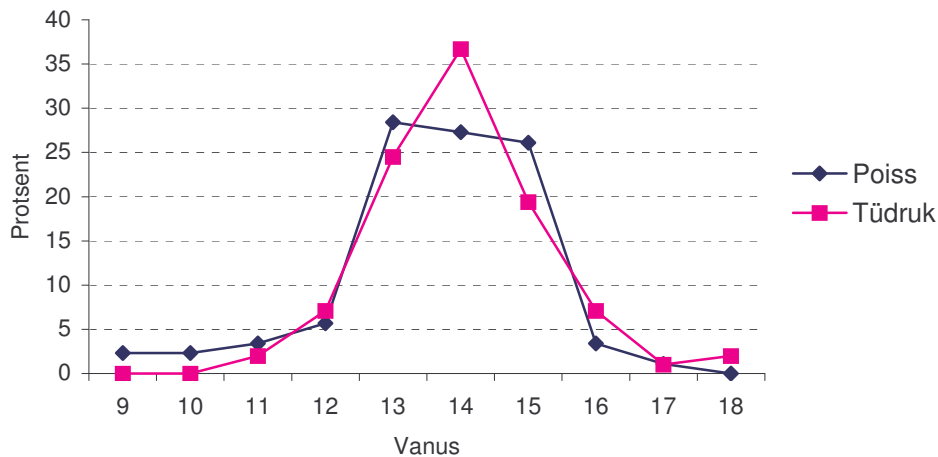
		15aastased ja nooremad		16aastased		17aastased		18aastased		19aastased ja vanemad	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Petting	Poiss	12	60	41	89,1	26	83,9	12	85,7	9	69,2
	Tüdruk	7	41,2	28	59,6	31	86,1	19	86,4	7	77,8
Suguhüpe	Poiss	6	31,6	36	74,5	27	84,4	10	76,9	8	57,1
	Tüdruk	7	41,2	30	63,8	35	97,2	21	87,5	5	55,6
Oraalseks	Poiss	2	11,1	17	39,5	8	25,8	5	38,5	6	42,9
	Tüdruk	1	5,9	17	36,2	10	28,6	7	29,2	3	37,5
Anaalseks	Poiss	2	11,8	11	26,2	6	19,4	3	27,3	3	21,4
	Tüdruk	1	5,9	7	14,9	3	8,6	4	16,7	-	-

Vastustes küsimustele “Oled sa kunagi armastanud mõnda poissi/tüdrukut?” ja “ Oled sa kunagi hellitanud, silitanud poissi/tüdrukut riiete pealt või alasti?” erinevusi vene ja eesti noorte vahel ei leidunud. Küll aga oli eesti tüdrukutel vene tüdrukutest enam kogemusi suudlemisel, püsisuhtes olemisel ja seksuaalvahekorras olemisel. Samas näisid vene tüdrukud olevat liberaalsemad oraal- ja anaalseksi suhtes. Teisalt oli eesti poiste seas seksuaalvahekorras olnute ning anal- ja oraalseksi kogemute osakaal vene poiste omast kõrgem (tabel 3).

Tabel 3. Seksuaalkogemused erinevast rahvusest poistel ja tüdrukutel (N; %)

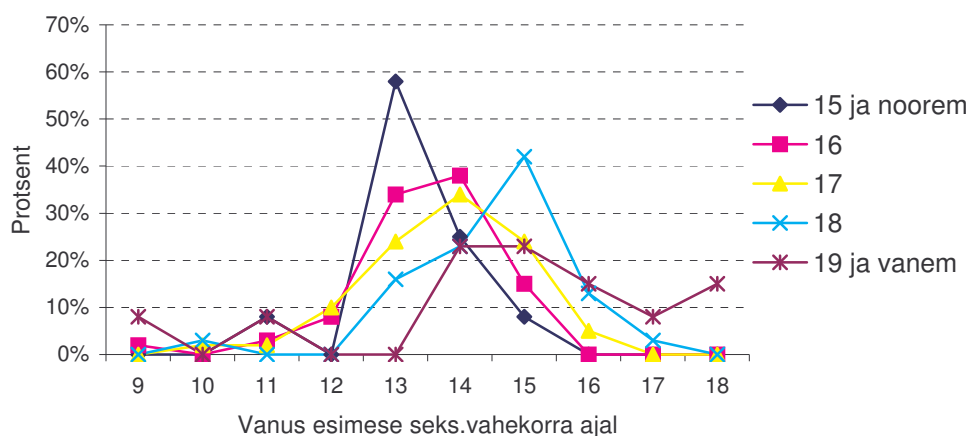
Kogemuse liik	Eesti poiss		Vene poiss		Eesti tüdruk		Vene tüdruk	
	N	%	N	%	N	%	N	%
On armastanud	81	90	36	87,8	64	92,8	57	93,4
On olnud kindel poiss- või tüdruk-sõber?	65	73	29	69	58	84,1	42	70
On suudelnud	79	88,8	41	93,2	69	98,6	54	88,5
On silitanud, hellitanud riiete pealt või alasti	71	79,8	33	78,6	48	69,6	42	70
On olnud seksuaalvahekorras	64	71,1	25	59,5	54	77,1	42	68,9
On teinud oraalseksi	29	33,3	10	25,6	18	26,5	19	31,1
On teinud anaalseksi	20	23	5	14,3	4	5,9	11	18

Suguelu alustamine. Respondentidelt küsiti nende vanust esimese seksuaalvahekorra ajal. Respondentide keskmine vanus esimese seksuaalvahekorra ajal oli ligi 14 eluaastat (N=186; st. hälve 1,4). Keskmiselt alustasid poisid küll seksuaaluga umbes kolm kuud tüdrukutest varem, kuid mediaani ehk kaalutud keskmise korral see vahe kadus. Joonis 1 illustreerib poiste ja tüdrukute vanust esimese vahekorra ajal.

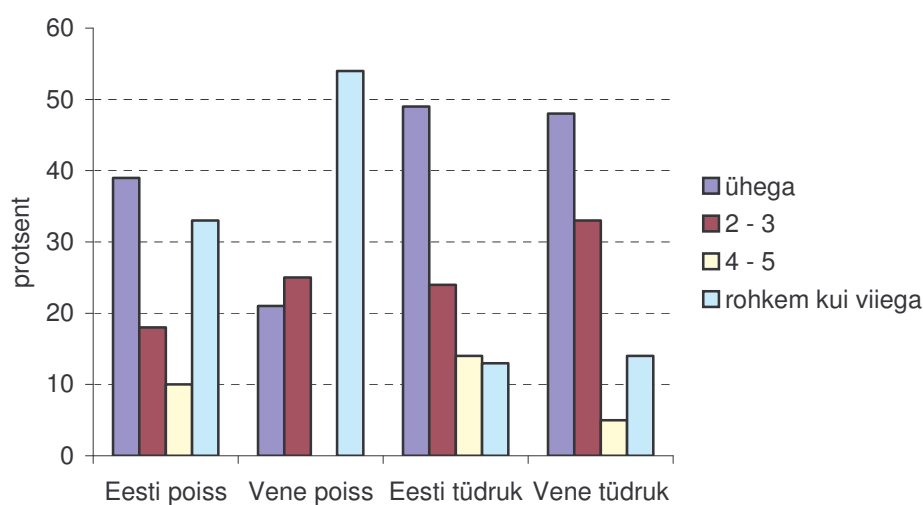
Joonis 1. Vanus esimese seksuaalvahekorra ajal poistel ja tüdrukutel (N=186 ehk 68%)

Kui võrrelda seksuaalelu alustamist vanusegruppide lõikes (joonis 2), oli näha, et vanematesse vanusegruppidesse kuuluvad noored tegid seksuaaliga algust hiljem kui nooremate vanusegruppide esindajad. Kõige nooremas eas alustasid seksuaaliga need noored, kellel oli ankeedi täitmise hetkeks täitunud 15 eluaastat (k.a) ja kõige vanemas eas need, kellel oli vanust 19 aastat või rohkem. 15aastaste ja nooremate vanusgrupis oli seksuaalelu alustamise kaalutud keskmine 13 aastat, 16- ja 17aastastel 14 eluaastat ning vanematel kui 18 oli see 15 aastat. Sellisest tulemusest võib järeldada, et esimese seksuaalvahekorra keskmine vanus omab kahanevat trendi.

Joonis 2. Vanus esimese seksuaalvahekorra ajal ja vanus ankeedile vastates (N=180 ehk 66%)

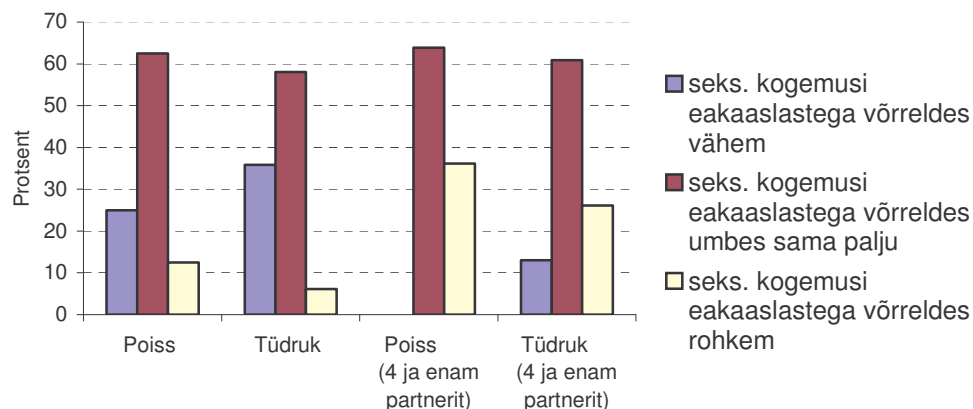
Seksuaalpartnerite arv. Üks küsimustest puudutas seksuaalpartnerite arvu (joonis 3). Kõige rohkem oli seksuaalkontakte vene poistel, kellest rohkem kui pooled olid seksinud enam kui viie partneriga. Eesti poistest oli olnud igal kolmandal rohkem kui viis seksuaalpartnerit. Tüdrukute seas oli kõige rohkem neid, kes olid partnerite arvuks märkinud vaid ühe, kolmeteistkümmel tüdrukul oli olnud kokku üle viie partneri.

Joonis 3. Seksuaalpartnerite osakaal eesti ja vene rahvusest noorte hulgas (N=182)

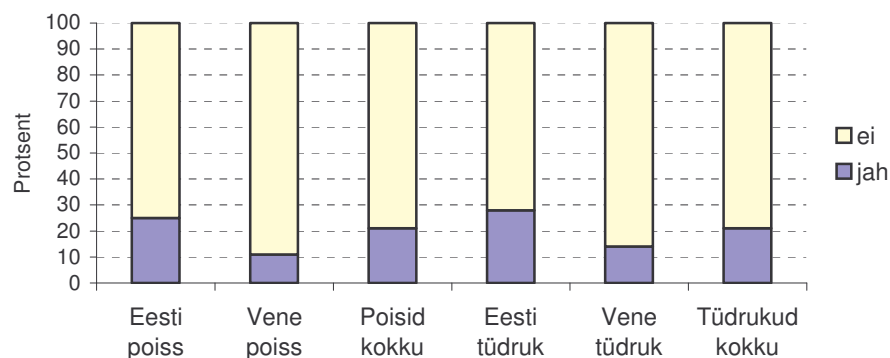
Respondentidel paluti võrrelda oma seksuaalkogemusi teiste eakaaslastega, küsides neilt “Kuidas sa arvad, kui palju on sul seksuaalkogemusi oma eakaaslastega võrreldes?”. Kõige rohkem arvati, et teistel eakaaslastel võiks olla sama palju kogemusi kui neil endil ja kõige vähem arvati endal rohkem kogemusi olevat. Kui tulemusi soo lõikes võrrelda, selgus, et iga neljas poiss ja iga kolmas tüdruk arvas, et neil on kogemusi vähem. Samas märkis 12% poistest ja 6% tüdrukutest, et neil on kogemusi eakaaslastega võrreldes rohkem.

Selleks, et saada teada, kui adekvaatselt noored enda kogemusi võrreldes eakaaslastega hindasid, on alljärgneval joonisel (joonis 4) võrreldud kõiki vastanuid (N=251) nende respondentidega, kes on olnud seksuaalvahekorras nelja või enama partneriga (N=59). Nagu jooniselt välja võib lugeda, oli viimaste seas tunduvalt rohkem neid respondente, kes arvasid endal seksuaalkogemusi rohkem olevat ning vähem neid, kes pidasid end vähem kogenuks. Näiteks poistest, kellel oli olnud üle nelja partnerit, ei arvanud ükski, et tal on seksuaalkogemusi eakaaslastega võrreldes vähem. Siinkohal võib järeldada, et noored, kellel on oma eakaaslastega võrreldes enam seksuaalpartnereid, on sellest ka ise teadlikud.

Joonis 4. Hinnang enda seksuaalkogemuste kohta võrreldes eakaaslastega kõigi respondentide ja üle nelja sekspartnerit omanud respondentide lõikes.

Respondentidelt küsiti, kas neil oli olnud seksuaalkontakte endast rohkem kui viis aastat vanema isikuga hetkel, mil nad ise olid 14aastat vanad või nooremad. Kõige rohkem oli olnud üle viie aasta vanema isikuga seksuaalkontaktis eesti tüdrukud ja poisid, kellest iga neljas vastas küsimusele jaatavalt (joonis 5). Kõige väiksem oli jaatavate vastuste osakaal vene poiste hulgas, kellest oli alaealisena täiskasvanud isikuga seksuaalkontaktis olnud vaid iga kümnes respondent.

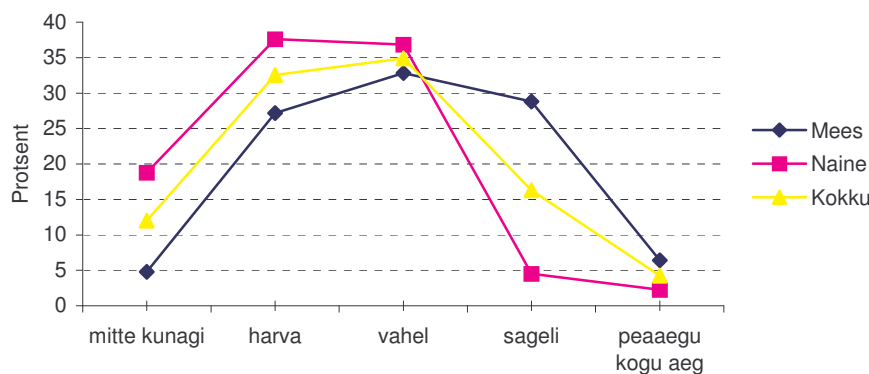

Joonis 5. 14-aastaselt või nooremalt endast rohkem kui viis aastat vanema isikuga seksuaalkontaktis olnud respondentide protsentuaalne jaotumine soo ja rahvuse lõikes (N=245).

Seaduse järgi on keelatud astuda vahekorda noorema kui 14-aastase isikuga. Respondentidelt küsiti arvamust, milline võiks see vanus nende arvates olla. 40% vastanutest leidis, et seadust ei ole vaja muuta, arvates, et just 14 aastat on sobilik vanus. 7% vastanutest leidis, et seksuaalvahekorda astumine võiks olla lubatud ka 13aastaste või nooremate isikutega.

Võrreldes kõigi respondentide vastuseid (N=257) nende omadega, kes olid ise 14aastasena või nooremana seksuaalkontaktis täisealisega, märkimisväärseid erinevusi ei leidunud. Viimase grupi noored (N=50) olid vanuse suhtes õige pisut liberaalsemad. Nimelt 12% vastanutest leidis, et lubatavaks vanuseks võiks olla 13 eluaastat või vähem.

Seksuaalvajadused. Noortelt küsiti, kui tihti nad tunnevad vajadust seksuaalvahekorra järele. Kõige sagedamini tundsid soovi seksida poisid. 29% poistest märkis, et nad tahaksid seksida sageli, sama arvas 5% tüdrukutest (joonis 6).

Joonis 6. Soov seksida soo lõikes (N=258)

Kõige harvemini tundsid soovi seksida 16aastased ja nooremad vastajad. Soov seksida kasvas koos vanusega ennekõike poistel, tüdrukute seas oli kasvutendentsi märgata kuni 17aastani ja sealt edasi vajadus seksi järele kahanes.

Erinevusi esines ka rahvuse lõikes – nii poiste kui tüdrukute seas oli soov seksida suurem vene rahvusest respondentidel.

Noorte seksuaalkogemused asutusetüüpide lõikes

Võrreldes lastekodude, erikoolide ja turvakodude noorte vastuseid seksuaalkogemusi puudutavatele küsimustele, tuli välja, et kõige vähem oli seksuaalkogemusi lastekodunoortel.

Vastassoost isikuga oli olnud vahekorras kõik erikooli tüdrukud ning kolmveerand erikooli poistest (74%). Turvakodu või varjupaiga poisid olid natuke kogenumad kui tüdrukud ning kõige vähem oli olnud vahekorras lastekodu poisid (57%) ja tüdrukud (70%).

Kuigi kõigi asutuste noorte keskmine vanus seksuaalelu alustamise ajal oli sama, ilmnes, et 13aastasena ja nooremana alustasid seksuaaleluga rohkem kui pooled erikooli noortest – poiste seas oli see osakaal suurem kui tüdrukutes seas. Lastekodu noortest oli 13aastasena vahekorras olnud iga kolmas. Turvakodu ja varjupaiga noorte seas kerkis esile erinevus soo lõikes – kui tüdrukutest oli 13-aastasena vahekorras olnud pea iga teine, siis poiste puhul oli see osakaal vaid 17%.

Kõige enam oli olnud seksuaalpartnereid erikooli noortel, neile järgnesid turvakodude ja varjupaikade noored ning märgatavalt vähem oli olnud partnereid lastekodus elavatel noortel. Pooled erikooli noortest olid olnud vahekorras nelja või enama partneriga, turvakodu ja varjupaiga noorte puhul oli see osakaal pisut alla poolte ning lastekodu noortest oli nelja või enama partneriga seksinud vaid 13% vastanutest.

Kui lastekodu noorte seksuaalkogemused jäid märgatavalt alla erikooli ja turvakodu noorte omadele, tundsid nad ka märgatavalt vähem soovi seksida. Nii nagu näitasid tulemused kõigi vastanute lõikes, tundsid kõikide asutuste poisid märgatavalt rohkem soovi seksida kui tüdrukud. Kui turvakodu poistest tundis soovi seksida sageli või peaaegu kogu aeg pea 60%, siis tüdrukute puhul oli see osakaal vaid 15%. Sama tendents, vahest et veelgi suurem erinevus, oli erikooli noorte puhul – mitte ükski tüdrukutest ei tundnud vajadust seksi järele sageli või kogu aeg, samas kui poistest tundis nii 42% vastanutest.

Lastekodu tüdrukutest soovis sageli seksida vaid kolm ja poistest üksteist respondentit.

Tabel 4. Seksuaalkogemused soo ja asutusetüübi lõikes (N, %)

	Lastekodu		Erikool		Turvakodu		Kokku							
	Poiss	Tüdruk	Poiss	Tüdruk	Poiss	Tüdruk	N	%						
	N	%	N	%	N	%	N	%						
Olnud														
vahekorras	33	57	55	70	39	74	15	10	19	83	29	73	269	98
Vanus esimese														
seks.vahekorra ajal														
13 aastat või vähem	12	39	15	28	22	57	4	27	3	17	14	48	186	68
4 või enam														
seks.partnerit	9	29	2	4	21	55	9	60	9	50	15	41	187	69
Soov seksida sageli														
või peaaegu kogu														
aeg	11	20	3	4	20	42	-	-	13	59	6	15	258	95

Noorte kokkupuuted prostitutsiooniga

Katri Lamesoo

Noored pidid vastama mitmetele küsimustele, mis puudutasid seksuaalteenuste müümist. Neilt küsiti, et kas ja millistel tingimustel nad on selliseid teenuseid pakkunud või oleksid valmis pakkuma. Järgnevalt antakse ülevaade noortest, kes teatasid seksuaalteenuste pakkumisest tasu eest.

Seksuaalteenuseid müünud noorte narratiivid

Noori, kes raporteerisid mõnda liiki seksuaalteenuse osutamisest tasu eest, oli kokku kaheksa, ehkki kolm neist ankeedi teises osas esitatud täiendavatele prostitutsiooniteemalistele küsimustele vastates eitas seda. Kuus noort oli olnud enda hinnangul tasu eest seksuaalvahekorras ja kaks oli osutanud mõnda muud laadi seksuaalteenust - näidanud raha eest suguelundeid, osalenud alasti filmimisel või näidanud eneserahuldamist, teinud suu- või pärakuseksi. Neli noort märkisid ära vanuse, kui nad esimest korda osutasid tasu eest seksuaalteenuseid. Üks neiu oli siis 11aastane, teine 13 ning kolmas 15aastane. Üks noormees teatas, et ta oli sellel ajal 16 aastat vana.

Kolm noorukit märkis, et nad said teenuse ostjaga ühendust sõprade kaudu, üks aga tänaval. Kaks vastajat teatas, et nad olid pakkunud seksuaalteenuseid ainult ühel korral, kaks noort oli müünud seksi kokku kaks kuni viis korda. Üks neiu väitis, et viimasel aastal oli ta osutanud vastavaid teenuseid raha ja narkootikumide eest kümnel korra. Peamine tasu, mida noortele pakuti, oli raha ja narkootikumid. Üks noormees teatas, et teda viidi kinno, reisile.

Seksuaalteenuste müümisest teatanud noorukite taustast. Noortest seitse oli koduse keelena ära märkinud vene keele ja vaid üks, kelleks oli poiss, eesti keele. Seksuaalteenuste osutamisest tasu eest teatas viis poissi – neli õppis erikoolis ja üks elas lastekodus. Kõik kolm prostitueerinud tüdrukut elas ankeedi täitmise ajal turvakodus.

Nende noorte keskmine vanus oli 16 eluaastat, mis tähendab, et nad sündisid vahetult enne Eesti Vabariigi taasiseseisvumist. Imselt olid nad jäänud klassi kordama - vaid üks tüdruk õppis gümnaasiumis ja ülejäänud põhikoolis ning hinded olid neil valdavalt kolmed.

Kuus respondenti suitsetas regulaarselt iga päev. Alkoholitarbimise sageduse kohta üldistusi välja tuua ei saa – oli nii neid, kes jõid mõne kuu tagant, ja neid, kes pruukisid alkoholi iga nädal. Alkoholitarbimise tõttu oli vähemalt korra halvasti käitunud või kakelnud kuus noort ning koolist põhjuseta puudunud kõik noored peale ühe. Koolijuhtkonna ette noomituse tegemiseks on kutsutud kõiki seitset küsimusele vastanut. Kõik noored olid teatanud, et nad olid olnud vanemate teadmata öösel kodust ära.

Kanepit olid korduvalt suitsetanud kõik respondentid ja seitse neist oli tarvitanud ka kokaiini, heroiini, amfetamiini või muid mõnuaineid. Neli noort märkis, et nad alustasid narkootikumide pruukimist 10 – 11aastaselt. Liimi või lahusteid oli nuusutanud viis noort. Kuus noort kaheksast oli vähemalt korra varastanud midagi umbes 300 krooni väärtuses ning nende vanus esimese õigusrikkumise ajal varieerus 8 kuni 13 eluaasta vahel. Neist omakorda viis oli pannud toime murdvarguse ja kaks oli ärandanud auto või mootorratta.

Kõik seksuaalteenuste pakkumisest teatanud noored olid olnud seksuaalvahekorras, teinud oraalseksi ja neist viis oli seksinud enam kui viie partneriga. Kolm noormeest ja kolm neidu teatasid ka seksuaalse väärkohtlemise ohvri kogemusest. Kaks vastajat oli pidanud olema vastu oma tahtmist seksuaalvahekorras, kolm pidid tegema oraalseksi. Viiele noorele oli eksponeeritud alasti ning oli käperdatud. Vastajad olid esimese väärkohtleva situatsiooni ajal vanuses 11 kuni 15.

Märkimisväärne on see, et prostitutsiooniilmingutega noored olid üsna liberaalsete hoiakutega laste ja täisealiste vaheliste seksuaalsuhete suhtes. Näiteks ei olnud enam neist nõus väitega, et *seksuaalsuhe lapsprostituudiga on seksuaalne ärakasutamine* ning nad ei leidnud midagi halba selles, kui *lapsele seksist rääkides puudutatakse tema suguelundeid*. Samuti olid nad täiesti nõus väitega, et *paljud lapsed sooviksid olla täiskasvanuga seksuaalvahekorras, kui nad on seda varem kogenud*.

Kui vaadata noorte poolt iseendale antud hinnanguid, siis ei saa öelda, et see oleks olnud väga madal. Küll aga hakkas silma nende vastused väitele *soovin, et mul oleks rohkem eneseaustust*, millega seitse noort oli üsnagi nõus. Samuti tundsid pooled vastanutest end tõrjutud ja pinges olevana, õnnetu, kurva ja masendununa ning tundsid abitust tuleviku suhtes.

Noorte arvamusel seksuaalteenuste osutamisest

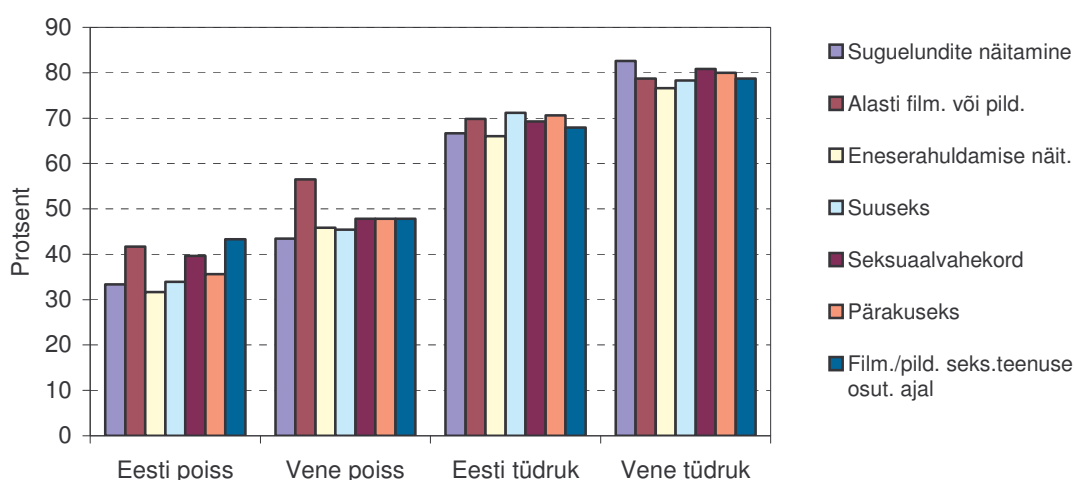
Nende arv, kes kujutaksid end tulevikus ette mingit laadi seksuaalteenuseid osutamas, jäi samuti alla kümne. Samas vastas 90 respondenti ehk 38% vastanutest, et nad oleks end valmis müüma vaid juhul, kui neid selleks sunnitakse ja see oleks ainus viis ellu jääda. Kuigi enamik noortest ei ole seksuaalteenuseid osutanud ega kujuta ennast tulevikus ette seda tegemas, nõustus siiski üle poole noortest sellega, et teised seda teevad (tabel 6).

Tabel 6. Noorte kogemused ja valmisolek seksuaalteenuste osutamisel

	Ise teinud		Kujutab end ette tegemas		Nõustub, et teised teevad	
	N	%	N	%	N	%
Näidanud kellelegi tasu eest oma suguelundeid	1	0,4	2	1,1	107	57,3
Osalenud tasu eest alasti filmimisel või pildistamisel	2	0,9	5	2,7	116	62,0
Näidanud teistele tasu eest eneserahuldamist	0	0,0	0	0,0	105	55,9
Teinud tasu eest suuseksi	1	0,4	0	0,0	107	58,5
Olnud tasu eest seksuaalvahekorras	4	1,7	6	3,4	112	60,9
Teinud tasu eest pärakuseksi	0	0,0	1	0,6	108	59,3
Lasknud ennast filmida või pildistada tasu eest seksuaalteenuste osutamise ajal	1	0,4	1	0,6	114	61,0

Nagu eelmisest tabelist välja võib lugeda, nõustus üle poole respondentidest terve rea väidetega juhul, kui need käivad teiste inimeste kohta. Kõige enam nõustusid väidetega tüdrukud ja eriti vene rahvusest tüdrukud, samas alla poole eesti poistest tabelis väljatooduga ei nõustunud. Võib oletada, et tüdrukute suurem nõustumise osakaal tuleneb asjaolust, et üldjuhul pakutakse seksuaalteenuste osutamise eest raha eeskätt naissoo esindajatele ja seda meeste poolt.

Sellel, et venelaste seas oli nõustujate osakaal suurem kui eestlaste seas, võib jällegi olla seos antud valdkonna spetsiifikaga. Nimelt on venelaste kui rahvuse näol, tegu vähemusgrupiga, mis on nõudlusest antud laadi seksuaalteenuste järele enam ohustatud kui eesti noored.

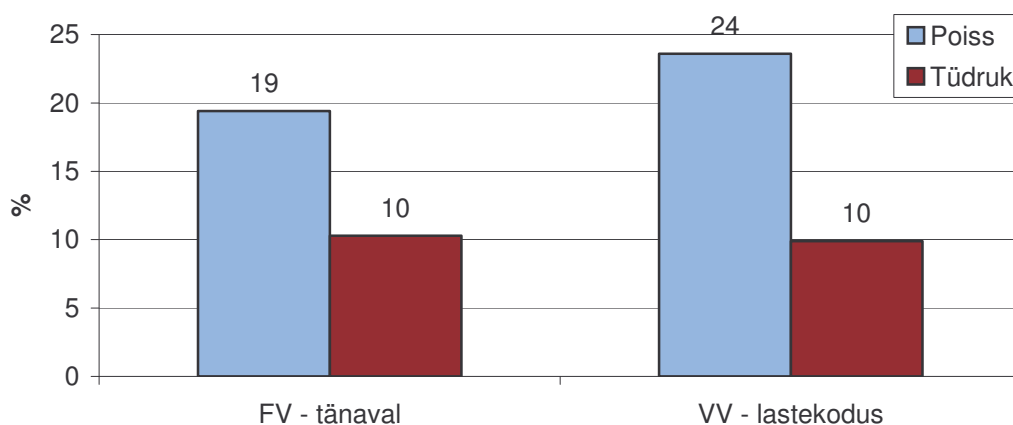
Joonis 6. Respondentide nõustumine väidetega, et teised inimesed osutavad tasu eest erinevat laadi seksuaalteenuseid

Füüsiline ja vaimne vägivald

Mare Ainsaar

See peatükk annab ülevaate institutsioonides elavate noorte füüsilise ja vaimse vägivalda kogemustest.

Noortelt küsiti nende füüsilise ja vaimse vägivalda kogemuste kohta viimase kaheteistkümne kuu jooksul. Füüsilise vägivalda näidetena toodi noortele välja tirimine, kiskumine, tõukamine, kinni hoidmine, pahatahtlik löömine, peksmine. Vaimse vägivalda puhul olid näidetena nimetatud mõnitamine, alandamine, solvamine, hirmutamine, narrimine, söimamine.

Joonis 1. Poiste ja tüdrukute vägivalda ohvriks olemise kogemused erinevates keskkondades (ainult statistiliselt olulised erinevused, FV – füüsiline vägivald, VV – vaimne vägivald)

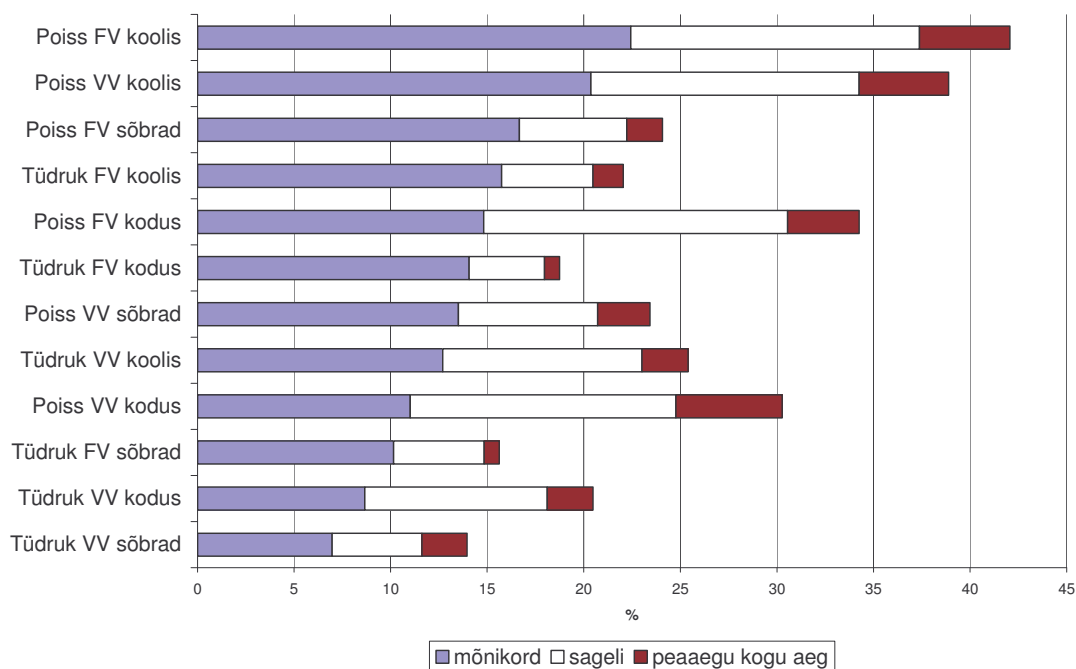
Enamasti oli sugu ja vägivalda ohvriks langemise risk omavahel seotud. Institutsioonides viibivate noorte uuring näitas, et kuigi enamasti olid poisid enam füüsilise ja vaimse vägivalda ohvrid, oli see tulemus statistiliselt oluline vaid füüsilise vägivalda ohvriks langemise kohta tänaval ja vaimse vägivalda ohvriks langemise kohta lastekodudes (joonis 1).

Siiski hindasid poisid nii füüsilise kui vaimse vägivalda esinemist nii sõpruskonnas, koolikaaslaste seas kui (lastekodu poisid) lastekodudes sagedasemaks kui tüdrukud (joonis 2). Selline sooline erinevus puudus aga koduse vägivalda puhul. Koduse vägivalda paremaks uurimiseks moodustati seejärel uus tunnus, mis määratles kodu paigana, kus enamus aega elati. Seega oli lastekodu lastel koduks lastekodu, erikoolide lastel kool ja turvakodu lastel nende päris kodu. Sellise kodu määratlemise järgi oli ka kodus poistel kõrgem vägivalda tase kui tüdrukutel. Seejuures tuleb selliste tulemuste tõlgendamisel kindlasti arvestada asjaoluga, et tegemist on juba selektiivse rühma noortega, kes elavad institutsioonides.

Tervikuna võib siiski väita, et vägivalda tase oli kõige kõrgem koolis (joonis 2).

Isikuomadustest oli füüsiline vägivald nii tüdrukute kui poiste puhul seotud nende enda kõrgema agressiivsuse hinnanguga, ehk enda arvates agressiivsemad noored väitsid sagedamini, et on olnud füüsilise vägivalda ohvrid viimase kaheteistkümne kuu jooksul. Vaimse vägivalda ohvriks olemisel puudusid olulised korrelatsioonised isikuomadustega.

Füüsilise ja vaimse vägivalla ohvriks olemine ei seostunud selles valimis vanusega (korrelatsioonanalüüs).

Joonis 2. Noorte hinnang vägivalla esinemise sagedusele neid ümbritsevates keskkondades

Uuringus esitati küsimusi kolmes väga erinevas institutsioonis olevatele lastele: lastekodud, turvakodud, erikoolid. Kõiki tulemusi analüüsitakse edaspidi eelkõige lähtudes nendest institutsioonidest ning osaliselt ka soo lõikes.

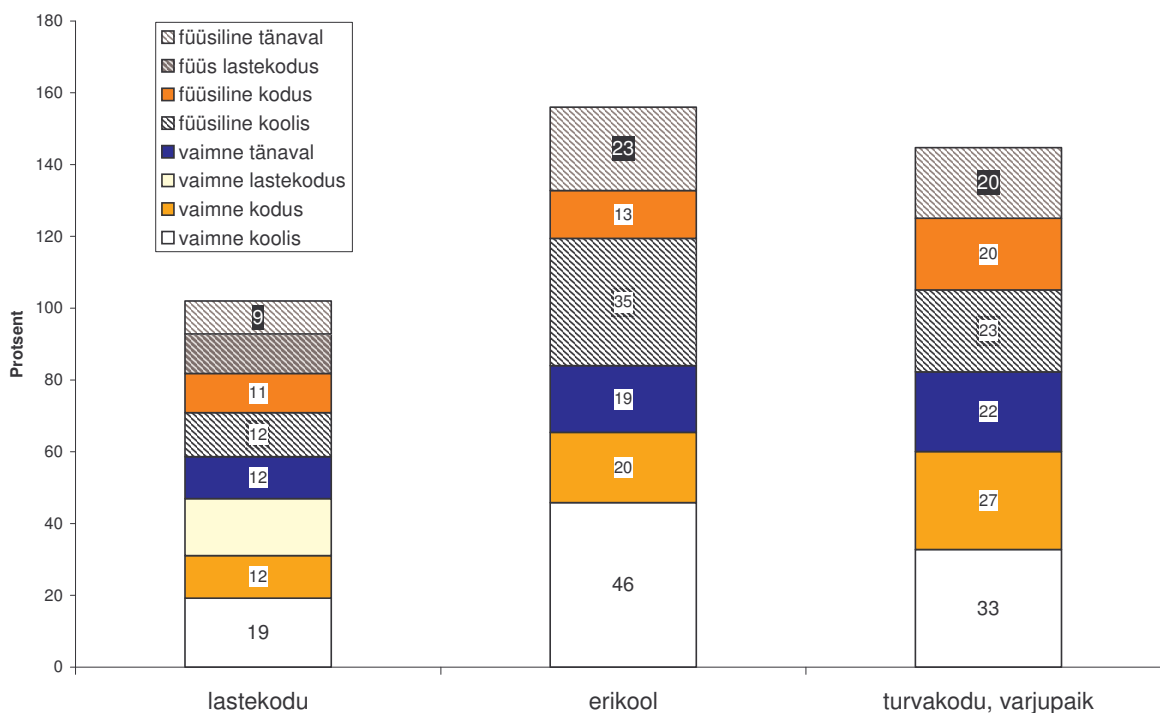
Tabel 1. Füüsilise ja vaimse vägivalla esinemine (% vastavast rühmast)

	Füüsiline	Vaimne	N
Lastekodu	21,4	27,9	140
Erikool	30,9	41,2	68
Turvakodu, varjupaik	42,2	46,9	64
Kokku	28,7	35,7	272

Ootuspäraselt oli kõige enam vägivalla ohvreid (küsitlusele eelnenud viimase 12 kuu jooksul) turvakodus (varjupaigas) ja erikoolis olevate noorte seas (tabel 1). Lastekodud olid tunduvalt vägivalla vabamad. Füüsilise vägivalla kogemus oli 42% turvakodu, 31% erikooli ja 21% lastekodu lastest. Vaimse vägivalla osas oli erinevus lastekodude, erikoolide- ja turvakodude laste kogemuste vahel veelgi suurem. Lastekodudes oli vägivalla tase umbes sama keskmise Eesti koolilaste vägivalla tasemega (vt Ainsaar 2004) ning erikoolide ja turvakodude lastel Eesti keskmisest kõrgem.

Ka kumulatiivne vägivalla kogum annab lastekodu noortele Eesti keskmisega sarnase tulemuse ning erikooli ning turvakodu noorte jaoks keskmisest kõrgema näidu (joonis 3). Sarnaselt Eesti üldistele näitajatele on antud uurimuse respondendid puutunud kõige enam kokku vaimse vägivallaga koolis. Üllatavalt suur oli erikoolide ning turvakodu noortel füüsilise vägivalla kogemus koolis. See ületas mitmekordselt tavakooli noorte taset. Ka

teistes keskkondades oli erikoolide ning turvakodude lastel oma tavakoolide ning lastekodude eakaaslastest suurem vägivalda kogemus.

Joonis 3. Erinevate vägivaldaliikide esinemise sagedus instituutsiooni tüübi järgi (summeeritud %)

Alljärgnevalt vaatleme vägivalda esinemist erinevates keskkondades ning seoseid instituutsioonide, vastajate vanuse ning sooga. Kasutatud on logistilist regressioonanalüüsi.

Vägivald koolis. Nii füüsilise kui vaimse vägivalda puhul koolis selgus, et lastekodu lastel oli Eesti tavakoolilastega sarnane vägivaldakogemus, kuid erikoolide ning turvakodude laste elus oli koolivägivalda palju rohkem kui Eesti keskmise koolilapse elus. Koolivägivalda esinemisel sõltuvalt instituutsioonides elavate noorte vanusest ja soost ei olnud erinevusi.

Vägivald kodus. Arvestades instituutsiooni, vanuse ja soo koosmõju, ei olnud füüsilise vägivalda esinemise risk kodus ennustatav ühegi nimetatud teguriga.

Lastekodunoorte jaoks on lastekodu teiseks koduks. Füüsiline vägivald ei olnud lastekodudes selektiivne soo ega vanuse suhtes. Lastekodus esineva vaimse vägivalda puhul oli oluline ainult vanus. Vanuse kasvades suurenesid kaebused vaimse vägivalda kohta lastekodus. Kuna valimi maht oli siiski suhteliselt väike, tuleks nimetatud tulemust interpreteerida kui võimalikku trendi. Samuti võib vaimsest vägivaldast raporteerimise suurenemine vanuse tõustes olla seotud vastajate teadlikkuse ning eneseteadvuse tõusuga.

Vägivald tänaval. Füüsilise vägivaldaga tänaval puutuvad peaaegu kaks korda enam kokku poisid kui tüdrukud. Ka erikoolide ning turvakodude noored tunnistasid enam füüsilise vägivalda kogemusi võrreldes lastekodu lastega. Vanus ei olnud tänaval esineva füüsilise vägivalda kogemuste puhul oluline riskitegur. Vaimsel vägivaldall tänaval puudusid selektiivsed seosed soo, vanuse ja instituutsiooni tüübiga.

Vägivallaliikide omavaheline seos

2003. aasta Eesti tavakoolide õpilaste uuringu tulemused näitasid tugevat omavahelist seost kõigi vägivallaliikide puhul (Ainsaar 2004).

Tabel 2. Vägivallaliikide omavaheline korrelatsiooniseos (r)

	Kogenud füüsilist vägivalda	Kogenud vaimset vägivalda	Kogenud seksuaalset vägivalda
Kogenud vaimset vägivalda	0,597**		
Kogenud seksuaalset vägivalda	-0,100	-0,144*	
Ise on seksuaalne väärkohtleja	-0,050	-0,002	0,217**

** $p < 0,01$, * $p < 0,05$

Ka käesoleva institutsionaalsete noorte uuringu (tabel 2) tulemused näitasid tugevat positiivset seost vaimse ning füüsilise väärkohtlemise vahel. Seost füüsilise vägivalda kogemuse ja seksuaalse väärkohtlemise ohvriks olemise vahel ei ilmnunud. Küll olid seksuaalset vägivalda kogunud noored enam kogunud vaimset vägivalda ning seksuaalse väärkohtlemise ohvrid ise ka sagedamini väärkohtlejad.

Keskkond ja ohvrid

Sageli on uuritud, kas keskkond mõjutab inimesi ja kui palju, sest kahtlemata mõjutavad inimese elutee kulgemist nii isikuomadused kui keskkonna mõjud. 2003. aasta tavaliste koolilaste uuring Eestis andis tulemuseks, et vägivalda kogunud noorte lähimas keskkonnas mõjutab enam ka nende endi vägivalda kogemust (Ainsaar 2004).

Institutsionaalsete noorte puhul kaasati mudelisse noorte füüsilise vägivalda kogemuse uurimiseks sugu, individuaalne agressiivsuse tase, füüsilise vägivalda esinemise sagedus sõpruskonnas, (laste)kodus, koolikaaslaste seas, naabruskonnas. Seejuures koduse vägivalda arvutamisel võeti arvesse, et lastekodu lastel on põhikoduks lastekodu, erikooli noortel ning turvakodu lastel nende päris kodu.

Mudel, kuhu olid kaasatud kõik need tunnused oli statistiliselt oluline ning näitas, et füüsilise vägivalda ohvriks olemine sõltus kõige enam vägivalda tasemest koolides (Exp B = 2,00) ning kodus (Exp B = 1,44).

Vaimse vägivalda puhul oli ainuke statistiliselt oluline tunnus ohvriks olemise riski sõltuvus vaimse vägivalda tasemest koolis (Exp B = 1,45).

Abisaamine

Uuringus küsiti noortelt, kas nad on füüsilise ja vaimse vägivalda puhul pöördunud kellegi poole abi saamiseks.

Tabel 3. Pöördunud füüsilise vägivalda puhul abi saamiseks (%)

	Ei, sest pole abi vajanud	Ei, kuigi oleks vajanud abi	Mõnikord	Peaaegu alati	N
Lastekodu	76,0	12,0	9,6	2,4	125
Erikool	61,5	17,9	17,9	2,6	39
Turvakodu, varjupaik	67,3	11,5	7,7	13,5	52
Kokku	71,3	13,0	10,6	5,1	216

Ootuspäraselt oli lastekodulaste seas kõige enam neid, kes pole sellist abi vajanudki (tabel 3, 4). Lastekodulaste seas oli ka nende noorte osatähtsus Eesti keskmisel tasemel, kes arvasid, et nad oleksid vajanud füüsilise vägivalda puhul abi, kuid ei otsinud abi. Erikoolides oli tähelepanuväärselt suur nii nende noorte suur osa, kes olid pöördunud füüsilise vägivalda eest abi otsimiseks kuhugi, kui nende osa, kes oleksid vajanud abi, kuid ei teinud seda (18%).

Tabel 4. Pöördunud vaimse vägivalda puhul abi saamiseks (%)

	Ei, sest pole abi vajanud	Ei, kuigi oleks vajanud abi	Mõnikord	Peaaegu alati	N
Lastekodu	81,0	10,7	7,4	0,8	121
Erikool	78,6	9,5	9,5	2,4	42
Turvakodu, varjupaik	75,0	7,7	11,5	5,8	52
Keskmine	79,1	9,8	8,8	2,3	215

Tähelepanuväärne on, et vaimse vägivalda puhul abisaamise osas olid kõigi institutsioonide noorte tulemused sarnased või paremad Eesti koolilaste keskmisest. Suhteliselt sama suur osa noori ei olnud abi saamiseks kuhugi pöördunud, sest polnud lihtsalt abi vajanud ning ligi kaks korda vähem oli neid, kes vajasid abi, kuid ei otsinud seda.

Kokkuvõte

Käesolev uuring näitas, et erikoolide ning turvakodude noored olid palju enam puutunud kokku vägivaldaga kui lastekodulapsed ja Eesti keskmine koolinoor.

Kõige enam mõjutas institutsionaalsete noorte riski sattuda vägivalda ohvriks vägivalda tase koolides. Lisaks üldisele vägivalda taseme alandamisele, peaks mõtlema noortele füüsilise vägivalda puhul abivõimaluste kättesaadavamaks muutmisele, seda eriti erikoolides.

Kasutatud kirjandus

Ainsaar, M. (2004) Füüsiline ja vaimne vägivald. Soo, K. ja Kutsar, D. (toim) Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas. Uuringu aruanne. Tartu Ülikool, Tartu Laste Tugikeskus.

Seksuaalse väärkohtlemise ohver

Kadri Soo

Seksuaalset väärkohtlemist käsitletakse nii vaimsest kui ka füüsilisest väärkohtlemisest kvalitatiiivselt erineva väärkohtlemise liigina, kuna seksuaalseid suhteid täiskasvanu ja lapse vahel peetakse üldiselt sotsiaalselt deviantseteks (Barnett, Todd Manly & Cicchetti, 1995). Lapse seksuaalne väärkohtleja ei pea aga alati olema täiskasvanu, mõnikord osutub selleks teine laps (veidi vanem õde, vend, eakaaslane), kes on väärkoheldava suhtes domineerival positsioonil. Seega võib defineerida lapse seksuaalset väärkohtlemist kui arenguliselt küpsema isiku (enamasti täiskasvanu) poolt toime pandud seksuaalse sisuga füüsilis, emotsionaalse ja/või verbaalse tegevusena lapse kui arenguliselt ebaküpse isiku vastu, sooviga rahuldada oma seksuaalseid vajadusi (Soo & Soo, 2002). Seksuaalne väärkohtlemine võib kahjustada lapse psüühilist kui ka füüsilist arengut.

Soonets (1997) liigitab seksuaalse väärkohtlemise kaheks – seksuaalseks ärakasutamiseks ja seksuaalseks vägivallaks, mis erinevad omavahel sisult toimepanija kavatsuse poolest. Esimene, seksuaalne ärakasutamine, sisaldab lapse mittevägivaldset seksuaalobjektina kasutamist, et rahuldada oma suguiha. Selle liigi puhul lapsel tavaliselt füüsilisi kahjustusi ei esine. Seksuaalne vägivald sisaldab, nagu nimetuski ütleb, vägivalda ja jõu komponente. Siin rahuldab täiskasvanud isik oma suguiha vastu lapse tahtmist ning tema kaitsetud olukorda ära kasutades.

Seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langevad oluliselt sagedamini tütarlapsed kui poisid (Straus et al, 1980; Brown et al, 1998; Soo, 2002). Finkelhor ja Byron (1986) on leidnud, et iga 2,5 väärkoheldud tüdruku kohta tuleb üks väärkoheldud poiss. Tütarlaste ülekaal on aga seletatav sellega, et väärkohtlejad on suuremalt jaolt mehed ning olles seksuaalselt orienteeritud vastassugupoolele, eelistavad nad väärkohtlemise objektidena tüdrukuid. 2003. aastal Eestis läbi viidud üleriigilises uurimuses “Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas”, mis oli ka käesoleva uurimuse aluseks, leiti, et 44% tavakoolis õppivatest neidudest ja 15% noormeestest oli kogenud seksuaalset väärkohtlemist (Soo, 2004).

Käesolevas uurimuses hinnati seksuaalse väärkohtlemise kogemusi kuue küsimusega: “Kas keegi on eksponeerinud ennast respondentile alasti?”; “Kas keegi on respondenti käperdanud (puudutanud tema keha seksuaalse tagamõttega)?”; “Kas keegi on sundinud respondenti masturbeerima kellegi ees?”; “Kas keegi on sundinud respondenti olema suguuhtes?”; “Kas keegi on sundinud respondenti tegema suuseksi?” ja “Kas keegi on sundinud respondenti tegema pärakuseksi?”. Tulemustest selgus, et 26 (19%) küsitluses osalenud lastekodu, 23 (38%) erikooli ning 22 (36%) turvakodu noort olid kogenud enda hinnangul vähemalt ühte eelnevalt märgitud seksuaalse väärkohtlemise liiki. Noormeestest oli teatanud seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langemisest 26 vastajat (20%) ning neidudest 45 (34%). Tabelis 1 on kõrvutatud eri tüüpi asutustest pärit noormeeste ja neidude vastuseid oma seksuaalse väärkohtlemise kogemuste kohta. Olgugi, et indiviidide arv oli liiga väike, et statistiliselt olulisi järeldusi teha, tundub siiski, et erikooli neidudel võib olla suurem tõenäosus langeda seksuaalse väärkohtlemise ohvriks kui turvakodusest ja eriti lastekodudest pärit tütarlastel.

Tabel 1. Seksuaalse väärkohtlemise ohvrid soo ja asutusetüübi järgi

	Lastekodu		Erikool		Turvakodu	
	N	%	N	%	N	%
Poisid	7	11,7	14	29,2	5	25
Tüdrukud	19	24,4	9	69,2	17	41,5

Kaks kolmandikku väärkoheldud noormeestest ning pooled neidudest teatasid ühe väärkohtlemisliigi kogemisest. Kuus tütarlast väitsid, et nende suhtes oli toime pandud kolme erinevat liiki seksuaalset väärkohtlemist ning kolm neidu teatas nelja erineva liigi kogemisest. Kõige rohkem oli vastajaid nende hinnangul käperdatud ja neile alasti eksponeeritud (tabel 2).

67 indiviidi oli kogenud seksuaalset ärakasutamist⁹ (tabel 3). Seksuaalvägivalda oli pidanud taluma 24 vastajat (neist oli 9 noormeest ja 15 neidu). 24-st vägivallaohvril 20 oli kogenud ka ärakasutamist. Kui vaadata seksuaalvägivalda ohvreid asutusetüübi lõikes, siis selle kogemisest teatas 11 lastekodu, 7 erikooli ning 6 turvakodu kasvandikku.

Tabel 2. Seksuaalse väärkohtlemise liikide esinemissagedused asutusetüübi järgi

Väärkohtlemise liik	Lastekodu		Erikool		Turvakodu	
	N	%	N	%	N	%
Keegi on eksponeerinud ennast respondentile alasti	11	7,9	12	19,7	15	24,6
Keegi on respondenti käperdanud	21	15,1	15	24,6	16	26,2
Keegi on sundinud respondenti masturbeerima	-	-	1	1,6	1	1,6
Respondenti on sunnitud suguühites olema	9	6,5	3	4,9	4	6,6
Respondenti on sunnitud tegema oraalseksi	3	2,2	2	3,3	2	3,3
Respondenti on sunnitud tegema anaalseksi	-	-	2	3,3	1	1,6

Tabel 3. Seksuaalse väärkohtlemise liikide esinemissagedused poiste ja tüdrukute hulgas

Väärkohtlemise liik	Poisid		Tüdrukud	
	N	%	N	%
Keegi on eksponeerinud ennast respondentile alasti	16	12,5	22	16,5
Keegi on respondenti käperdanud	13	10,2	39	29,3
Keegi on sundinud respondenti masturbeerima	1	0,8	1	0,8
Respondenti on sunnitud suguühites olema	4	3,1	12	9
Respondenti on sunnitud tegema oraalseksi	3	2,3	4	3
Respondenti on sunnitud tegema anaalseksi	2	1,6	1	0,8

⁹ Siin on lähtunud Soonetsi (1997) seksuaalse väärkohtlemise liigitusest: seksuaalne ärakasutamine ja seksuaalvägivald. Seksuaalse ärakasutamise all peetakse silmas alasti eksponeerimist ja käperdamist, seksuaalvägivald hõlmab situatsioone nagu masturbeerima, oraal- ja anaalseksi tegema ning suguühites olema sundimist.

28 vastajat, kes teatasid seksuaalse väärkohtlemise kogemusest, väitsid, et neid on ühel korral püütud veenda või sundida seksuaalsele tegevusele või neile on avaldatud survet (tabel 4). 11 indiviidi oli pidanud osalema seksuaalses tegevuses vastu enda tahtmist rohkem kui viis korda.

Tabel 4. Vastaja seksuaalsele tegevusele veenmise või sundimise sagedus sugupoolte ja asutuste lõikes (arv)

	Poisid	Tüdrukud	Lastekodu	Erikool	Turvakodu
Üks kord	11	17	12	10	6
2 – 5 korda	4	8	3	4	5
Rohkem kui 5 korda	1	10	5	3	3

Seksuaalse väärkohtlemise toimumiskoht

Ankeedis paluti respondendil vastata küsimusele, kus ta on kogenud seksuaalset väärkohtlemist. Vastamiseks oli välja pakutud seitse erinevat võimalust (tabel 5). Tulemustest ilmnes, et kõige sagedamini oli seksuaalne väärkohtlemine aset leidnud väärkohtleja kodus ning peol või baaris olles. Juhul kui etteantud variandid ei sobinud, võis vastaja märkida oma variandi. Kolm indiviidi teatas, et neid on väärkoheldud siis, kui nad hääletasid auto peale. Kaks noorukit märkis, et väärkohtlemine toimus sõpradega koos olles ning viis vastajat teatas ohvriks langemisest korteripeol (noortekeeles korteriläbul) olles. Järelikult võib eeldada, et kõige suurem tõenäosus sattuda väärkohtlemise ohvriks on pidudel viibides. Kui võrrelda poiste ja tüdrukute vastuseid toimumisepaiga kohta, siis võib välja tuua, et kuuest tänaval väärkohtlemise ohvriks sattunust olid viis naissoost isikud ning samuti oli enamus pidude variandi valinutest tütarlapsed.

Tabel 5. Seksuaalse väärkohtlemise toimumise koht

	Lastekodu	Erikool	Turvakodu	Kokku
Ohvri kodus	7	3	4	14
Väärkohtleja kodus	6	9	6	21
Tänaval	4	-	2	6
Koolis	1	2	-	3
Internaadis	1	-	1	2
Peol, pubis, baaris	6	8	5	19
Lastekodus, noortekodus	4	1	3	8
Auto peale hääletades	2	1	-	3
“Korteriläbul”	2	2	1	5
Sõpradega koos olles	-	2	-	2

Tulemustest selgus veel, et internaadis ja lastekodus väärkohtlemise ohvriks langenud vastajad ei olnud teatanud seksuaalvägivalla kogemisest. Samuti ilmnes, et pidudel või baarides aset leidnud väärkohtlemise juhtumid olid peamiselt kergemat laadi – kätkesid endas enamasti seksuaalset ärakasutamist (valdavalt käperdamist).

Vastaja esimese seksuaalse väärkohtlemise kogemus

Seksuaalset väärkohtlemist võib esineda igas vanuses. Ohvri vanus esimese väärkohtleja situatsiooni ajal sõltub oluliselt sellest, kes on väärkohtleja (Soo, 2004). Intsesti puhul on ohver tavaliselt noorem (eelpuberteedieas), tuttava või võõra isiku poolt toime pandud

juhtudel on ohver tavaliselt puberteediealine. Greydanus ja Shearin (1990) toovad välja, et isa ja tütre vahelise intsesti korral on tütred kõige sagedamini vanuses 9 kuni 11 aastat.

Respondendi vanus esimese seksuaalse väärkohtlemise juhtumi ajal

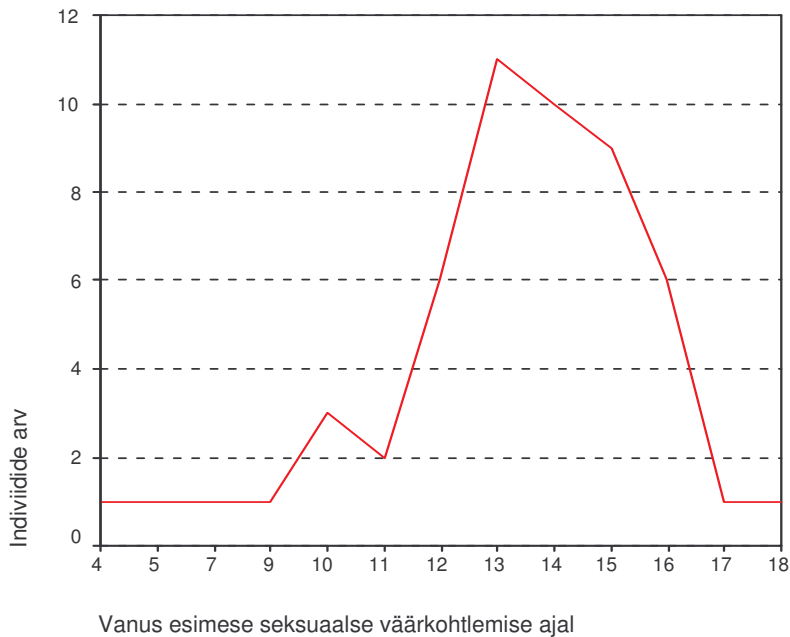
Käesoleva uurimuse tulemustest selgus, et keskmine vanus esimese seksuaalse väärkohtlemise kogemuse ajal oli 13,2 (st. hälve 2,7). Ohvriks langemise keskmise vanuse erinemine uurimusesti on seletatav eelkõike kasutatud meetodika erinevustega (näiteks see, millises vanuses lapsi küsitletakse). Vanuse suurenedes on tõenäosus langeda väärkohtlemise ohvriks ka neil, keda enne ei olnud väärkoheldud. Nii kasvab ka keskmise vanuse nivoo esmakordse väärkohtlemise ajal. Eeldada võib ka, et respondendid ei suuda meenutada varasemaid juhtumeid või ei mäleta oma täpset vanust, mil esimene väärkohtlev situatsioon aset leidis. Samuti võib arvata, et vastajad ei ole soovinud kirja panna sündmusi, mis on delikaatsed ja mida on valus meenutada.

Tabelist 6 on näha, et neid olid keskmiselt veidi nooremad kui poisid esimese väärkohtleva situatsiooni ajal. Samuti olid lastekodust pärit vastajad võrreldes erikooli ja turvakodu vastajatega natuke nooremad, kui neid esmakordselt seksuaalselt väärkoheldi.

Tabel 6. Vastaja keskmine vanus esimese väärkohtleva situatsiooni ajal soo ja asutusetüübi järgi

	Min. vanus	Maks. vanus	Keskmine	St. hälve
Poisid	10	16	13,5	1,77
Tüdrukud	4	18	13	3
Lastekodu	4	18	12,8	3,9
Erikool	10	16	13,3	1,6
Turvakodu	11	16	13,4	1,6

Joonis 1 illustreerib esimese seksuaalse väärkohtlemise vanuse arvulist jaotumist. Näha on, et alla 12aastaste laste suhtes toime pandud seksuaalse väärkohtlemise juhtumeid on suhteliselt vähe (kokku 9). Peale 11 eluaastat tõuseb ohvriks langemise osakaal märgatavalt ning kulmineerub 13 – 14 eluaasta juures. Enamus väärkohtlevatest situatsioonidest leidis aset, kui vastaja oli vanuses 13 kuni 15 (kõigist teatatud juhtudest olid ligi pooled ohvrid märgitud vanuses).

Joonis 1. Vastaja vanus esimese seksuaalse väärkohtlemise ajal (arv)

Väärkohtleja isik

Uurimuses küsiti, kas esimesel korral oli rohkem kui üks inimene, kes sundis respondenti seksuaalsele tegevusele? Kaks noormeest ja kaheksa neidu vastasid antud küsimusele jaatavalt. Kui surveavaldajaid oli rohkem kui üks, siis pidi respondent edaspidi kirjeldama neist aktiivsemat. Kolm noormeest¹⁰ ja 28 neidu väitsid, et neid väärkohtles meessoost isik. Naissoost väärkohtlejast andis teada üks neiu¹¹ ja neli noormeest.

Väärkohtleja oli keskmiselt 25aastane (st. hälve 11). Noorim väärkohtleja oli vastajate sõnul 12aastane¹², vanim 60. Toimepanija oli ohvrile keskmiselt 12 aastat vanem. Viit respondenti oli nende sõnul ärakasutanud enamvähem samaealine isik.

Valdavalt oli väärkohtleja vastajale võõras isik või siis vastajale lihtsalt tuttav või perekonnatuttav inimene (tabel 7). Järgnevalt antakse lühike kirjeldus juhtumitest, mis on toime pandud tabelis 7 märgitud väärkohtlejate poolt.

¹⁰ Esimese juhtumi puhul oli 16aastast noormeest käperdanud peol olles joores 30aastane võõras meesterahvas, pettes noormeest, kasutades ära oma positsiooni ning füüsilist jõudu. Teise juhtumi puhul oli 13aastane poiss hääletanud auto peale. 38aastane meesterahvas juht oli hoidnud poissi kinni ning ta vägistanud. Kolmandas juhtumis oli 34aastane perekonnatuttavast meesterahvas eksponeerinud ennast alasti 13aastasele poisile, kasutades selleks ära oma positsiooni ning hoides poissi kinni. Situatsioon toimus väärkohtleja kodus.

¹¹ Antud väärkohtlevas situatsioonis käperdasid 15aastast neidu mitu erinevat isikut, neist kõige aktiivsem oli 17aastane neiu, kes oli ohvrile lihtsalt tuttav. Juhtum toimus sõpradega aega viites.

¹² Tegemist juhtumiga, kus 4aastast tütarlast kasutas ära tema 12aastane poolvend. Poiss oli tüdruku sõnul puudutanud tema kehaosasid, sundinud olema vahekorras ja tegema oraalseksi. Ohvri väitel oli poolvend kasutanud ära oma positsiooni ja n.ö ostnud teda kommidega ära (tüdruku märkus). Väärkohtlemine leidis aset mõlema kodus ning toimus korduvalt.

Tabel 7. Poiste ja tüdrukute seotus väärkohtlejaga (arv)

	Poisid	Tüdrukud
Bioloogiline isa	-	1
Kasuisa	2	2
Poolõde/poolvend	-	1
Muu sugulane	-	1
Perekonnatuttav või -sõber	1	6
Kaasõpilane koolist	4	-
Mõni teine laps lastekodust	1	2
Keegi täiskasvanud isik koolist	-	1
Võõras	5	12
Lihtsalt vastajale tuttav isik	-	8
Endine poiss/tüdruksõber	-	1

Bioloogiline isa. Alates 12 eluaastast oli tüdrukut kasutanud seksuaalselt ära (keha silitamine, suguuhe) tema isa. Surveavaldamismeetoditena oli vastaja hinnangul kasutatud kinni hoidmist ja oma positsiooni ärakasutamist. Tüdruk oli teatanud ka seksuaalsest väärkohtlemisest koolis.

Kasuisa. Juhtum 1: Joobes kasuisa oli oma 15aastast kasupoega käperdanud hoides poissi kinni. Juhtum 2: Kasuisa oli korduvalt sundinud kasupoega anaalseksi tegema. Vanus, millal väärkohtlemine esimest korda aset leidis, oli ankeedis märkimata. Juhtum 3: Kasuisa oli sundinud kasutütart 9 eluaastast saadik vahekorras olema, hoides tüdrukut kinni. Juhtum 4: Kasuisa oli korduvalt silitanud kasutütre keha ja eksponeerinud talle ennast alasti seksuaalse rahulduse eesmärgil. Tüdruku sõnul toimus esimene väärkohtlev situatsioon siis, kui ta oli 5aastane, kasuisa oli siis joobes ning ähvardas vendasid tappa, kui tüdruk ei allu tema nõudmistele (vastaja täiendus).

Muu sugulane. Meessoost sugulane oli katsunud 7aastase tüdruku keha tagamõttega ning eksponeerinud talle ennast alasti. Mees oli joobes ja hoidis tüdrukut kinni.

Perekonnatuttav või -sõber. Kolme juhtumi puhul oli perekonnatuttav mees katsunud tagamõttega tüdruku keha ja vägistanud ta. Ohver oli 10 kuni 14 aastane, väärkohtleja hoidis tüdrukut kinni, ühes juhtumis anti ka uimastavaid aineid. Ülejäänud situatsioonide puhul, kus väärkohtlejaks oli perekonnatuttav, oli tegemist alasti eksponeerimise või käperdamisega. Praktiliselt kõik juhtumid olid olnud ühekordsed.

Mõni teine laps lastekodust. Juhtum 1: 15aastasele noormehele eksponeeris ennast alasti neiu, kes küsis seksi (vastaja kommentaar). Situatsioon oli aset leidnud lastekodus mõnel korral. Juhtum 2: 14aastast tütarlast oli käperdanud ja vägistanud 18aastane noormees, mõlemad olid joobes. Noormees hoidis tüdrukut kinni. Juhtum 3: Lastekodus oli neiu keha tagamõttega katsunud ning talle ennast alasti eksponeerinud üks noormees. Ohvri ja väärkohtleja vanus märkimata.

Kaasõpilane koolist. Tegemist enamasti alasti eksponeerimise ja/või käperdamise juhtumitega, üht noormeest oli sunnitud ka vahekorras olema. Väärkohtlejaks oli olnud samaealine või paar aastat vanem kooliõde. Surveavaldamismeetodid olid verbaalsed, ühel juhul oli antud ka uimastavaid aineid. Väärkohtlevad situatsioonid oli olnud ühekordsed.

Keegi täiskasvanud isik koolist. Juhtum kätkes alasti eksponeerimist ja käperdamist. Esimesel korral oli ohver 13 ja väärkohtleja 24, mõlemad olid joobes.

Võõras. Situatsioonid, kus ohvriks oli poiss, on mõnevõrra erinevad neist situatsioonidest, kus ohvriks oli tüdruk. Puisse oli enamasti tagamõttega katsutud ning neid oli sunnitud anal- või oraalseksi tegema. Väärkohtlejaks oli meesterahvas, kes oli ohvri arvates vanuses 30 – 40. Ohver oli olnud vanuses 10 – 16 aastat. Poiste suhtes oli kasutatud jõudu, neid oli hoitud kinni või antud uimastavaid aineid. Ühele noormeele oli pakutud ka raha.

Naissoost ohvri puhul võib eristada kolme tüüpi väärkohtlevaid situatsioonide. Esimese tüübi moodustavad juhtumid, mis olid aset leidnud pidudel. Kogetud väärkohtlemisliigiks oli peamiselt käperdamine. Ohver oli enamasti vanuses 13 – 16, väärkohtlejaks oli mõned aastad vanem noormees. Nii ohver kui ka väärkohtleja olid olnud joobes. Surveavaldamismeetoditena oli kasutatud verbalseid viise või oli antud alkoholi või narkootikume. Selline situatsioon oli enamasti ühekordne.

Teise tüüpi langevad juhtumid, mis olid aset leidnud tänaval, kus võõras isik oli näidanud end tüdrukule alasti, käperdanud teda või vägistanud. Väärkohtleja oli umbes 30 – 40aastane meesterahvas, neid võis olla ka mitu. Tegemist oli ühekordsete juhtumitega.

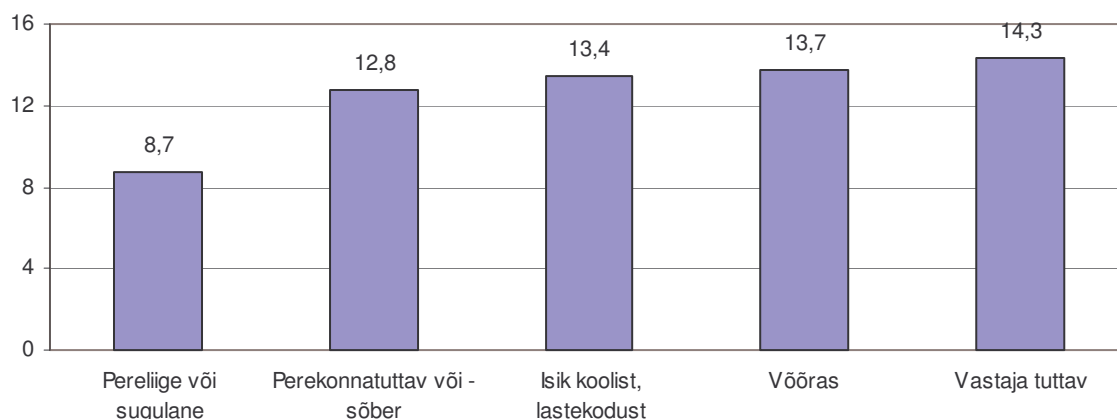
Kolmandas tüübis on juhtumid, kus oli vastajat tema enda hinnangul käperdatud ja/või vägistatud võõra 30 – 60aastase mehe poolt ohvri või väärkohtleja kodus. Nii ohver kui ka väärkohtleja oli olnud esimese situatsiooni ajal joobes. Ohvrile oli pakutud raha ja narkootikume. Väärkohtlemisi oli vastaja sõnul astet leidnud rohkem kui üks kord. Esimesel korral oli olnud ohver peamiselt 11 – 13aastane. Ohvrid tarvitavad regulaarselt narkootikume ning kolm neist oli pakkunud hiljem raha eest seksuaalteenuseid.

Lihtsalt vastajale tuttav isik. Kõik situatsioonid olid toimunud kas peol, baaris või korteripeol. Ohvriks oli 14 – 17aastane neiu, väärkohtlejaks 17 kuni 24aastane meessoost isik. Valdavalt oli tegemist seksuaalse ärakasutamisega, kahel juhul oli teatatud ka pealesunitud suguühtest. Nii ohver kui ka väärkohtleja olid olnud joobes. Enamasti olid sellised väärkohtlevad juhtumid leidnud aset mitmel korral. Kaks tütarlast lisasid märkuse, et nendega taheti seksida, kuid “ei õnnestunud”.

Nagu eelnevatest kirjeldustest selgub, siis nii mõnegi juhtumi puhul oli väärkohtleja huviks ‘saada midagi enamat’ kui pelgalt ohvri keha tagamõttega katsumine, kuid õnneks need seigad vastaja sõnul pealesunnitud suguühtega ei lõppenud.

Seosed väärkohtleja isiku ja ohvri vanuse vahel esimese seksuaalse väärkohtlemise ajal. Kui respondenti oli väärkohelnud mõni pereliige või sugulane, siis oli vastaja esimese väärkohtleva situatsiooni ajal oluliselt noorem kui sugulussidemetega mitteseotud väärkohtleja puhul (joonis 2). Kõige vanem oli ohver tuttava isiku poolt toime pandud seksuaalselt väärkohtleva tegevuse korral. 2003. aasta tavakooliõpilaste uurimusest selgus samuti, et noorukieas tuleb väärkohtlemist ette rohkem väljaspool kodukeskkonda: peol, tänaval, teise isiku kodus jne (Soo, 2004). See on iga, millal suheldakse rohkem eakaaslastega ning luuakse kontakte võõraste inimestega. Liigne usaldamine ning vähestest elukogemustest tingitud oskamatus ohtu ette näha suurendab noorte tõenäosust langeda seksuaalse vägivalla ohvriks. Soovimatus seksuaalsuhtes osalemine võib tuleneda ka noorte

suutmatuses või oskamatuses öelda “ei” ning partneri käitumise valesti tõlgendamisest. Nii võib toimuda vaherkord, mida hiljem kahetsetakse ning väärkohtlevaks peetakse.

Joonis 2. Ohvri keskmine vanus aastates esimese seksuaalse väärkohtlemise situatsiooni ajal väärkohtleja isiku järgi

Intsestijuhtumitest teatasid kõige rohkem lastekodunoored (tabel 8). Arvata võib, et verepilasuslik suhe leidis aset enne laste paigutamist lastekodusse.

Tabel 8. Lastekodust, erikoolist ning turvakodust pärit vastajate seotus väärkohtlejaga (arv)

	Lastekodu	Erikool	Turvakodu
Pereliige või sugulane	6	1	-
Perekonnatuttav või sõber	3	-	4
Isik koolist, lastekodust	2	3	3
Vööras	6	4	7
Vastaja tuttav	2	5	2

Seksuaalse väärkohtlemise ohvri iseloomustus

Seksuaalsel väärkohtlemisel võib olla mitmeid kahjulikke tagajärgi nii tundeelule kui ka käitumisele. Näiteks võib ohver olla depressioonis, tunda süüd, ärevust, viha ja alaväärsustunnet. Ta võib hakata tarvitama uimasteid ja alkoholi või käituda ennasthävitavalt. Muutuda võib ka ohvri seksuaalkäitumine.

Seksuaalse väärkohtlemise ohvrite seksuaalkogemused. Omal vabal tahtel oli olnud seksuaalvahekorras 60 ohvrit (s.o 85%). Mitteohvritest teatas suguihtes olemisest 65%. Vanus esimese seksuaalvahekorra ajal ei erinenud väärkoheldute ja mitteväärkoheldute vahel. Samas võib aga täheldada ohvrite suuremat seksuaalpartnerite arvu võrreldes väärkohtlemist mittekoogenud vastajatega (tabel 9).

Tabel 9. Ohvrite ja mitteohvrite seksuaalpartnerite arv

Vastaja on olnud vahekorras...	Ohver		Ei ole ohver	
	N	%	N	%
Ühega	15	25	60	50,4
2 – 3 indiviidiga	18	30	28	23,5
4 – 5 indiviidiga	7	11,7	7	5,9
Rohkem kui 5 indiviidiga	20	33,3	24	20,2

Seksuaalselt väärkoheldud vastajate tundeelu ja enesehinnang. Tabelist 10 selgub, et seksuaalse väärkohtlemise ohvrid olid kogenud märgatavalt sagedamini erinevaid negatiivseid tundeid. Võrreldes mitteväärkoheldutega märkisid ohvrid eriti sageli, et nad olid olnud õnnetud ja kurvad ning tundnud end tõrjutuna või pinges olevana. 12 Ohvrit vastas, et kõik nimetatud tundmused kehtivad nende kohta kas päris hästi või väga hästi.

Lisaks kogetud arvukatele negatiivsetele emotsioonidele hindasid ohvrid end ka madalamalt kui seksuaalsest väärkohtlemisest mitteteatanud vastajad (enesehinnanguindeksid vastavalt 22,8 ja 28,3). Näiteks leidis 13 ohvrit, et nad ei ole endaga rahul, ning 25 väärkoheldut arvas, et nende elul pole mingit mõtet.

Tabel 10. Seksuaalselt väärkoheldud ja mitteväärkoheldud vastajate hinnangud oma tundmuste kohta (vastusevariandid “vastab päris hästi” ja “vastab väga hästi”)

	Ohver		Ei ole ohver		χ^2
	N	%	N	%	
Tunneb, et elu on raske	42	61,8	105	57,4	1
On olnud unehäireid	33	50	51	28	10,6**
On olnud kurb, õnnetu, masendunud	32	50	50	27,3	12,1**
Tunneb abitust tuleviku suhtes	32	47,8	98	53,6	0,9
Tunneb tõrjutuna või pinges olevana	29	43,3	42	23	10,1**
On liigselt muretsenud	33	50	59	32,1	7,2*
On tundnud viha	36	54,5	73	39,9	6,7*

*p < 0,05

** p < 0,01

Seksuaalselt väärkoheldud noorte probleemne käitumine koolis ja ühiskonnas. Seksuaalset väärkohtlemist kogenud noortel oli olnud märgatavalt rohkem probleeme koolis kui väärkohtlemist mitte kogenud vastajatel (tabel 11). Ohvreid oli kutsutud sagedamini koolijuhtkonna ette noomimiseks, nad olid tülitsenud rohkem õpetajatega ning puudunud põhjuseta tundidest. Lisaks kooliprobleemidele olid ohvrid teatanud sagedamini ka seadusega vastuolus olevast käitumisest: varastamisest, sissemurdmistest, narkootiliste ainete pruukimisest. Samuti oli ohvrite hulgas ka väga palju neid, kes jõid alkoholi kord või enam nädalas.

Tabel 11. Väärkoheldud ja mitteväärkoheldud vastajate probleemse käitumise ilmingud

	Ohver		Ei ole ohver		χ^2
	N	%	N	%	
On kutsutud koolijuhtkonna ette noomituse tegemiseks	38	55,1	59	32,4	10,8**
On puudunud koolist põhjusega	60	89,6	125	67,9	11,8**
On vaielnud või tülitseenud õpetajaga	45	67,2	90	48,9	6,6*
On käitunud kriminaalselt	39	57,4	76	41,1	5,3*
On tarbinud mõnuaineid	51	72,9	86	46,5	14,2**
Suitsetab iga päev	46	64,8	87	46,3	7,1
Alkoholi- joomine					
<i>Vähem kui kord kuus</i>	21	32,8	76	43,7	7,8*
<i>1 – 3 korda kuus</i>	17	26,6	59	33,9	
<i>Kord või enam nädalas</i>	26	40,6	39	22,4	

*p < 0,05

** p < 0,01

Ohvrite sellist hälbivat käitumist võib seletada väärkohtlemise tulemusena tekkinud stressipingega maandamise strateegiaga. Furniss (1991) märgib, et seksuaalse väärkohtlemise kogemus õpetab lapsi stressi ja ärevusega toimetulemiseks kasutama sõltuvat käitumist kui otsest pinget alandajat. Sõltuvus toob kaasa pinget languse ning aitab ohvril vältida silmitsiolemist väärkohtlemise kogemuse reaalsusega.

Teisest küljest võib oletada, et väärkohtlemise ohvriks langevad sagedamini need noored, kes kuuluvad riskigruppi. Teisiti öeldes võib olla suurem šans kogeda seksuaalset väärkohtlemist neil poistel ja tüdrukutel, kes käivad rohkem sellistel pidudel ja üritustel, kus tarbitakse ohtralt alkohoolseid jooke ja narkootikume ning ka neil noortel, kes käivad läbi sõprade ja tuttavatega, kellega koos pruugitakse mõnuaineid ja/või pannakse toime kuritegusid.

Füüsilise ja vaimse vägivalda kogemused. 26 (s.o 37%) seksuaalse väärkohtlemise ohvrit väitis, et nad olid kogenud füüsilist vägivalda küsitlusele eelnenud kaheteistkümnelt kuu jooksul. Ligi pooled ohvritest olid pidanud taluma vaimset vägivalda. Mittehohvritest teatas füüsilise vägivalda kogemisest 27% ning vaimse kogemisest 32% (tabel 12).

Tabel 12. Füüsilise ja vaimse vägivalda kogemine viimase aasta jooksul ohvrite ja mittehohvrite hulgas

On kogenud ...		Seks. väärk. ohver		Ei ole seks. väärk. ohver	
		N	%	N	%
füüsilist	koolis	10	20,8	33	19,2
vägivalda	kodus ¹³	11	28,2	11	10
	lastekodus	4	21,1	10	9,3
	tänaval	12	37,5	20	11,9
vaimset	koolis	18	36,7	45	25,7
vägivalda	kodus	14	32,6	17	15,2
	lastekodus	7	35	13	12,4
	tänaval	9	20,5	25	14,9

¹³ Kodus kogetud vägivalda kohta vastasid ainult erikooli ja turvakodu noored.

Kokkuvõte

Antud peatükis anti ülevaade sellest, kes olid peamised seksuaalse väärkohtlemise ohvrid, millist laadi väärkohtlemist nad olid enda hinnangul kogenud ja kes olid olnud väärkohtlejad. Lisaks kirjeldati ka ohvrite seksuaalkogemusi, tundeelu ja nende käitumist koolis ning ühiskonnas.

- Uurimusest selgus, et noorukite seksuaalne väärkohtlemine oli üsnagi levinud nähtus. Kõige rohkem oli ohvreid erikooli õppurite (38%) ning turvakodunoorte (36%) hulgas. Lastekodunoortest teatas seksuaalsest väärkohtlemisest 26 noort, s.o 20%. Neiud olid kogenud 1,7 korda sagedamini seksuaalset väärkohtlemist kui noormehed. Kõige rohkem oli vastajaid nende hinnangul käperdatud ja neile alasti eksponeeritud. Seksuaalvägivalda (suguühe, anal- ja oraalseks, masturbeerimine) oli tarvitatud 24 vastaja suhtes.
- Seksuaalse väärkohtlemise ohvri vanus esimese väärkohtleva situatsiooni ajal sõltus oluliselt sellest, kes oli väärkohtleja. Intsesti juhtude korral oli ohver oluliselt noorem (keskmiselt 9aastane) kui tuttava või võõra isiku poolt toime pandud väärkohtlemise korral (keskmiselt 14aastane). Ohvri vanuse järgi võib täheldada kahe seksuaalse väärkohtlemise liigi – lapseas asetleidnud väärkohtlemine (15 juhtumit) ja noorukieas asetleidnud väärkohtlemine – esinemist.
- Väärkohtlejaks oli enamast meessoost isik, viiel juhul aga ka naine. Väärkohtleja oli keskmiselt 25aastane. Valdavalt oli väärkohtleja võõras isik või siis vastajale lihtsalt tuttav või perekonnatuttav. Kõige sagedamini oli seksuaalne väärkohtlemine aset leidnud peol või baaris olles ning väärkohtleja kodus. Noorukieas toimunud seksuaalne väärkohtlemine oli juhtunud peamiselt pidudel olles, kus väärkohtlejaks oli enamasti vastajale tuttav või võõras isik ning kus tarbiti alkoholi. Intsestijuhtumitest teatasid kõige rohkem lastekodus elavad noored.
- Seksuaalse väärkohtlemise ohvritel oli olnud rohkem seksuaalkogemusi kui mitteohvritel. Samuti teatasid ohvrid rohkematest seksuaalpartneritest. Väärkoheldutel oli võrreldes mitteväärkoheldutega madalam enesehinnang ning nad olid teatanud rohkem erinevatest negatiivsetest tundmustest, mida nad olid kogenud küsitlusele eelnenud nädala jooksul.
- Seksuaalse väärkohtlemise ohvritel oli olnud rohkem probleeme koolis (kutsutud koolijuhtkonna ette noomituse tegemiseks, põhjuseta puudumine, tülitsemine ja vaidlemine õpetajaga) kui mitteväärkoheldud noorukitel. Samuti olid ohvrid teatanud sagedamini kriminaalsest käitumisest ning uimastite pruukimisest. Seksuaalset väärkohtlemist kogenutel oli ka suurem tendents langeda vaimse ja füüsilise vägivalla ohvriks.

Kasutatud kirjandus

- Barnet, D., Manly, J. Cicchetti, D. (1995). Defining Child Maltreatment: The Interface between Policy and Research. *Child Abuse, Child Development, and Social Policy*/ Cicchetti, D., Toth, S.L. (eds.); Ablex Publishing Corporation, New Jersey
- Browna J., Cohena P., Johnsona J.G., Salzinger S. (1998). A Longitudinal Analysis of Factors for Child Maltreatment: Findings of a 17-year Prospective Study of Officially Recorded and Self-reported Child Abuse and Neglect. *Child Abuse & Neglect*; Vol. 22, Issue 11, (1065-1078)
- Finkelhor, D., Byron, L. (1986). High-risk Children. *Sourcebook on Child Sexual Abuse*/ Finkelhor, D. (ed.). Beverly Hills, CAA; Sage.
- Furniss, T. (1991). The individual process. T. Furniss (ed.) *The Multi-Professional Handbook of Child Sexual Abuse*; Routledge, London, New York
- Greydanus, D.E., Shearin, R.B. (1990). Adolescent Sexuality and Gynecology. Lea & Febiger, London
- Soo, K. (2002). Teismelise väärkohtlemise riskitegurid ja tagajärjed. Bakalaureusetöö; Tartu Ülikool, sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakond
- Soo, K., Soo, I. (2002). Teismeliste väärkohtlemine Eestis: riskitegurid ja tagajärjed. Tartu
- Soo, K. (2004). Seksuaalne väärkohtlemine. K. Soo, D. Kutsar (toim.) *Sotsiaaluuring. Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas*. Tartu
- Soonets R. (1997). Lapse väärkohtlemise mõiste ja liigid. *Laste väärkohtlemine*/ Kutsar D.; Tartu
- Straus M., Gelles R.J. , Steinmetz S.K. (1980). Behind Closed Doors: Violence in the American Family. New York, Doubleday

Seksuaalselt väärkohtlev noor

Kristel Altosaar

Seksuaalselt väärkohtlevate noorte üldine iseloomustus

Seksuaalselt väärkohtlev käitumine on multipõhjuslik ja paljude vormidena avalduv tegevus. Teisi kuritarvitavale käitumisele võib viia näiteks kiindumussuhte häire, traumakogemuse, vägivaldse rollimudeli jms koosmõju. Tegevus ise võib ilmned a erinevalt, alates toimepanija arvates “süütutest” seksuaalse alatooniga naljadest, eksperimentidest, lõpetades planeeritud seksuaalvägivaldaga.

Käesolevas uurimuses mõõdeti seksuaalset väärkohtlevat käitumist kuue küsimusega “Oled ennast siivutult näidanud vastu teise tahtmist”, “Oled kedagi vastu teise tahtmist käperdanud”, “Oled kellelegi survet avaldanud, kedagi veennud või sundinud ennast rahuldama”; “Oled kellelegi survet avaldanud, kedagi veennud või sundinud seksuaalvahekorda astuma”; “Oled kellelegi survet avaldanud, kedagi veennud või sundinud tegema suuseksi”; “Oled kellelegi survet avaldanud, kedagi veennud või sundinud tegema päkakuseksi”.

Tabelist 1 võib näha, et kõikidest uurimuses osalenutest oli enda hinnangul väärkohtlevalt käitunud 27 (10%) noort. Vägivallatsejate hulgas oli 18 noormeest ja 9 neidu. Seega võib öelda, et võrreldes tüdrukutega on poiste hulgas märgata vägivaldse käitumise esinemise suuremat tendentsi.

Tabel 1. Seksuaalselt väärkohtlevad noorukid soo ja asutusetüübi lõikes

	Kogu valim		Lastekodu		Erikool		Turvakodu	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Poiss	18	16,8	5	10,2	10	24,4	3	17,6
Tüdruk	9	6,8	3	3,8	2	13,3	4	10,3

Võrreldes lastekodu ja turvakodu kasvandikega pidas suurem arv erikooli õppureid oma käitumist teiste suhtes seksuaalselt vägivaldseks. Seksuaalselt väärkohtlevate noorukite keskmine vanus vastamise hetkel oli 16,9. Küsitlemise hetkel oli kõige noorem vägivaldsest käituv vastaja 14aastane ja kõige vanem 20aastane.

Seksuaalselt väärkohtlevate riskinoorte kodune olukord. Teada on, et vanematel on suur roll lapse isiksuse ning käitumise kujunemisel. Paljud väärkohtlevad noored on ise kogenud või pealt näinud koduvägivalda, neil on probleemsed suhted vanematega jne.

Neli uurimuses osalenud väärkohtlevat noort elas koos mõlema bioloogilise vanemaga, viis noort olid pärit üksikvanemaga perest. Viis noorukit elas kasuvanemaga peres ning kahte kasvasid vanavanemad. Kaks noort elas üksinda ning kaheksa hoolekandeesutustes.

Vanemate kasvatusviis. Väärkohtlevad ja mitteväärkohtlevad noored hindasid antud uurimuses oma vanemaid küllaltki sarnaselt ja võrdlemisi positiivselt. Kuritarvitavalt käituvad neid ja nooremehed pidasid oma vanemaid küllaltki mõistvateks ja hoolivateks, kuid samuti vahel liiga kontrollivaks.

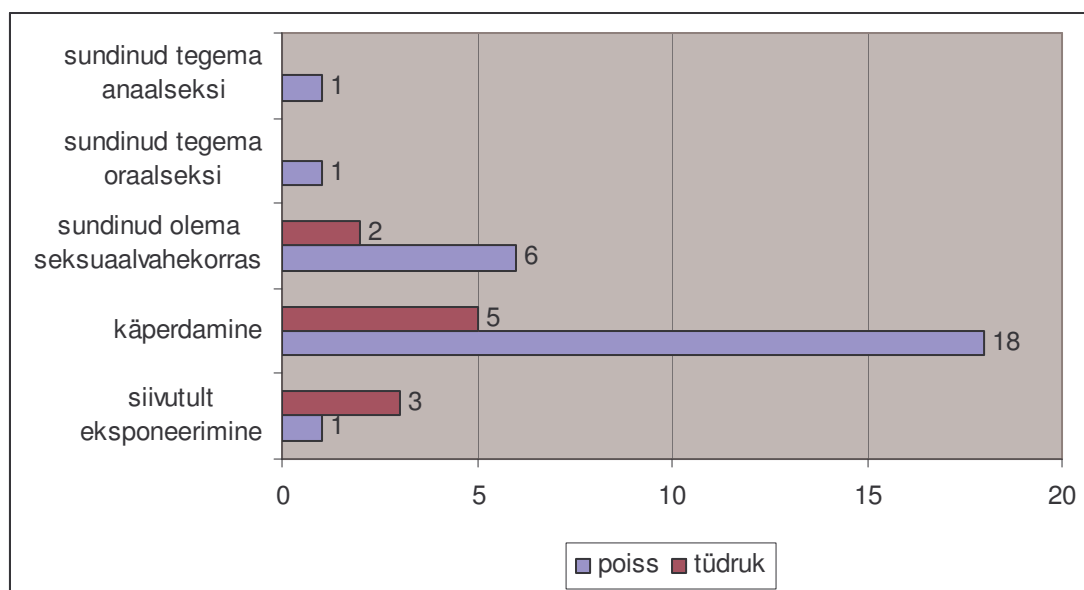
Alkoholitarbimine kodus. Olulist erinevust kodus alkoholitarbimises väärkohtlevalt käituvate ja mitteväärkohtlevate noorte vahel ei esinenud. Mõlema sihtgrupi puhul tarbiti alkoholi enamasti kord-paar kuus (vastavalt 52% ja 42%). Nelja väärkohtleva noore hinnangul tarvitati nende peres alkoholi peaaegu iga päev.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et väärkohtlevalt käituvad noorte perestruktuur on killustunud ning nad on pidanud küllaltki palju oma elus kogema lahatatust lähedastest pereliikmetest. Samas hindavad nad oma vanemaid küllaltki positiivselt, pidades neid üsna toetatavateks ja mõistvateks.

Seksuaalselt väärkohtlevate noorte väärkohtlevad tegevused

Antud osas keskendutakse kuritarvitajate väärkohtlevate tegude kirjeldamisele. Vaadatakse millist laadi tegusid pandi toime, kui vana oli ohver ja väärkohtleja, milline oli toimumiskoht ning milliseid sunnimeetodeid kasutati.

Uurimuses osalenud väärkohtlevad respondendid olid enda hinnangul kõige enam kedagi käperdanud, sundinud vahekorras olema ja ennast siivutult eksponeerinud. Ükski vastaja ei olnud sundinud kedagi end masturbeerima (joonis 1).

Joonis 1. Seksuaalse väärkohtlemisliikide esinemissagedus sugude lõikes (arv)

17-st vastanud väärkohtlejast üle poole olid sooritanud väärkohtlevaid tegusid 2-5 korda, seitse noort ainult üks kord ning üks rohkem kui 5 korda. Poisid vastasid tüdrukutest sagedamini, et nad panid vägivaldseid akte toime rohkem kui üks kord.

Vägivaldsed poisid ja tüdrukud sooritasid enda hinnangul esimese väärkohtleva teo keskmiselt 14,2 aastasel (st. hälve 1,3), kõige noorem nendest oli 10 aastane ja kõige vanem 16 aastane. Seevastu ohvrite keskmiseks vanuseks oli 16 aastat, noorim oli 11 ja vanim 40aastane isik. Väärkohtlevate neidude ohvrite keskmine vanus oli kõrgem (20 aastat, st. hälve 10,1) kui noormeeste poolt valitud ohvrite oma (13,6, st. häve 1,4).

14 väärkohtlevat noort väitis, et nende ohvriteks olid naissoost isikud. Kõik vastanud väärkohtlevad poisid olid ohvriks valinud naissoost isiku, viis neiu oli ahistanud meessoost isikut ja üks naissoost isikut. 12 väärkohtlejat oli esimese väärkohtleva situatsiooni ajal tarvitanud mingit sõltuvusainet, 13 juhul oli jooles olnud ka ohver.

Väärkohtlemise toimumiskoht ja kasutatud sunnimeetod. Väärkohtlejate vastuste kohaselt oli kõige enam seksuaalselt vägivaldseid tegusid toime pandud laagris, tuttavate pool, peol, baaris või ohvri kodus. Küsitletute hinnangul ei ole midagi sellist juhtunud koolis (tabel 2).

Seksuaalsel väärkohtlejal on oma ohvri sundimiseks võimalik kasutada verbaalseid, psühholoogilisi ja füüsilisi vahendeid. Antud uurimuses kasutati kõige rohkem väärkohtlevate poiste ja tüdrukute poolt ohvri sundimiseks verbaalset sunnimeetodit - “augu pähe rääkimist” (tabel 2).

Tabel 2. Väärkohtleva teo toimumiskoht ja kasutatud sunnimeetodid (arv)

	Laagris, tuttavate juures	Vastaja kodus	Ohvri kodus	Tänaval	Baaris, peol, pubis	Lastekodus, noortekodus	
<i>Toimumiskoht</i>							
Poiss	18	2	4	1	9		
Tüdruk	9	2	2		3	2	
<i>Kasutatud sunnimeetod</i>							
	Pettis	Kasutas oma positsiooni ära	Rääkis augu pähe	augu	Hoidis füüsiliselt kinni	Peksis	Andis uimastavaid aineid
Poiss	3	3	7		4	1	1
Tüdruk	2	1	4		1		

Antud uurimuse tulemused kinnitavad arusaama, et paljud seksuaalsed väärkohtlejad on ise oma elus kogenud seksuaalvägivalda. 14 väärkohtlevalt käitunud noort oli enda hinnangul olnud ka ohvri rollis. Neist pooled olid tüdrukud ja pooled poisid.

Väärkohtlevate noorte enesehinnang ja tundeelu

Küsitluses kasutati enesehinnangu mõõtmiseks Rosenbergi üldise enesehinnangu skaalat. Uurimusest selgus, et vägivaldsed respondendid hindasid end võrreldes ülejäänud grupiga mõneti madalamalt (indeksi keskmised vastavalt 24,1 ja 27,2). Noorte arvates oli neil tunduvalt vähem häid omadusi ning kõike seda, mis võiks rõõmu pakkuda. Väärkohtlevate tüdrukute enesehinnang oli mõnevõrra kõrgem (keskmine 25,5) kui poistel (keskmine 23,5).

Võrreldes omavahel väärkohtlejate ja mitteväärkohtlejate hinnanguid isikuomaduste kohta, siis võib öelda, et väärkohtlejad pidasid end vähem teistega arvestavaks, mõistvaks, heasüdamlikuks ning lahkeks, samas aga arvasid nad end olevat rohkem agressiivsed. Kõige rohkem nägid nad endas isikut, kes kaitseb oma arvamust, seisab oma seisukohtade eest ja armastab lapsi.

Väärkohtlevate ja mitteväärkohtlevate noorte emotsionaalne seisund oli nende hinnangul üldjoones suhteliselt sarnane. Küsitlemisele eelnenud nädala jooksul olid vägivaldsed poisid ja tüdrukud kogenud rohkem negatiivseid emotsioone nagu unehäireid, pinget, muret.

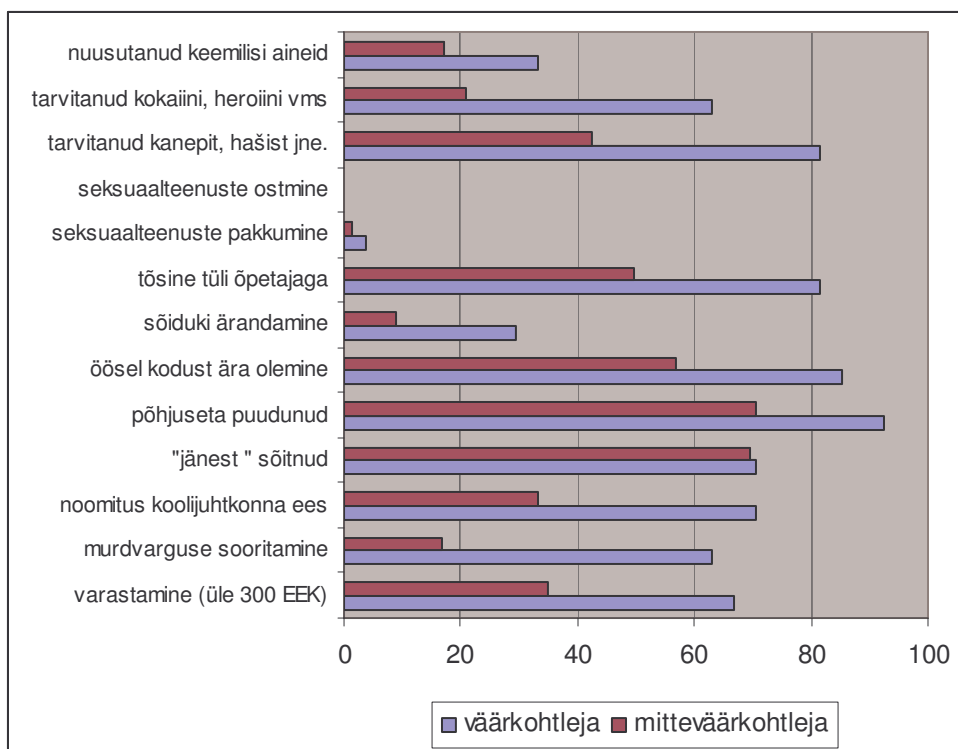
Seksuaalselt väärkohtlevate noorte probleemne käitumine koolis ja ühiskonnas

Suitsetamine. Küsitluse tulemustest selgus, et 17 (63%) väärkohtlevalt käituvat noort on igapäevased suitsetajad. Võrdlusena võib välja tuua, et mitteväärkohtlevate noorte hulgas oli selliseid suitsetajaid 49%.

Alkoholi tarbimine. Enamus uurimuses osalenud noortest oli oma elus tarbinud alkoholi. Kõik vägivaldselt käituvad poisid ja tüdrukud tõid välja, et nad olid joonud alkoholi. Vägivaldsed noored jõid esimest korda alkoholi keskmiselt 10,5 aasta vanuselt, mitteväärkohtlejad aga 12 aastasel. Viimase 12 kuu jooksul oli 14 väärkohtlejat enda sõnul tarbinud alkoholi kord või enam nädalas, sama väitis 43 mitteväärkohtlevat noort.

Võrreldes omavahel seksuaalselt väärkohtlevate riskinoorte alkoholi- ja suitsetamisharjumusi, peab ütleva, et alkoholitarbimisega varajane alustamine ja tihedam kasutamine on antud sihtgrupi puhul olulisemaks riskiteguriks. Erilist tähelepanu ennetustöös tuleks pöörata just tüdrukutele, kes sõltuvusainete tarbimises on jõudnud poistega sarnasele tasemele.

Kooli- ja ühiskonnareeglite rikkumine. Uurimuse tulemustest selgub, et väärkohtlevalt käituvatel riskinoortel esines rohkem ühiskonnakorruptsiooni rikkuvat käitumist nagu varastamine, ärandamine, koolist põhjuseta puudumine, narkootikumide tarvitamine jms kui mitteväärkohtlevatel noortel (joonis 2). Kanepitoodete tarvitajaid oli vägivaldsete hulgas peaaegu 2 korda rohkem kui ülejäänud grupis, kokaiini, heroini jt narkootikumide tarvitajaid isegi enam.

Joonis 2. Seksuaalselt väärkohtlevate ja mitteväärkohtlevate noorte kooli- ja ühiskonnareegleid rikkuva käitumise esinemine (%)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et lisaks alkoholitarbimisele on seksuaalselt väärkohtlevate noorte puhul olulisteks riskiteguriteks, millele peab ennetustöös olulist tähelepanu pöörama, ka kooliprobleemid, narkootikumide tarvitamine ning õigusrikkumised.

Väärkohtlevate riskinoorte seksuaalkogemused

Järgnevalt analüüsitakse seksuaalselt väärkohtlevate noorte seksuaalkogemusi ja võrreldakse neid mittekuritarvitavate respondentide kogemustega. Siin osas paluti vastajatel märkida ainult need tegevused, mis on toimunud mõlema partneri nõusolekul.

13 väärkohtlevat noormeest ning 8 neidu märkisid, et nad olid olnud seksuaalvahekorras. Väärkohtlevalt käituvate noorte esimene vahekord toimus 13,4 aasta vanuses, mitteväärkohtlejal aga 13,9 aastasel. Seksuaalselt väärkohtlevatel noortel oli olnud rohkem seksuaalpartnereid kui mitteväärkohtlevalt käituvatel vastajatel. Vägivaldsed noored olid olnud seksuaalvahekorras keskmiselt 4 inimesega, ülejäänud grupp aga 3 isikuga.

17 (77%) seksuaalselt väärkohtlevalt käitunud noorukit leidis, et neil on eakaaslastega võrreldes samapalju seksuaalkogemusi. 3 noort arvas, et neil on seksikogemusi rohkem ning 1 leidis, et kogemusi on vähem. Kui analüüsida mitteväärkohtlevaid noori, siis selgub, et neist 60% pidas kogemuste arvu samaväärseks ja kolmandik isegi väiksemaks. 9 (38%) vägivaldset noort tundis sageli või peaaegu kogu aeg soovi seksida, 11 noort (46%) vahetevahel. Mitteväärkohtlejatest tundis seksisoovi sageli või peaaegu kogu aeg 15%, pooled aga harva või mitte kunagi.

Väärkohtlevalt käituvate noorte sagedasem seksuaalelu võib kaasa tuua suguhaigustesse nakatumise, planeerimata rasestumise jms. Seepärast on vaja selle sihtgrupiga tehtavas ennetustöös pöörata suuremat tähelepanu reproduktiivtervisega seotud teemade käsitlemisele.

Hoiakud erinevate seksuaaltegevuste kohta

Lisaks noorte seksuaalkogemuste tundmaõppimisele on vaja uurida ka nende hoiakuid, sest läbi hoiakute muutmise on võimalik muuta ka käitumist. Selles blokis käsitletakse noorte arvamusi lapse väärkohtlemise ja seksuaalsuhete kohta lapse ja täiskasvanu vahel.

Seksuaalsuhe lapse ja täiskasvanu vahel. Vastajate hinnangute teadasaamiseks lapse ja täiskasvanu vahel kasutati Seksuaalse väärkohtlemise hinnangute skaalat (Attitudes toward sexual abuse scale (ATSA); Briere, Henschel). Lisaks moodustati klasteranalüüsi keskmete meetodil kaks klasterit: konservatiivsete ja liberaalsete hoiakute kandjad.

Vägivaldselt käituvatest vastajatest suhtub 17 noort (s.o 77%) liberaalselt seksuaalsuhetesse lapse ja täiskasvanu vahel. Mitteahistajatest peab end liberaalse põhimõtte kandjateks 40% vastajatest. Tabelis 3 on toodud väärkohtlevate ja mitteväärkohtlevate noorte hinnangud seksuaalsuhete kohta täiskasvanu ja lapse vahel. Tabelist ilmneb, et väärkohtlevad noored on näiteks rohkem nõus väidetega, et enamuse väärkoheldud lapsi ei räägi tõtt; seks lapse ja

täiskasvanu vahel on suhteliselt kahjutu või et lapsed tahaksid olla vahekorras täiskasvanuga, kui nad on seda varem kogenud.

Tabel 3. Väärkohtlevate ja mitteväärkohtlevate riskinoorte hinnangud seksuaalse väärkohtlemise ning seksuaalsuhete kohta lapse ja täiskasvanu vahel

	Väärkohtlevad noorukid		Mitteväärkohtlevad noorukid	
	M	St. hälve	M	St. hälve
Enamus lapsi, kes teatavad seksuaalsest väärkohtlemisest räägivad tõtt	2,8	1,0	3,7	1,3
Täiskasvanu ja lapse vahel peaks olema lubatud seksuaalsuhted, kui mõlemad seda soovivad	3,5	1,5	2,8	1,5
Seks lapse ja täiskasvanu vahel kahjustab tõenäoliselt last mitmel viisil	3,1	1,4	4,0	1,3
Lapsed püüavad mõnikord täiskasvanuid võrgutada	4,0	1,0	3,9	1,2
Laste seksuaalne väärkohtlemine on palju vähem levinud, kui mõned inimesed seda arvavad	3,3	0,9	2,6	1,4
Seksuaalne suhe lapsprostituudiga on seksuaalne väärkohtlemine	3,5	1,4	4,1	1,2
Selles ei ole midagi halba, kui lapsele räägitakse seksist, puudutades tema suguelundeid	2,0	1,5	1,5	1,1
Isegi kui tundub, et 13aastane tahab täiskasvanuga seksuaalsuhet, siis täiskasvanul ei ole õigus käituda temaga seksuaalselt	3,1	1,4	3,7	1,4
Väikestel lastel esineb harva seksuaalfantaasiasid täiskasvanutest	3,5	1,2	3,3	1,3
Paljud lapsed sooviksid olla täiskasvanuga seksuaalvahekorras, kui nad on seda varem kogenud	4,0	1,1	2,8	1,3
Mõned 13aastased on juba niivõrd arenenud, et ei ole midagi valesti, kui nad on seksuaalsuhetes täiskasvanuga	3,3	1,4	2,7	1,4
Laste ahistajad peaksid minema vangi	4,0	1,2	4,4	1,0
Mõnikord lapsed ütlevad, et neid on ahistatud, selleks et püüda tähelepanu või kellelegi kätte maksta	3,5	0,9	3,7	1,2
Seks lastega on suhteliselt kahjutu	2,7	1,5	1,8	1,0
Seksi 17aastase ja tema kasvanema vahel tuleks pidada ikkagi kuriteoks	4,3	1,0	3,8	1,3

Vägivaldselt käituvate noorte arvamus vabatahtlike seksuaalsuhete kohta täiskasvanu ja lapse vahel oli üsnagi tolerantne. Kaheksa nendest pidas seksuaalsuhteid täiskasvanu ja 12- kuni 14aastase vahel lubatuks, kolme väärkohtleja arvates võib lapse vanuseks olla 10 kuni 12 aastat ning kahe noore meelest vähem kui 10 aastat. Seitse ahistavat noort oli nõus seksima 10-14aastase lapsega, kui keegi ei saa sellest teada või kui teda ei karistata selle teo eest.

Ankeedis küsiti, kuivõrd tõenäoliselt osaleks vastaja teise noore seksuaalses ärakasutamises, juhul kui ta oleks üks paljudest. Sellises tegevuses ei olnud üldse nõus osalema üksteist väärkohtlevat noort. Kolm väärkohtlejat arvas, et nad on sellega üsna või täiesti nõus. Kümme väärkohtlejat peab ohvri süüks seda, et teda on seksuaalselt ärakasutatud.

Uurimusest ilmnes, et väärkohtlevad noored kaldusid olema nii enda kui teiste seksuaaltegevuste suhtes liberaalsemalt meelestatud kui mittevägivaldsed noored. Küsimusi võivad tekitada ainult selliste hoiakute kujunemise põhjused.

Kokkupuuted pornograafilise materjaliga

Eesti vabariigis on seadusandlusega keelatud alaealiste ahvatlemine läbi pornograafilise sisuga teoste, samuti ei tohi need materjalid olla alaealistele kättesaadavad. Sotsiaaluuringu „Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas“ (2003) tulemustest selgus, et tegelikult on suur hulk Eesti noortest kokku puutunud pornograafilise materjaliga.

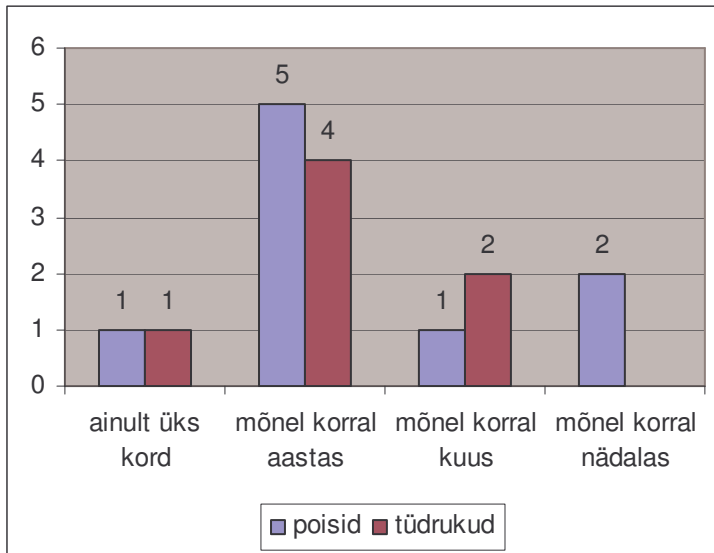
Antud uurimuse küsimustikus ei toodud välja pornograafia definitsiooni. Seega on tegemist üksnes vastaja hinnanguga selle kohta, kas ja kuivõrd on ta enda arvates kokku puutunud pornograafiaga.

Uurimusest selgus, et väärkohtlevatest noortest oli 20-1 sellelaadne kogemus. Väärkohtlevalt käitunud noored leidsid pornograafilise sisuga materjali kõige enam ajakirjadest, filmidest ja internetist (tabel 4). Kõige rohkem vaatasid vägivaldsed noored seksi täiskasvanud mehe ja naise vahel, seitse noort oli kokku puutunud grupiseksi vaatamisega.

Tabel 4. Pornograafilise materjali allikate ning vaadatavate pornograafia liikide esinemissagedused sugude lõikes (arv)

	Poisid	Tüdrukud
<i>Kust leiab materjali?</i>		
ajakirjast	6	8
filmidest kaabel või SAT-TV vahendusel	6	6
laenutatud või isiklikult videofilmilt	2	1
internetist	8	4
kinost	3	4
ei vaata üldse	2	1
<i>Millist liiki pornograafiat vaatab?</i>		
seks täiskasvanud mehe ja naise vahel	10	7
seks kahe samast soost täiskasvanu vahel	1	1
seks koos vägivalla või jõu kasutamisega	-	3
grupiseks	4	3
seks täiskasvanu ja lapse vahel	-	-
seks loomadega	-	-

Seksuaalselt väärkohtlevad neid ja noormehed vaatasid pornograafilise sisuga materjali enamasti mõned korrad aastas (joonis 3).

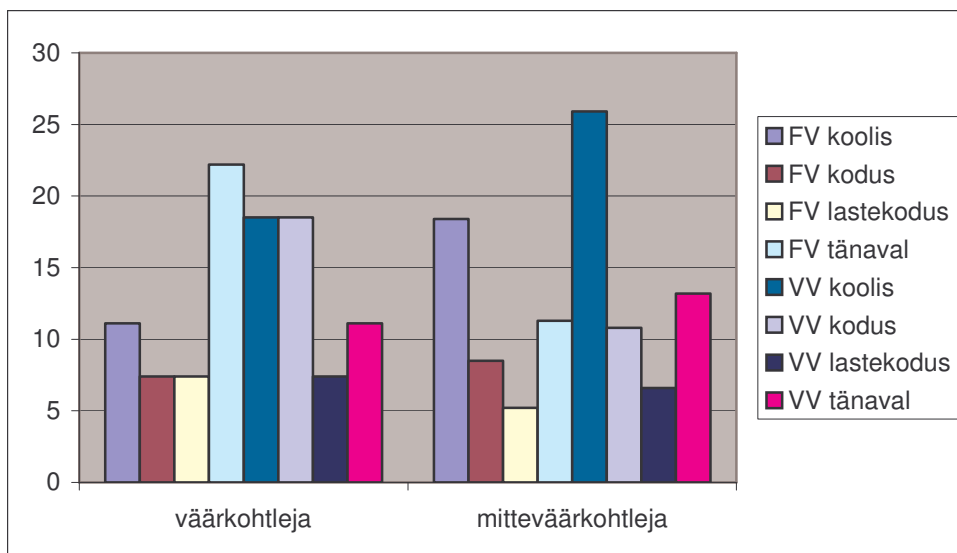
Joonis 3. Pornograafilise materjali vaatamise sagedus suguse lõikes (arv)

Küsitletud väärkohtlevad neid olid võrreldes noormeestega tundnud seoses pornograafiaga rohkem masendust ja vastikustunnet. Noormehed seevastu olid väitnud sagedamini, et neis on tekkinud soov nähtut järgi proovida. Seksuaalselt väärkohtlevad poisid ja tüdrukud pidasid küllaltki sarnaselt pornograafiat heaks õppimisvormiks, inspireerivaks ja lõbusaks tegevuseks. Samas vastasid küsitletud neid noormeestest sagedamini, et pornograafia ei tohiks olla nii kergesti kättesaadav ning et see alandab mehi.

Kuigi küsimustikus ei määratletud pornograafia definitsiooni, tundub, et see valdkond on noortele ja eriti väärkohtlevatele noortele küllaltki kättesaadav. Seega peaksid nii seadusloojad kui praktikud tegelema rohkem küsimusega, kuidas kaitsta lapsi pornograafia eest.

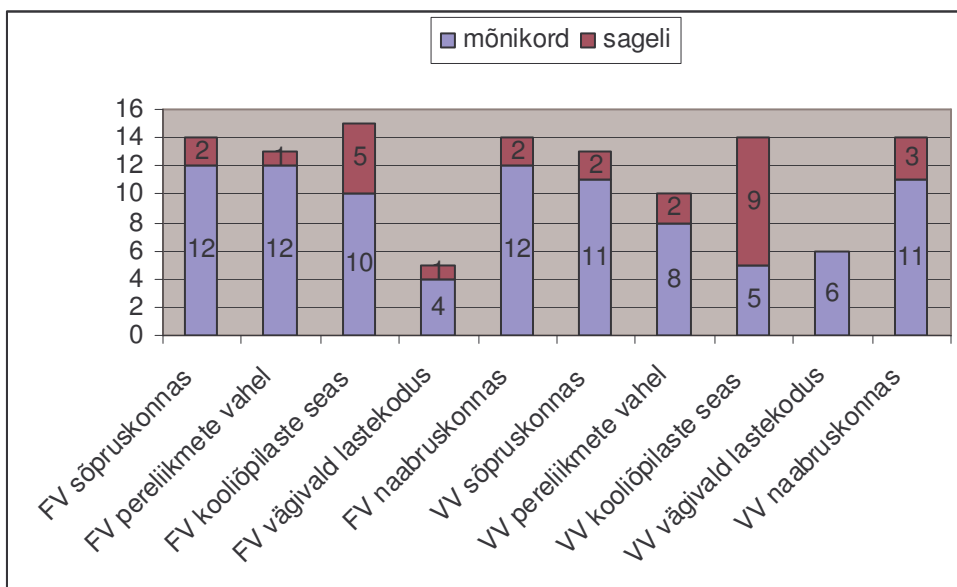
Füüsilise ja vaimse vägivalda kogemused väärkohtlejate hulgas

Erialakirjanduses tuuakse välja, et lisaks seksuaalvägivaldale on paljud ahistajad kogenud ka vaimset ja füüsilist vägivalda. Võrreldes mitteväärkohtlevate vastajatega olid seksuaalselt väärkohtlevad noored kogenud rohkem füüsilist tänavavägivalda (joonis 4). Paaegu viiendik kuritarvitajatest oli oma hinnangul pidanud taluma kodus ja koolis mõnitamist, alandamist, narrimist, söimamist jne.

Joonis 4. Seksuaalselt väärkohtlevate ja mitteväärkohtlevate noorukite füüsilise ja vaimse vägivalda kogemused (%; FV – füüsiline vägivald, VV – vaimne vägivald)

Uurimuses osalenute hinnangul esines koolides küllaltki palju kooliõpilaste vahelist vägivalda. Joonisel 5 on toodud ära vägivaldsete noorte vastused küsimusele, kui tihti esineb vaimset ja füüsilist vägivalda teda ümbritsevates keskkondades.

Joonis 5. Seksuaalselt väärkohtlevate noorte hinnangud erinevates keskkondades füüsilise ja vaimse vägivalda esinemise kohta (arv)

Nii füüsilise kui ka vaimse vägivalda puhul pole uuritavad noored rohkem kui pooltel juhtudel abi palunud. Peaaegu viiendik noortest ei ole otsinud abi ka siis, kui nad tegelikult on seda vajanud.

Kokkuvõte

Antud osas kirjeldati küsitluses osalenud seksuaalselt väärkohtlevate noorte olulisi valdkondasid: demograafilised andmed, kodune olukord, koolikäitumine, tundeelu, ühiskonnareegleid rikkuv käitumine, väärkohtlevad teod, seksuaalkogemused, vägivalda kogemused jne. Lisaks üldisele kirjeldusele oli eesmärgiks tuua välja võimalikke tegureid, millega arvestamine ja tähelepanu pööramine aitab vähendada vägivaldse käitumise esinemise riski.

Uurimuse tulemustest selgus, et seksuaalselt väärkohtlevalt oli enda hinnangul käitunud peaaegu kümnendik küsitluses osalenud noorest. Vägivallatsete hulgas oli rohkem poisse kui tüdrukuid (suhe 2:1). Rohkem kui pool kuritarvitajatest oli olnud ise ka seksuaalvägivalda ohver.

Enamus seksuaalselt vägivaldsetest poistest ja tüdrukutest oli sundinud kedagi teist olema vahekorras või käperdanud teda. Seksuaalset väärkohtlemist oli toime pandud 2 – 5 korda ja kõige sagedamini kasutati verbaalset sunnimeetodit - „augu pähe rääkimist“.

Väärkohtlevate noorte enesehinnang oli mõnevõrra madalam kui mitteväärkohtlejal. Väärkohtlejad pidasid end võrreldes ülejäänutega vähem lahkeks ja heasüdamlikuks, rohkem agressiivsemaks ning oma arvamuse ja seisukohtade eest seisjaks.

Seksuaalselt vägivaldsetel noortel esines tunduvalt rohkem ühiskonnakorruptiivset käitumist kui mitteväärkohtlejal. Tähelepanuväärseteks riskiteguriteks selle sihtgrupi puhul oli alkoholi ja narkootikumide tarvitamine, koolist põhjusteta puudumine, konfliktid õpetajaskonnaga ja õigusrikkumised.

Seksuaalselt kuritarvitavaid noori iseloomustavad ka liberaalsed hoiakud nii enda kui teiste seksuaaltegevuste osas. Neil oli rohkem seksuaalpartnereid kui ülejäänud grupil. Väärkohtlevad riskinoored olid puutunud rohkem kokku pornograafilise sisuga materjalidega, eriti sellistega, mida leitakse ajakirjadest, filmidest ja internetist. Nende arvates oli pornograafia heaks õppimisvormiks, inspireerivaks ja lõbusaks tegevuseks.

Seksuaalselt väärkohtlevad noored olid kogunud kõige rohkem vägivalda pidudel, klubides ja sõprade pool. Samas ei olnud suur hulk noortest vägivalda puhul abi otsinud ka siis, kui nad tegelikult oleksid seda vajanud.

Väärkohtlemine maskuliinsuse-feminiinsuse vaatenurgast

Tiina Laur

Sissejuhatus. Järjest rohkem on hakatud rääkima seksuaalsest ahistamisest, vägistamistest, laste ja naiste prostitutsioonist. Järjest rohkem korraldatakse nendel teemadel uuringuid, kirjutatakse ajalehtedes. Lasteaegades ja koolides õpetatakse õpetajaid ära tundma märke lapse ja nooruki kuritarvitamisest. Kes on aga need kuritarvitajad, vägivallatsejad, ärakasutajad? Millised juhtuvad olema ohvrid?

Bem'i (1993) arvates vaatavad inimesed maailma läbi soolise prisma. Inimene püüab tegutseda nii, et see oleks aktsepteeritud tema kultuuri poolt ette nähtud soolise väljendusega (soostereotüübiga). Niisamuti seostatakse süüdlasi maskuliinsuse tüübiga, kes on dominantne ja agressiivne inimene, s.t. meessoost. Ohvriks on aga väike, õrnake, allumissooviga naine või tüdruk. Ühiskonnas on levinud müüdid, et vägistamise korral lasub suur osa süüst ka vägistatul endal: *mis ta siis läks sinna, miks ta siis niimoodi välja nägi, ise ta oli sellise väljakutsuva käitumisega* jne.

Järgnevas kirjatükis vaadeldakse, kuidas on väärkohtlejaks või ohvriks olemine seotud indiviidi maskuliinsuse ja feminiinsusega. Keda võib lugeda süüdlaseks seksuaalses väärkohtlemises – teo toimepanijat või ohvrit – millised on eelarvamused?

Maskuliinsuse ja feminiinsuse testist

Kuidas mõõta mehelikkust ja naiselikkust ehk maskuliinsust-feminiinsust? Antud valdkonna uurimine sai hoo sisse 1970-ndatel aastatel. Mõnede autorite arvates oli väär mõõta maskuliinsust-feminiinsust kui teineteist välistavaid omadusi. Leiti, et maskuliinsus-feminiinsus on teineteisest sõltumatud muutujad, mis esinevad nii meestel kui naistel. Sellist lähenemist toetas ka naisliikumine, mille arvates nii maskuliinne kui ka feminiinne traditsiooniline sooroll mõjuvad kahjulikult ja piiravalt indiviidide isiksuse arengule (Greer, 1971).

Soorolle mõõtvaid teste on käesolevaks ajaks teada juba üle 150 (Lenney, 1991). Kõige sagedamini leiavad veel kuni tänase päevani kasutamist Bem'i 1974. aastal loodud test BSRI (*Bem Sex Role Inventory*). *Bem Sex Role Inventory* on katseisikute poolt täidetav enesekohane test, mis mõõdab kuidas soorollitüüpsed on nende sotsiaalselt soovitatavad positiivsed iseloomuomadused kahel kesksel – M (*masculinity*) ja F (*femininity*) – skaalal. Algselt oli mõlemal skaalal 20 iseloomu kirjeldavat omadussõna, mis sai hinnata 7-pallisel Likerti tüüpi skaalal (1 - *ei kehti üldse* ja 7 - *kehtib täielikult*). Sõnad olid valitud suurest omadussõnade valimist nii, et testi koostajatele tunduks, et need sõnad oleksid positiivse hinnanguga. Samuti pidid omadussõnad olema ameerika ühiskonna meestele ja naistele kõige iseloomulikud (Bem, 1974). Testi kuuluvad veel ka 20 soolisuse seisukohalt neutraalset sõna, mis moodustavad omaette sotsiaalse soovivatuse skaala (*Social Desirability Score*).

Algselt soovitas Bem skoorida tulemusi kombineerides M ja F tulemusi, lahutades F-M ning järjestades saadud tulemused skaalale – maskuliinne, peaaegu maskuliinne, androgüünne, peaaegu feminiinne ja feminiinne. Bem sai terava kriitika osaliseks ning mõne aja pärast otsustas Bem (1979), et üks kombineeritud skoor ei võimalda piisavalt

kirjeldada kogu olemasolevat materjali ning rakendas kahefaktorilist skoorimist. Nii hakkas Bem katseisikud jaotama 2x2 tabelisse nelja gruppi – maskuliinsed, feminiinsed, androgiinsed ja diferentseerimata. Jaotamise aluseks kasutatakse saadud tulemuste mediaani.

Seksuaalne väärkohtlemine. On tehtud uurimusi, kus BSRI skaala abil vaadatakse, kes kasutavad kohtamisel vägivalda. Tulemustes selgus, et need mehed ja naised, kes olid oma omaduste poolest maskuliinsed, on tõenäolisemad vägivalda tarvitajad interpersonaalsetes suhetes kui feminiinsed, androgiinsed või diferentseerimata tüübi esindajad (Courtship Aggression...). Siit edasi minnes, väidavad Ray ja Gold (1996, viidatud Porcari 2001 kaudu) oma uurimuses, et mehed, kellel on traditsioonilised hoiakud naiste suhtes, on agressiivsemad kui need mehed, kes on oma hoiakutes liberaalsemad.

Leitud on, et ohvrid on peamiselt 16-25-aastased. Vägistamisjuhud on kõige sagedasemad 16-19-aastaste tüdrukutega, neile järgnevad 20-24-aastased (Xenos ja Smith, 1998). Samas uurimuses tuli välja ka see, et enamus õpilasi ja tudengeid usuvad siiani müüte ja väiteid, mis käivad vägistamise kohta (nt vägistamine toimub tänu sellele, et naine on oma käitumise ja olemise poolest väljakutsuv; terve naine saab või suudab vägistajale ise vastu hakata jt).

Maskuliinsus-feminiinsus käesolevas uuringus

Antud uuringus oli kasutatud 21 küsimust Bem'i skaalalt. Valik sisaldas omadusi, mis on oma päritolult maskuliinsed-feminiinsed, neutraalsed on välja jätud. Vastajatel paluti ennast määratleda 6-pallisel Likerti tüüpi skaalal, kuivõrd on antud omadus temale omane (1 – ei kehti üldse, 6 – kehtib täielikult).

Uuringus osales 272 inimest, kellest pooled olid poisse ja pooled tüdrukuid. 15% noortest jättis maskuliinsuse-feminiinsuse küsimustiku mõnele osale vastamata. Faktoranalüüsi tulemusel moodustus kaks faktorit, mida võiks kokkuvõtvalt sõnastada maskuliinsuse faktoriks (sobib hästi liidriks, seisab oma seisukohtade eest, domineerib) ja feminiinsuse faktoriks (armastab lapsi, on sõbralik, hell, soe; tabel 1).

Tabel 1. Eesti maskuliinsuse ja feminiinsuse faktor (iseloomuomaduste jagunemine)

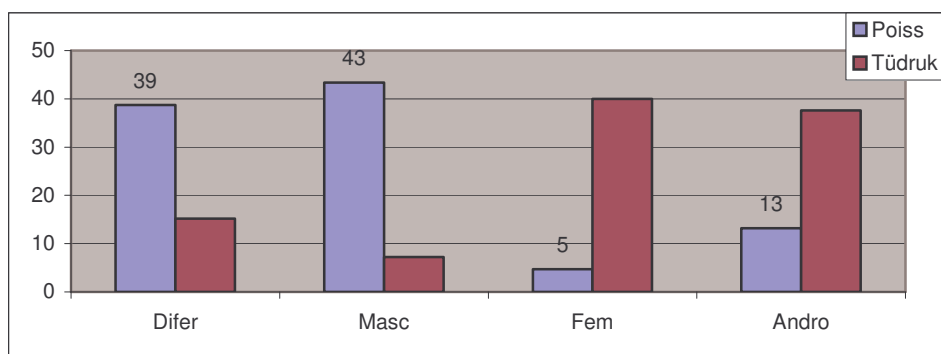
Maskuliinsuse faktor	Feminiinsuse faktor
Sobib hästi liidriks	Armastab lapsi
Seisab oma seisukohtade eest	Hell
Domineeriv	Sõbralik, lahke
Kindel	Heasüdamlik
Riskialdis	Naiselik
Tugev isiksus	Arvestab teistega
Kaitseb oma arvamusi	On mõistev
Sõltumatu	Lohutab teisi
	Mehelik (-)
	Agressiivne (-)
	Vannub harva
	Arg
	Otsustab kergesti

Antud faktorite alusel moodustati BSRI põhjal – maskuliinne tüüp, feminiinne tüüp, androgüünne ja diferentseerimata tüüp. Maskuliinsed on need inimesed, kellel on kõrged maskuliinsuse faktori ja madalad feminiinsuse faktori tulemused (jagamispunktiks on mediaan). Feminiinsed on need inimesed, kel on vastupidiselt feminiinsed omadused kõrgemalt esindatud ja maskuliinsed omadused nõrgemalt. Androgüünidel on nii maskuliinse kui feminiinse faktori tulemused kõrgemad ning diferentseerimatuks jäävad need, kes määratlevad end kummaski madalalt (tabel 2).

Igasse BSRI tüüpi jagunes umbes 50-60 inimest. Noormeeste hulk diferentseerimata tüübis oli ligi kaks korda suurem kui tütarlaste osa. Maskuliinses tüübis oli poisse koguni viis korda rohkem kui tüdrukuid. Feminiinses ja androgüünnes tüübis oli tütarlaste ja noormeeste vahekord veelgi erinevam – androgüünnes tüübis oli tüdrukuid kolm korda rohkem kui noormehi ja feminiinses tüübis tüdrukuid kümme korda rohkem kui poisse (tabel 2). Joonis 1 näitab tüüpide jagunemist soo lõikes.

Tabel 2. Maskuliinse ja feminiinse faktori jagunemine Bem'i skaalal

	Maskuliinne faktor kõrge	Maskuliinne faktor madal
Feminiinne faktor kõrge	Androgüünne (22%) Poisid 23% Tüdrukud 77%	Feminiinne (20%) Poisid 9% Tüdrukud 91%
Feminiinne faktor madal	Maskuliinne (20%) Poisid 84% Tüdrukud 16%	Diferentseerimata (22%) Poisid 68% Tüdrukud 32%

Joonis 1. Noormeeste ja neidude jagunemine Bem'i skaalal

Tütarlaste ja noormeeste jagunemine erinevate psühholoogiliste omaduste alusel moodustatud tüüpidesse ei sõltunud vanusest. Samuti ei olnud olulist seost soorollitüüpide ja rahvuse vahel.

Väärkohtlemine. Eelnevate uuringute (Sexual Abuse...; Mossige, 2003; Porcari, 2001) põhjal tuli välja, et väärkohtlejad on enamasti mehed ja rohkem maskuliinse kui mõne muu tüübi esindajad. Ohvrid on naissoost ja feminiinsemad.

Eelneva kirjanduse alusel (Xenos, Smith, 1998) võib arvata, et vägistamise kohta käivaid müüte usutakse ka Eestis. Võib eeldada, et meeste arvates ei ole tegemist seksuaalse väärkohtlemisega, kui naine ütleb “ei”.

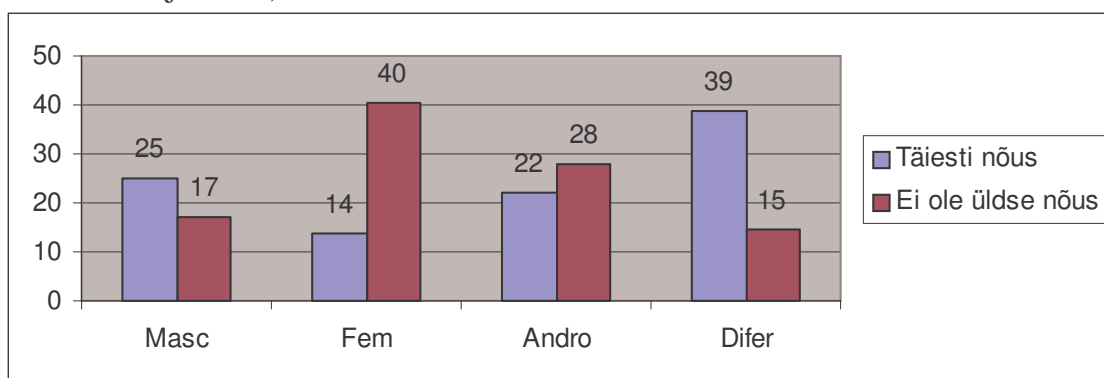
Seksuaalsuse ja seksuaalse väärkohtlemise uuringus kirjutas 27 inimest ehk 10%, et nad on olnud väärkohtlejad. Väärkohtlejatest oli kaks kolmandiku noormehed ja kolmandik neiu. Erinevate Bem'i skaala tüüpidega võrreldes, on väärkohtlejate seas kolmandik nii maskuliinse kui ka diferentseerimata tüübi esindajaid (kuid antud andmed ei kinnita statistiliselt olulist seost väärkohtlejate ja soorollitüüpide võrdlusele).

Samas uuringus osalenute hulgas oli 71 noorukit, kes väitsid, et nad on olnud väärkohtlemise ohvrid. Peamiselt on ohvriks olnud androgüüne ja diferentseerimata tüüp - mõlemaid 30% (kuid analüüs ei ole statistiliselt usaldusväärne).

Eelarvamused, normid

Seksuaalsuse ja seksuaalse väärkohtlemise uuringus küsiti vastajatelt muuhulgas ka seda, mida nad arvavad sellistest väidetest nagu “enamusel vägistamise ohvritel on kerged elukombed ja halb kuulsus”, “paljudel naistel on alateadlik soov olla vägistatud ja nad võivad alateadlikult luua situatsiooni, milles neid võidakse tõenäoliselt rünnata”. Vastata sai 7-pallisel skaalal, kus 1 tähendas “ei ole üldse nõus” ja 7 “täiesti nõus”.

Hinnata palutud väidete põhjal võib öelda, et noorte seas niisuguseid vägistamise kohta käivaid müüte üldiselt ei usuta. Ligi neljandik vastanutest on täitsa ja pigem nõus, et vägistatut on kerged elukombed. Umbes viiendik usub (on täitsa ja pigem nõus), et naistel on alateadlik soov saada vägistatud. Sellega on varmad nõustuma noormehed ja eriti vene noormehed. Täiesti nõus on väitega “Vägistamise ohvritel on kerged elukombed ja halb kuulsus” pigem need noorukid, kes on diferentseerimata ja maskuliinse soorollitüübiga kui feminiinsed (joonis 2).

Joonis 2. Väitega “Vägistamise ohvritel on kerged elukombed ja halb kuulsus” täiesti nõustunute ja mitte üldse nõustunute % Bem'i skaalal

Kokkuvõte

Noormeeste jagunemine maskuliinseks ning tütarlaste jaotus feminiinseks on pisut suuremate kääridega kui muidu. Üldiselt on maskuliinse tüübis 30-35% noormehi ja tütarlapse 15-20%. Sama suhe on ka feminiinse tüübis – tütarlapse 30-35% ja noormehi 15-20%. Antud juhul, oli maskuliinse tüübis 43% noormehi ja ainult 7% tütarlapse ning feminiinse tüübis 40% tüdrukuid ja 5% poisse. Androgüünseid inimesi oli oodatust rohkem, seda nii Bem'i (1981) uurimust kui ka Eestis läbi viidud Einpaul'i (1998) tulemusi arvestades. Erinevused tulenevad peamiselt diferentseerimata tüübi vähenemisest androgüünse tüübi kasuks. Tüdrukud on altimad tunnustama end maskuliinseks kui noormehed feminiinseks. Mis tähendab, et neidude seas on populaarne identifitseerida end

nii maskuliinseks kui ka feminiinseks (seda näitab androgiinsete tütarlaste suur osa). Samas on noormehed jällegi rohkem kõhklevad, jäädes suures osas skaala otsa, kus nii maskuliinsed kui feminiinsed omadused on nõrgalt esindatud (diferentseerimata tüübis suur poiste osa).

Enne analüüsi juurde asumist eeldati, et väärkohtlejad on enamasti noormehed (Mossige, 2003) ja rohkem maskuliinse kui mõne muu tüübi esindajad. Tõepoolest on ka Eestis läbi viidud uuringu kohaselt peamisteks väärkohtlejateks poisid. Üllatav on aga tüdrukute suur osakaal väärkohtlejate seas, keda oli kolmandik. Soorollitüüpidel põhinev analüüs ei andnud kahjuks usaldusväärset tulemust.

Ohvriteks on peamiselt naised, kuid tõestust ei leidnud eeldus, et nad on ka feminiinsemad. Soorollitüüpidel põhinev täpsem analüüs ei leidnud statistilist kinnitust.

Eelneva kirjanduse (Xenos, Smith, 1998) alusel võis arvata, et vägistamise kohta käivaid müüte usutakse ka Eestis. Üldiselt lastekodulapsed antud müüte väga ei usu. Erandiks on vaid väide "Vägistamise ohvritel on kerged elukombed ja halb kuulsus", millega nõustus neljandik vastanutest ja väide "Naistel on alateadlik soov saada vägistatud", millega nõustus viiendik vastanutest. Noormeeste hulgas on selline mõtteviis rohkem levinud kui tüdrukute seas.

Kasutatud kirjandus

- Bem, S. L., (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42, 155-162
- Bem, S. L., (1979). Theory and measurement of androgyny: A reply to the Pedhazur-Tetenbaum and Locksley-Colten critiques. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 1047-1054.
- Bem, S. L., (1981). Bem Sex-Role Inventory: Professional manual. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Bem, S. L., (1993). *The Lenses of Gender: Transforming the debate on sexual inequality*. Yale University Press.
- Courtship Aggression and the Influence of Gender Role. http://www.anthro.umontreal.ca/varia/beaudett/proceed/ftp_files5/Bougere.pdf. vaadatud 03.03.2004
- Einpaul, A. (1998). Soorollid ja stereotüüpsed hoiakud. TÜ BA töö
- Gold, R.S., & Ray, L.A. (1996). Gender roles, aggression, and alcohol use in dating relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 25, 47-55
- Greer, G., (1971). *The female eunuch*. New York: McGraw-Hill
- Hoffman, R. M., Borders, L. DA., (2001). Twenty-Five Years After the Bem Sex-Role Inventory: A Reassessment and New Issues Regarding Classification Variability. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 34, 39-55.
- Lenney, E. (1991). Sex Roles: The Measurement of Masculinity, Femininity and Androgyny. *Measures of Personality and Social Psychological Attitudes*, (ch. 11)
- Mossige, S. (2003). Adolescents' Attitudes towards Sexuality and Sexual Abuse – a Comparative European Regional Study.
- Porcari, A. (2001) The Masculine Gender Role in Relation to Aggression and Dating Violence. <http://chat.carleton.ca/~aporcari/r.paper.html>, vaadatud 04.03.2004
- Sexual Abuse as a Contributing Factor: Expanding on the Developmental View of Homosexuality; http://www.freetobeme.com/r_abuse.htm vaadatud 03.03.2004

Spence, J.T.; Helmreich, R.L.; Stapp, J. (1975). Ratings of self and peers on sex role attributes and their relation to self esteem and conceptions of masculinity and femininity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32, 29-39.

Xenos, S., Smith, D. (1998). Prevention of Sexual Violence: Is Prevention Possible? http://www.aic.gov.au/conferences/partnership/smith_d.pdf. vaadatud 04.04.2004

Noorte abipalumise võimalused isikliku probleemi korral

Kristel Altosaar

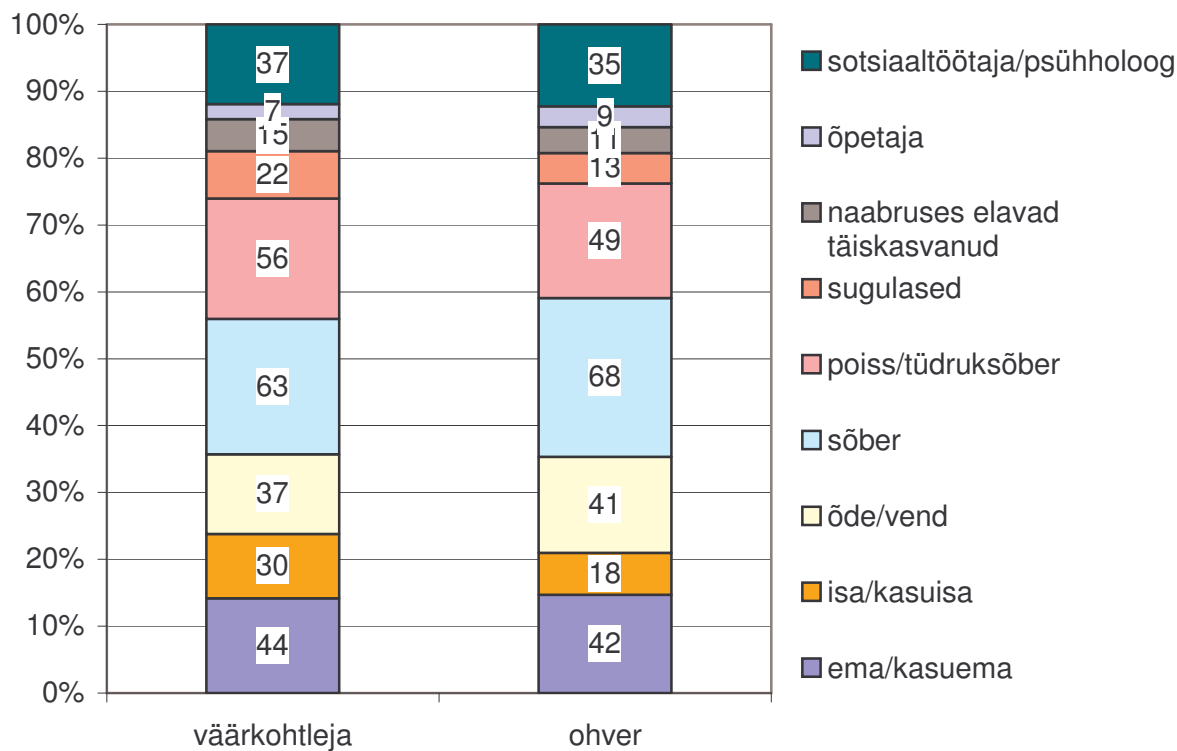
Uurimusest selgus, et enamusel küsitletud noortest oli keegi, kelle poole isikliku probleemi puhul pöörduda. Ainult seitsmel poisil ei olnud nende hinnangul kedagi, kes neid toetaks. Kõige rohkem eelistasid noored mure korral rääkida sõbra (68%) või oma poiss- või tüdruksõbraga (49%). Kõige vähem oldi valmis pöörduma naabruses elava täiskasvanu (5%) ja õpetaja poole (10%). Tüdrukud usaldasid võrreldes poistega tunduvalt rohkem sotsiaaltöötajat/psühholoogi, oma sõpra või kindlat partnerit. Poisid seevastu pöördusid mure korral võrreldes neidudest eakaaslastega rohkem isa/kasuisa poole (tabel 1).

Tabel 1. Noorte abivõimalused isikliku probleemi korral soo ja asutuse lõikes

	Poisid		Tüdrukud		Lastekodu		Erikool		Turvakodu	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ema/kasuema	46	33,6	32	23,7	16	11,4	38	55,9	24	37,5
Isa/kasuisa	26	19	9	6,7	9	6,4	18	26,5	8	12,5
Õde/vend	41	29,9	40	29,6	38	27,1	26	38,2	17	26,6
Sõber	77	56,2	108	80	93	66,4	41	60,3	51	79,7
Tüdruk/poissõber	55	40,1	78	57,8	56	40,0	41	60,3	36	56,3
Sugulane	24	17,5	26	19,3	27	19,3	11	16,2	12	18,8
Naabruses elavad täiskasvanud	6	4,4	8	5,9	6	4,3	2	2,9	6	9,4
Õpetaja	12	8,8	15	11,1	18	12,9	4	5,9	5	7,8
Sotsiaaltöötaja/psühholoog	35	25,5	72	53,3	69	49,3	16	23,5	22	34,4

Analüüsid erinevatest asutustest pärit noorte abivõimalusi, võib öelda, et isikud, kelle poole mure korral pöörduakse, on otseselt seotud reaalselt olemas olevate toetusvõrgustikega. Kuna lastekodu lastel oli vähem kontakte oma vanematega või puudusid need üldse, siis eelistasid nad võrreldes erikoolide ja turvakodude kasvandikega tunduvalt enam mure korral rääkida sotsiaaltöötajate, psühholoogide ja õpetajatega. Samuti oli lastekodus elavatel noortel veidi vähem lähedasi poiss- või tüdruksõpra, kellega probleemide üle arutleda, kui ülejäänutel vastajatel. Seevastu turvakodus peatuvad noored eelistasid võrreldes lastekodunoortega ja erikooliõpilastega mõnevõrra rohkem pöörduda sõprade ja naabruses elavate täiskasvanute poole. Tulemustest selgus ka, et erikoolide õpilastel oli võrreldes turvakodu elanikega mõnevõrra suurem usaldus oma vanemate/kasuvanemate vastu (tabel 1).

Joonisel 1 on näha, et väärkohtlevad ja ohvrikogemusega noored eelistasid mure puhul rääkida küllaltki ühesuguste isikutega. Ainult väärkohtlevate respondentide hulgas oli tunduvalt rohkem neid, kes pöördusid probleemide korral isa/kasuisa poole, kui ohvritest eakaaslased. Selline käitumine on seotud tõsiasjaga, et enamuse väärkohtlejaid olid noormehed ja nagu tabelist 1 selgus, eelistasid poisid mure korral rääkida meesterahvaga.

Joonis 1. Isik, kellelt vastaja isikliku probleemi korral abi paluks seksuaalsete väärkohtlejate ja ohvrite võrdluses (%)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et küsitluses osalenud noortel on küllaltki head toetusvõrgustikud, kuhu mure korral võiks pöörduda. Enamikel juhtudel olid noored valmis abi küsima oma sõpradelt ja kindlatelt partneritelt, kuid nendest allikatest saadud nõu ei pruugi olla alati kõige professionaalsem. Seepärast on väga positiivne tõdeda, et psühholoogide ja sotsiaaltöötajate suhtes tunnevad antud uurimuses osalenud noored küllaltki suurt usaldust. Kahjuks ei saa sama öelda õpetajate kohta. Siin peaksidki pedagoogid rohkem tegema tööd oma imago ja hoiakutega, et lapsed näeksid neis toetajat, mitte karmi ja mitteusaldusväärset inimest.

Kokkuvõte

Käesolev uurimus andis olulist teavet lastekodudes ja turvakodudes elavate ning erikoolides õppivate noorte ühiskonnareegleid rikkuvast käitumisest ning pornograafia vaatamisest, samuti seksuaalkäitumisest, väärkohtlemise kogemustest ning hoiakutest seksuaalsesse kuritarvitamisse.

Uurimuse tulemustest selgus, et ühiskonnareegleid eirav käitumine oli küllaltki levinud uuritavate hulgas. Eelnevatele oletustele leidis kinnitust, et erikoolis õppivate ning turvakodus elavate noorte hulgas on sageli alkoholi joovate, uimasteid pruukivate ning kuritegelikult käituvate vastajate osakaal suurem, kui lastekodunoorte seas. Samas aga ilmnes, et lastekodus elavate noorte hulgas oli narkootikume korra proovinud või tarvitavaid respondente märkimisväärselt rohkem kui 2003. aastal läbiviidud koolinoorte uuringus.

Täheldada võib veel turvakodu- ja eriti erikoolinoorte madalamat enesehinnangut võrreldes lastekodunoortega. Erikooliõppurid võrreldes lastekodu- ja turvakodunoortega olid teatanud ka oluliselt rohkem erinevate negatiivsete emotsioonide kogemisest (viha, kurbus, masendus). Lastekodu kasvandikud arvasid aga sagedamini, et elu on rakse, kui ülejäänud gruppide vastajad.

Pornograafilise materjaliga oli käesoleva uurimuse tulemuste järgi kokku puutunud 72% noormeestest ja 67% tütarlastest. Noorte väidete kohaselt leiti kõige sagedamini pornot ajakirjadest, internetist ning televisioonis näidatavatest filmidest. Enamasti vaadati pornograafilist materjali mõnel korral aastas (57% vastanutest). Noormehed olid sagedasemad pornovaatajad kui neiud. Poisid leidsid enam kui tüdrukud, et pornograafia on neid mõjutanud. Poisid olid ka sagedamini proovinud pornograafias nähtut seksuaalelus järele teha. Mida sagedamini vaadati pornograafiat, seda tõenäolisemalt oli suhtumine pornograafiasse soosiv, mida soosivam suhtumine, seda enam vaadati pornograafilist materjali. Vastustest nähtus veel, et lastekodunoortel oli suurem uudishimu pornograafia vastu kui erikoolinoortel.

Kõige rohkem seksuaalkogemusi vastassoost partneriga oli olnud erikooliõppuritel. Suguühtes olid olnud kõik erikooli tüdrukud ning 74% poistest. Turvakodu poisid olid olnud veidi rohkem suguühtes (83%) kui turvakodus elavad tütarlapsed (73%). Kõige vähem seksuaalkogemusi oli lastekodunoortel (vahekorras oluid poisse 57% ja tüdrukuid 70%). Kõige enam oli olnud seksuaalpartnereid erikooli noortel, neile järgnesid turvakodude ja varjupaikade noored ning märgatavalt vähem oli olnud partnereid lastekodus elavatel noortel. Uurimusest selgus veel, et suguelu alustamise iga omab langevat trendi, see tähendab, et iga järgnev põlvkond astub vahekorda veidi nooremalt kui eelmine.

Uurimuse tulemused näitasid, et iga viies küsimustikule vastanud lastekodunoor, 36% turvakodu ning 38% erikooli kasvandikest oli kogunud vähemalt ühte seksuaalse väärkohtlemise situatsiooni. Iga kümnes vastaja oli teatanud kellegi seksuaalsest kuritarvitamisest. Füüsilise vägivalla kogemisest oli teatanud 21% lastekodu, 31% erikooli ning 42% turvakodunoortest. Vaimsest vägivallast andis teada 28% lastekodude, 41% erikoolide ja 47% turvakodude kasvandikest. Siinjuures tuleb silmas pidada seda, et tegemist on noorte hinnangutega oma elus kogetud situatsioonide kohta. Teisiti öeldes näitavad tulemused seda, kui palju noortest on määratlenud enda jaoks mingi kogetud sündmuse väärkohtlevaks või on siis leidnud, et tema enda poolt toime pandud tegu võis olla kedagi ahistav.

Seksuaalse väärkohtlemise ohvriteks olid sagedamini tüdrukud ning väärkohtlejateks rohkem poisid. Ohvrid olid kogunud kõige enam käperdamist ning neile oli alasti eksponeeritud. Seksuaalselt vägivaldsed noormehed ja neiud märkisid kõige rohkem, et nad on kedagi sundinud olema vahekorras või käperdanud teda. Üle poole kuritarvitajatest oli olnud ise ka seksuaalvägivalla ohver.

Uurimusest ilmnes, et enamasti oli langetud seksuaalse väärkohtlemise ohvriks noorukieas. Oluliselt vähem oli teatatud lapsea seksuaalsest kuritarvitamisest. Lapsea väärkohtlemise juhtumite puhul oli väärkohtlejaks enamasti pereliige või sugulane. Üheksast teatatud intsestijuhtumist kaheksa oli toimunud lastekodust pärit vastajatega. Noorukieas toimunud seksuaalne väärkohtlemine oli juhtunud peamiselt pidudel olles, kus väärkohtlejaks oli enamasti vastajale tuttav või võõras isik ning kus tarbiti alkoholi.

Nii ohvritel kui ka väärkohtlejal oli madalam enesehinnang ning nad olid teatanud sagedamini erinevatest negatiivsetest tunnetest kui vastajad, kellel ei olnud ohvri ega toimepanija kogemust. Samuti oli ohvritel ja väärkohtlejal rohkem seksuaalkogemusi ning arvukamalt seksuaalpartnereid. Lisaks sarnanesid ohvrid ja toimepanijad hälbiva käitumise tendentside poolest. Nimelt olid nad teatanud sagedamini kooli- ja ühiskonnareegleid rikkuvast käitumisest (koolijuhtkonna ette kutsumine, põhjuseta puudumine, mõnuainete pruukimine, kriminaalne tegevus) kui ülejäänud respondendid.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et vaimne, füüsiline ja seksuaalne vägivald oli uuritud noorte hulgas suhteliselt levinud. Seksuaalse vägivalla ohvriks olid langenud sagedamini erikoolides õppivad noored, vaimse ja füüsilise väärkohtlemise ohvriteks olid aga turvakodudes viibivad noored. Seksuaalne väärkohtlemine oli oluliselt seotud ka noorte riskikäitumisega, olles ühest küljest selle tagajärjeks, kuid teisest küljest ka selle soodustajaks. Lisaks väärkohtlemise kogemustele kasvatavad madal enesehinnang, viha, ärevus, lootusetus ning kuhjunud pinged probleeme, millega on noorukil ise väga raske, toime tulla. Lahendamata probleemid võivad mõjutada hakkamasaamist ning käitumist täiskasvanueas. Seetõttu on oluline märgata varakult probleemidega noort ning anda talle vajalikku abi, et ära hoida probleemide süvenemine. Samuti on tähtis välja töötada ja rakendada tõhusaid meetmeid, et ära hoida väärkohtlemist ning riskikäitumist.

Ettepanekud

Käesoleva uurimuse autorid soovivad tõhustada tööd noorte seksuaalkasvatuse ning sellega seonduvate riskikäitumiste osas (näiteks alkoholi ja narkootikumide tarvitamine). Autorid leiavad, et seksuaalkäitumise alaseid loenguid peaks tegema regulaarselt kõikidele lastele soovitatavalt alates 11 eluaastast.

Samuti on vajalik intensiivne ja professionaalne narkopreventsioon kõikides hoolekandeesutustes, eriti aga lastekodudes. Erikoolide ja turvakodude puhul võib arvata, et noortel, kes sinna tulevad, on juba enne olemas uimastite pruukimise kogemus. Tähtis oleks ka korraldada hoolekandeesutustes pistelist narkokontrolli (näiteks joobe tuvastamine uriinitestide alusel). Kontrolli eesmärk peaks olema rohkem preventiivne kui karistav.

Nagu uurimustulemused näitasid, juhtus märkimisväärne osa väärkohtlevatest situatsioonidest pidudel viibides, kus tarvitati alkoholi ja narkootikume. Seega aitaks

efektiivne töö narkootikumide ja alkoholi pruukimise vähendamiseks ning ärahoidmiseks tublisti kaasa ka seksuaalse väärkohtlemise ennetamisele. Narkopreventsioon on vajalik juba seetõttu, et narkootikumide hankimiseks vajamineva raha leidmiseks kasutatakse sageli illegaalseid meetodeid (peamiselt varastamine, aga ka prostitutsioon).

Ennetamaks väärkoheldud noortest seksuaalse kuritarvitaja saamist, on vaja võimalikult varakult ja tõhusalt sekkuda sellesse protsessi. Eestis on hetkel saanud spetsiaalse väljaõppe tööks väärkoheldud lapse ja tema perega Tartu ja Tallinna Laste Tugikeskuse meeskonnad, kuid vaja on veel juurutada alaealiste seksuaalkurjategijate abistamise programme. Suurt tähelepanu tuleb pöörata ennetustöö läbiviimisele just kõrge väärkohtlemise riskiga peredega (isolatsioonis, konfliktse suhtlemismustritega, raske majanduslike olukorraga jne. pered). Väärkohtlemise temaatilisi koolitusi peab organiseerima institutsioonide (turvakodu, lastekodu, erikool jt) personalile, sest just nendesse asutustesse satuvad vägivalla all kannatanud lapsed ja ka alaealised seksuaalsed kuritarvitajad.

Kindlasti tuleb ka rohkem survet avaldada poliitikutele prostitutsiooni keelustamise ja pornograafia kättesaadavuse vähendamise osas – eriti põhjusel, et laste ja noorte seas levib suhteliselt tolerantne suhtumine igasugusesse seksuaalkäitumisse, milleks saavad nad eeskuju just pornograafilise materjali vaatamisest.